

**AANSPRAKELIJKSTELLING VOOR EN HERSTEL VAN
SCHADE DOOR AANTASTING VAN HET
MARIENE LEEFMILIEU:
BEROERDE BAREN VAN DE VERGRAMDE NEPTUNUS?**

Een analyse van de buitencontractuele aansprakelijkheid voor schade en milieuverstoring door aantasting van het mariene leefmilieu in het licht van de aansprakelijkheidsbepalingen van de wet van 20 januari 1999 ter bescherming van het mariene milieu()*

door

Peter DE SMEDT

Wetenschappelijk Medewerker Centrum voor Milieurecht, Universiteit Gent
Advocaat

De bijdrage gaat dieper in op de buitencontractuele aansprakelijkheid voor mariene milieuschadegevallen, in het licht van de aansprakelijkheidsregeling ingevoerd door de wet van 20 januari 1999 ter bescherming van het mariene milieu in zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België. Na een korte uiteenzetting van basisregels inzake de internationale en nationale bevoegdheidsregels in de Vlaamse kustzone en het zakenrechtelijk statuut van de diverse componenten van het mariene milieu, wordt achtereenvolgens ingegaan op de aard van de nieuwe aansprakelijkheidsregeling en de vergoedbare schadesoorten. De bijdrage wordt afgerond met een aantal juridisch-technische aspecten verbonden aan de aansprakelijkheidsvordering voor mariene schadegevallen zoals bewijslast, hoofdelijkheid, werking in de tijd en verjaring. Bij dit alles wordt systematisch teruggekoppeld naar het gemene aansprakelijkheidsrecht, dit ter evaluatie van de vraag in welke mate de aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu tegemoetkomt aan de problemen die rijzen wanneer men het gemeen recht toepast op milieuschadegevallen, en worden de nieuwe aansprakelijkheidsbepalingen ook gezien vanuit rechtsvergelijkend oogpunt.

(*) Deze bijdrage is een verkorte versie van de verhandeling die op 27 april 2001 werd ingediend tot het verkrijgen van de graad van gediplomeerde in de gespecialiseerde studies van milieurecht aan de Universiteit te Gent. De auteur dankt allen die bij de totstandkoming van deze verhandeling waren betrokken, en meer in het bijzonder Prof. Dr. H. Bocken (promotor van de verhandeling), Prof. Dr. F. Maes en Dr. A. Cliquet (commissarissen). De bijdrage wordt opgedragen aan Johan Hegman, te vroeg overleden bibliothecaris van de bibliotheek milieurecht, uit dankbaarheid voor een jarenlange vriendschappelijke samenwerking.

INHOUD

- I. INLEIDING (1-5)
 - A. Probleemstelling (1-4)
 - 1. Oorzaken en gevolgen van mariene vervuiling (1-2)
 - 2. Knelpunten bij de toepassing van het klassiek aansprakelijkheidsrecht op de gevolgen van mariene verontreinigingsgevallen (3-4)
 - B. Afbakening van het onderwerp van de bijdrage (5)
- II. ALGEMENE SITUERING VAN DE WET BESCHERMING MARIENE MILIEU EN DE DAARIN OPGENOMEN AANSPRAKELIJKHEIDSREGELING (6-7)
- III. DE INSTELLING VAN EEN AANSPRAKELIJKHEIDSREGELING IN HET LICHT VAN DE INTERNATIONALE EN NATIONALE BEVOEGDHEIDSVERDELING IN DE VLAAMSE KUSTZONE (8-15)
 - A. De internationale limieten van de Belgische jurisdictie in de Noordzee (9-12)
 - B. De bevoegdheidsverdeling in België over de Noordzee: onwenselijke verkaveling van de bijzondere aansprakelijkheidsregeling voor de Vlaamse kustzone? (13-15)
- IV. HET ZAKENRECHTELIJK STATUUT VAN HET MARIENE MILIEU (16-28)
 - A. Probleemstelling (16)
 - B. Het zakenrechtelijk statuut van de abiotische omgeving van de zeegebieden (17-22)
 - a. Het zeewater (19)
 - b. De zeebodem (20-21)
 - c. De zeestranden en zeeduinen (22)
 - C. Het zakenrechtelijk statuut van de biotische bestanddelen van de zeegebieden (23-25)
 - a. Zeefauna (24)
 - b. Zee flora (25)
 - D. Ook een zakenrechtelijk statuut voor de mariene ecosystemen? (26-28)
- V. DE OBJECTIEVE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE VEROORZAKER VAN MARIENE SCHADEGEVALLEN (29-50)
 - A. Toerekening van de gevolgen van mariene schadegevallen: zorgvuldigheid of risico? (30-38)
 - 1. Toerekening volgens het klassiek aansprakelijkheidsrecht: vaak zorgvuldigheid, ook risico (30-37)
 - a. Belang van het gemene aansprakelijkheidsrecht voor mariene schadegevallen (30)
 - b. De gemene foutaansprakelijkheid (31-34)
 - c. De gemene foutloze aansprakelijkheid (35-37)
 - 2. Toerekening volgens de Wet Bescherming Mariene Milieu: ook zorg maar zonder fout (38)
 - B. De foutloze aansprakelijkheid voor mariene schadegevallen en de exonatiegronden (39-50)
 - 1. De aard en het toepassingsgebied van de aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu (39-43)

- a. Aansprakelijkheid voor rechtmatige daad (39-40)
 - b. Het toepassingsgebied *ratione materiae* van de aansprakelijkheidsregel van art. 37 §1 (41-43)
 - 2. Uitsluiting of beperking van de aansprakelijkheid (44-50)
 - a. De uitsluitingsgronden (44-47)
 - b. Beperking van aansprakelijkheid (48-50)
- VI. HERSTEL VAN MILIEUSCHADE EN MILIEUVERSTORING OP BASIS VAN DE WET BESCHERMING MARIENE MILIEU: REVOLUTIE IN HET BELGISCHE AANSPRAKELIJKHEIDSRECHT? (51-101)
- A. Vergoeding van mariene milieuschade: oude wijn in nieuwe zakken? (52-79)
 - 1. Afbakening van het begrip milieuschade (53-57)
 - 2. Verhaal van klassieke schadevormen (58-64)
 - a. Gezondheidsschade (58)
 - b. Zaakschade (59-60)
 - c. Hinder (61-62)
 - d. Inkomstenderving (63-64)
 - 3. Verhaal van de kosten van preventieve maatregelen en saneringswerken (65-79)
 - a. Verhaalbaarheid van preventieve- en saneringskosten: de *Walter Kay*-rechtspraak opnieuw doorbroken (66-68)
 - b. Welke maatregelen komen in aanmerking voor vergoeding? (69)
 - c. Wie kan maatregelen treffen en wie is beneficiaris van het wettelijk verhaalsrecht? (70-72)
 - d. Welke kosten worden vergoed? (73-75)
 - e. Worden preventie- en saneringsmaatregelen onbeperkt vergoed of moeten zij een redelijkheidstest doorstaan? (76-77)
 - f. De basislijn als demarcatielijn? (78-79)
 - B. Vergoeding van milieuverstoring: de ultieme „vergroening” van het aansprakelijkheidsrecht? (80-101)
 - 1. De schaderegeling van niet-toegeëigende milieubestanddelen naar gemeen aansprakelijkheidsrecht: de Eikendael-tragedie (81-83)
 - 2. Vergoeding van milieuverstoring: weg uit Eikendael! (84-101)
 - a. Begrip milieuverstoring (85-86)
 - b. Milieuverstoring herstellen of ook vergoeden? (87-89)
 - c. Ook herstel door verbod? (90-91)
 - d. Enkel herstel ter plaatse of ook compensatie? (92-93)
 - e. Worden herstelmaatregelen onbeperkt vergoed of moet een redelijkheidstest plaatsvinden? (94-95)
 - f. Wat is de bestemming van de herstelvergoeding? (96-97)
 - g. Wie kan herstel van milieuverstoring vorderen? (98-100)
 - h. De basislijn als demarcatielijn? (101)
- VII. CAUSALITEIT, BEWIJSLAST EN HOOFDELIJKHEID: VARIATIES OP EEN ZELFDE THEMA? (102-110)
- A. Causale complicaties (102-104)
 - B. Mogelijke oplossingen voor problemen die bestaan bij (het bewijzen van) het *conditio sine qua non*-verband (105-110)
 - 1. Verlichting van de op eiser rustende bewijslast?(105-107)
 - 2. Hoofdelijke aansprakelijkheid als remedie van de causaliteitsvraag?(108-110)

- VIII. DE WERKING VAN DE WET BESCHERMING MARIENE MILIEU IN DE TIJD (111-113)
- IX. ENKELE KANTTEKENINGEN BIJ DE VERJARINGSPROBLEMATIEK (114-117)
- X. ALGEMEEN BESLUIT EN SLOTBESCHOUWINGEN (118-129)

I. Inleiding

A. PROBLEEMSTELLING

1. Oorzaken en gevolgen van mariene vervuiling

1. Niettegenstaande de zee eeuwenlang probleemloos werd gebruikt als handelsweg, militair oefenterrein, recreatiegebied, ontginningsgebied voor levende en niet levende rijkdommen en als natuurlijke stortplaats voor allerlei afvalstoffen, blijkt zij tegenwoordig nog amper bestand tegen de chronische vervuiling door onze industriële beschaving(1). Hoewel zeker niet de voornaamste oorzaak van mariene verontreiniging is de vervuiling van het zeemilieu door tankerscheepen de meest spectaculaire vervuilingsbron. Recente ophefmakende scheepsongevallen met de *Erika* (Bretoense kust 1999), *Levoli Sun* (Normandische kust 2000), de *Coral Bulker* (Portugese kust 2000), de *Jessica* (Galápagos-eilanden 2001) en de *Baltic Carrier* (Deense kust 2001) herinneren hieraan.

2. Statistisch gezien behoren de verontreinigingsrisico's in de Noordzee tot de hoogste in de wereld, o.a. ingevolge de hoge verkeersintensiteit(2). Ook België wordt met regelmaat opgeschrikt door verontreinigingsgevallen die de kust en het Belgische deel van de Noordzee bevuilen. Het schadescenario bij een ernstig vervuilingincident is zonder meer catastrofaal voor de Vlaamse kust. De kuststreek heeft immers een hoge bevolkingsdensiteit en beschikt over een belangrijke zeegebonden economie (scheepvaart, visserijactiviteiten, kustzeehavens Zeebrugge en Oostende, havengebonden industrie en diensten, toerisme). De kustzone herbergt ook een talrijk aantal waardevolle, doch uiterst kwetsbare natuurgebieden(3). Zonder volledigheid na te streven kan in dit verband melding worden gemaakt van volgende gebieden. Het gebied tussen Oostende en De Panne, van laagwaterlijn tot 3 zeemijl uit de kust, kreeg als „*De Vlaamse Banken*” de status van

(1) Zie ook F. MAES en A. CLIQUET, *Internationaal en nationaal recht inzake de bescherming van de Noordzee*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1997, 36-51; J. HAELTERS, „Bescherming van zeegebieden: van noodzaak tot uitvoering”, *Leefmilieu* 1999, nr. 6 (middenkrant), 1-8; E. SOMERS, *Inleiding tot het internationaal zeerecht*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1997, 367.

(2) F. MAES en A. CLIQUET, *o.c.*, 46.

(3) Voor een goed overzicht zie F. MAES en A. CLIQUET, *o.c.*, 71-76; F. MAES, A. CLIQUET, J. SEYS, P. MEIRE, H. OFFRINGA, *Limited Atlas of the Belgian Part of the North Sea*, Brussel, DWTC, 2000, 24-26.

Ramsargebied(4). Deze „*Vlaamse Banken*” vormen een uitzonderlijke doortrek- of overwinterplaats en voedselplaats voor talrijke soorten zeevogels en vormen bovendien een belangrijke paaiplaats voor veel vissoorten. Er worden regelmatig ook zeezoogdieren waargenomen (gewone zeehond en bruinvis). Gezien de grote dichtheid en diversiteit van soorten heeft België voorgesteld om het gebied op te nemen in het *Natura 2000*-netwerk(5). De Westkust werd overigens reeds aangewezen als *Vogelrichtlijngebied*(6). Ook de *Ijzermonding* kent een concentratie van kustgebonden natuurwaarden(7). Aan de Oostkust ligt het *Zwinreservaat*, dat naast zijn faam als broedgebied van talrijke zeldzame zee- en strandvogels (waardoor het eveneens het statuut van *Ramsargebied* heeft verworven), ook zeldzame biotopen omvat waaronder een binnenduintrandgebied. In de buurt van dit befaamd natuurreservaat, langs de oostelijke strekdam van Zeebrugge, ligt het strandnatuurreservaat „*Baai van Heist*”, een strandvlakte van 36 hectare(8). Gezien deze sterke bundeling van natuurwaarden is de prognose van de mogelijke ecologische schade die bij een ernstig geval van mariene verontreiniging in de omgeving van de Vlaamse kustzone zou optreden, ongemeen nefast.

2. *Knelpunten bij de toepassing van het klassiek aansprakelijkheidsrecht op de gevolgen van mariene verontreinigingsgevallen*

3. In België moest tot voor kort ter oplossing van mariene schadegevallen doorgaans worden teruggevallen op het gemene aansprakelijkheidsrecht. Enkel bij schade veroorzaakt ingevolge verontreiniging van de zee door olie afkomstig van een tankerschip dat olie in bulk als lading vervoert, kon beroep worden gedaan op een bijzondere

(4) K.B. van 27 september 1984 tot aanwijzing van de watergebieden van internationale betekenis, *B.S.* 31 oktober 1984.; zie over dit Verdrag meer bij G. VAN HOORICK, *Internationaal en Europees Natuurbehoudsrecht*, Antwerpen/Groningen, Intersentia Rechtswetenschappen, 1997, 83-98.

(5) Dit in uitvoering van de Habitatrichtlijn (J. HAELTERS, *l.c.*, 7); zie meer over de Richtlijn 92/43/EG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van natuurlijke habitats en wilde flora en fauna (*Pb.L.* 1992, nr. 206), G. VAN HOORICK, *Internationaal en Europees Natuurbehoudsrecht*, *o.c.*, 224-244.

(6) B.Vl. R. van 17 oktober 1988 tot aanwijzing van speciale beschermingszones in de zin van art. 4 van de Richtlijn 79/409 EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 tot behoud van de vogelstand, *B.S.* 29 oktober 1988, zoals gewijzigd door het B.Vl.R. van 20 september 1996, *B.S.* 12 oktober 1996; zie over deze Richtlijn G. VAN HOORICK, *Internationaal en Europees Natuurbehoudsrecht*, *o.c.*, 186-224.

(7) Zie X., „Natuurherstel Ijzermonding gestart”, *Nieuwsbrief Natuur* (Ministerie Vlaamse Gemeenschap), 1999, nr. 4, 1.

(8) Zie X., „Baai van Heist. Eerste Vlaams strandnatuurreservaat”, *Nieuwsbrief Natuur* (Ministerie Vlaamse Gemeenschap), 1998, nr. 1, 6-7.

aansprakelijkheidsregeling(9). De toepassing van het klassiek aansprakelijkheidsrecht op de gevolgen van milieuverontreiniging levert echter een aantal fundamentele problemen op(10).

In eerste instantie stoten schadelijders vaak op de moeilijkheid om de schadeveroorzaker(s) te identificeren en zijn (hun) individuele fout te bewijzen. De kring van potentieel aansprakelijke personen is bij scheepsongevallen vaak buitengewoon breed. Uit de berichtgeving in de media en de rapporten van autoriteiten en van betrokken marktpartijen die volgden op het ongeval met de *Erika* bleek b.v. een enorm kluwen van mogelijke schuldigen(11). Hiermee samenhangend rijst

(9) Het betreft meer bepaald de Wet van 20 juli 1976 tot goedkeuring en uitvoering van het Verdrag inzake de burgerlijke aansprakelijkheid voor schade door olieverontreiniging, *B.S.* 13 april 1977, gewijzigd bij Wet van 10 augustus 1998, *B.S.* 16 maart 1999 (hierna afgekort als CLC-Wet); België heeft de oorspronkelijke versie van het Verdrag opgezegd op 6 oktober 1999, *B.S.* 16 maart 1999; de Wet werd uitgevoerd bij K.B. van 10 maart 1977 tot uitvoering van de Wet van 20 juli 1976 tot goedkeuring en uitvoering van het Internationaal Verdrag inzake de burgerlijke aansprakelijkheid voor schade door olieverontreiniging, *B.S.* 13 april 1977, gewijzigd bij K.B. van 4 april 1987, *B.S.* 9 mei 1987), en, aansluitend hierbij, de Wet van 6 augustus 1993 houdende goedkeuring en uitvoering van het Verdrag ter oprichting van een Internationaal Fonds voor vergoeding van schade door verontreiniging door olie, opgemaakt te Brussel op 18 december 1971, en van het Protocol bij dit Verdrag, opgemaakt te Londen op 19 november 1976 (*B.S.* 5 november 1993) en de Wet van 10 juli 1998 houdende instemming met het Protocol van 1992 tot wijziging van het Verdrag (*B.S.* 16 maart 1999), die op *ad hoc*-basis goedkeuring *c.q.* uitvoering verlenen aan internationale aansprakelijkheidsverdragen (Verdrag van Brussel van 29 november 1969 inzake burgerlijke aansprakelijkheid voor schade door verontreiniging door olie (*International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage*, hierna afgekort als CLC-Verdrag), en het bijkomend vergoedingssysteem ingesteld door het Verdrag van Brussel van 18 december 1971 inzake de oprichting van een internationaal fonds voor schadevergoeding voor verontreiniging door olie (*International Convention on the Establishment of an International Fund for Compensation for Oil Pollution Damage*, hierna afgekort als IOPC-fondsverdrag); zie hierover uitgebreid A. CARETTE, *Herstel van en vergoeding voor aantasting aan niet-toegeëigende milieubestanddelen* (hierna verkort: *Herstel*), Antwerpen/Groningen, Intersentia rechtswetenschappen, 1997, 242-264; J. SWINNEN, „Burgerlijke aansprakelijkheid voor milieuschade door olieverontreiniging afkomstig van schepen: recente ontwikkelingen”, *M.E.R.* 1999, 75-79.

(10) Zie ook H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden”, *Voorontwerp Decreet Milieubeleid*. Interuniversitaire Commissie tot Herziening van het Milieurecht in het Vlaamse Gewest (hierna verkort *Voorontwerp decreet milieubeleid*, ICHM), Brugge, Die Keure, 1995, 841-842.

(11) De oorzaak van de scheepsramp met de *Erika* werd vrij algemeen gezocht in de conditie van het schip (roest en breuklijnen op de dekplaten, de scheepswand en/of de ballasttanks). Volgens sommigen zou slecht werkmanschap bij een uitgevoerde reparatie (in Montenegro, 1998) hiervan mede de oorzaak zijn. Er werden bovendien fouten in de scheepsconstructie weerhouden. Een andere theorie ging uit van de slechte bevrachting van het schip. De ogen waren uiteraard ook gericht op de Italiaanse classificeringsmaatschappij *Rina*. Ondanks de geconstateerde problemen bij haveninspecties, leverde *Rina* certificaten van zeewaardigheid af. Ook de scheepseigenaar *Giuseppe Savarisse* (van de rederij *Tevere Shipping*, die pas na veel moeite kon worden ontwaard in het kluwen van vennootschappen) werd schuldig bevonden aan het in vaart brengen van de *Erika*. Daarnaast werd betoogd dat de ramp had kunnen vermeden worden door beter operationeel handelen van de kapitein (laden van de ballasttanks, slechte besturing van het schip). Ook de zware weersomstandigheden worden in veel publicaties als reden aangewezen. In dit verband werd de havenstaat (*Port of distress*) als medeveroorzaker aangewezen, omdat de haven van St. Nazaire (Fr.) de kapitein een veilige

vaak ook een penibele causaliteitsvraag (oorzaak en gevolg zijn bij verontreinigingsprocessen niet altijd eenduidig vast te stellen).

Daarbovenop komt de moeilijkheid van het schadeherstel. Hoger werd reeds aangestipt dat de schade ten gevolge van mariene vervuilingincidenten vaak een exceptionele omvang aanneemt. Dit doet de vraag rijzen naar de solvabiliteit van de aansprakelijke. Bovendien zijn bepaalde schadesoorten, zoals de schade aan niet toegeëigende zee-fauna en -flora, niet vergoedbaar naar gemeen aansprakelijkheidsrecht. Ook de monetaire taxatie van ecologische schade is een netelig vraagstuk. Milieugoederen zijn meestal niet in het economisch verkeer ingeschakeld. Zo dit wel het geval is, weerspiegelt de ecologische waarde van die goederen meestal niet in de marktprijs. Tenslotte rijzen er eveneens bijzondere problemen voor de overheid die de kosten gemaakt ter voorkoming of bestrijding van milieuverstoring langs het gemene aansprakelijkheidsrecht wil verhalen. Ook hier zijn grote financiële belangen mee gemoeid. Het gemeenrechtelijk aansprakelijkheidsrecht biedt geen uitweg voor de preventieve kosten (*remote overhead costs* of *costs of preparedness*) die de overheid maakt om milieuverstoring te voorkomen of te kunnen bestrijden. De terugvordering van de uitgaven die de overheid doet om milieuschade te voorkomen of te beperken, nadat zich een vervuilingincident heeft voorgedaan (*response costs*), levert evenzeer problemen op in het licht van de rechtspraak in verband met het doorbreken van het causale verband door een wettelijke of contractuele verplichting.

4. Deze hiaten in het gemeen aansprakelijkheidsrecht vallen moeilijk te rijmen met de internationaal opgelegde verplichting om het mariene milieu te beschermen⁽¹²⁾, wat Staten er ook toe moet aanzetten om er zorg voor te dragen dat overeenkomstig hun nationaal rechtsstelsel toereikend herstel kan worden bekomen voor schade veroorzaakt door

haven heeft geweigerd. Ook de vlaggestaat *Malta*, die het net zoals *Liberia* en *Panama* niet zo nauw neemt met het internationale milieu en veiligheidsvoorschriften, werd als schuldige aangeduid, terwijl de ondermaats bevonden *Port State Control* van *New York* en *Amsterdam* eveneens werd vernoemd als één van de oorzaken van de scheepsramp (zie uitgebreid over deze dispuuten van het „eerste uur”: www.noordzee.nl/scheepvaart/erika.html). In het uiteindelijke slotrapport van het *Bureau Enquêtes - Accidents Mer* werd de ramp met de tanker toegeschreven aan de slechte staat van het schip en aan constructiefouten, waarvan de eigenaar en het betrokken inspectiebedrijf *Rina* (dat ook in opspraak kwam n.a.v. het ongeval met de *Levoli Sun*) op de hoogte behoorden te zijn (*De Standaard*, 19 december 2000).

(12) De verplichting van de Staten om het zeemilieu tegen verontreiniging te beschermen betreft een algemeen beginsel van internationaal recht, dat o.a. werd gecodificeerd in art. 192 Zeerechtverdrag. Deze verdragsbepaling verplicht de Staten in krachtige bewoordingen het mariene milieu te beschermen.

mariene vervuiling(13). De noodzaak van een bijzondere aansprakelijkheidsregeling voor mariene milieuschade kan dan ook amper in vraag worden gesteld.

B. AFBAKENING VAN HET ONDERWERP

5. De wet van 20 januari 1999 ter bescherming van het mariene milieu in zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België (verder afgekort als Wet Bescherming Mariene Milieu)(14) is de eerste algemene wetgeving ter bescherming van het mariene milieu. Deze wet bevat onder andere een hoofdstuk over herstel van milieuschade en milieuverstoring. Dit hoofdstuk, met daarin de artikelen 37 tot en met 42, wordt in deze bijdrage uitvoeriger onderzocht. De centrale vraagstelling hierbij is of de Wet Bescherming Mariene Milieu tegemoetkomt aan de hoger beschreven knelpunten bij toepassing van het klassieke aansprakelijkheidsrecht op mariene schadegevallen. Bij de bespreking van de bijzondere aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu wordt dan ook consequent teruggekoppeld naar het gemene aansprakelijkheidsrecht. Dit vergemakkelijkt het toetsen van de bepalingen van de nieuwe wet aan de moeilijkheden die naar geldend recht bestaan, indien men het gemene aansprakelijkheidsrecht wil toepassen in gevallen van milieuverstoring. Omdat de Wet Bescherming Mariene Milieu de regel van art. 1382 B.W. en volgende niet buiten toepassing plaatst, is deze terugkoppeling eveneens relevant. Hoewel deze bijdrage geen breed rechtsvergelijkend onderzoek beoogt, zal niettemin, waar dit nuttig wordt geacht, ook naar buitenlandse of internationaalrechtelijke aansprakelijkheidsstelsels worden verwezen.

Het territoriaal toepassingsgebied van de Wet Bescherming Mariene Milieu betreft hoofdzakelijk de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België. Daarom wordt in een derde hoofdstuk kort stilgestaan bij de territoriale afbakening van de mariene rechtsgebieden van België en bij de omvang van de rechtsbevoegdheid in deze mariene

(13) Zie art. 235, lid 2 Zeerechtverdrag dat bepaalt: „De Staten verzekeren dat rechtsmiddelen overeenkomstig hun wettelijke stelsels beschikbaar zijn voor de onverwijldde en toereikende compensatie of andere schadevergoeding met betrekking tot aan het mariene milieu veroorzaakte schade door verontreiniging door natuurlijke personen of rechtspersonen onder hun rechtsmacht”.

(14) *B.S.* 12 maart 1999; zie ook Wet van 28 februari 1999, *B.S.* 12 maart 1999 (wijziging Ger.W.) en Wet van 3 mei 1999 tot regeling van de bevoegdheidsverdeling ingevolge de integratie van de zeevaartpolitie, de luchtvaartpolitie en de spoorwegpolitie in de federale politie, *B.S.* 29 mei 1999 (wijziging art. 2, 12° en 43, 1°).

zones vanuit volkenrechtelijk oogpunt. In dit hoofdstuk wordt ook ingegaan op de vraag in welke mate de constitutionele bevoegdheidsverdeling tussen de federale overheid en het Vlaamse Gewest speelt bij de toepassing van het bijzonder aansprakelijkheidsstelsel van de Wet Bescherming Mariene Milieu, en welke juridische moeilijkheden hier gelden.

De wet introduceert een belangwekkende innovatie door milieuverstoring uitdrukkelijk binnen de sfeer van het aansprakelijkheidsrecht te brengen. Hoe dat bijdraagt tot een betere schaderegeling voor aantastingen van zuivere milieugoederen vormt het centrale deel van deze bijdrage. Om de inhoud van het begrip niet-toegeëigende milieubestanddelen van het mariene milieu en de draagwijdte van het bijzonder aansprakelijkheidsregime van de Wet Bescherming Mariene Milieu te duiden, wordt evenwel eerst een kort overzicht gegeven van het zakenrechtelijk statuut van de verschillende bestanddelen van het mariene milieu (vierde hoofdstuk). Vervolgens wordt de aansprakelijkheidsregeling uit de wet besproken. In dit verband wordt eerst stilgestaan bij de aard van de ingevoerde aansprakelijkheid en de uitsluitingsgronden die daaraan gekoppeld werden (vijfde hoofdstuk). Daarna wordt ingegaan op het herstel van en de vergoeding voor mariene milieuschade en milieuverstoring, met daarin o.a. de vraag of milieuverstoring ook voor vergoeding in aanmerking komt (zesde hoofdstuk). In een volgend hoofdstuk volgt een bespreking van de problematiek van het oorzakelijk verband, met het daaraan gelieerde vraagstuk van de bewijslastverdeling en de hoofdelijke aansprakelijkheid (zevende hoofdstuk). Tenslotte wordt in deze bijdrage ook ingegaan op een aantal vraagstukken die weliswaar niet specifiek zijn geregeld in de Wet Bescherming Mariene Milieu, maar waarvan het voor een goed en volledig begrip van de wet toch raadzaam werd geacht om ze te behandelen. Het betreft meer bepaald het vraagstuk van de werking van de wet in de tijd en de verjaringsproblematiek (achtste en negende hoofdstuk).

II. Algemene situering van de Wet Bescherming Mariene Milieu en de daarin opgenomen aansprakelijkheidsregeling

6. De Wet Bescherming Mariene Milieu is een kaderwet die de wettelijke basis vormt voor de bescherming van het Belgische deel van de Noordzee tegen zeegebonden verontreiniging en toelaat om op zee aan natuurbehoud, -herstel en -ontwikkeling te doen. De wet

beoogt enerzijds uitvoering te geven aan een reeks internationale verdragen en Europese richtlijnen ter bescherming en behoud van het mariene milieu(15). Anderzijds voorziet de Wet Bescherming Mariene Milieu in een aanpassing van de bestaande regelgeving aan de noden van een duurzaam beheer van de zee, en worden een aantal vernieuwende principes opgenomen zoals de in hoofdstuk IX uitgewerkte aansprakelijkheidsregeling(16). Opvallend is de afwezigheid van een diepgaand parlementair debat, wat in het licht van de belangwekkende vernieuwingen die de wet implementeert in het aansprakelijkheidsrecht en de mogelijke juridische consequenties daarvan verwondert(17). De operationalisering van de kaderwet gebeurt langs uitvoeringsbesluiten(18). Intussen werden zes uitvoeringsbesluiten uitgevaardigd(19). Enkele cruciale uitvoeringsbesluiten blijven tot op heden echter achterwege, zodanig dat belangrijke delen van de

(15) Memorie van toelichting bij het wetsontwerp ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België (hierna verkort: Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu), *Parl. St.* 1997-98, nr. 1695/1, 1-2.

(16) Zie ook B. LE HARDÏ DE BEAULIEU, „La loi du 20 janvier 1999 visant la protection du milieu marin dans les espaces marins sous juridiction de la Belgique: entre continuité et innovation”, *Amén.* 2000, 91; F. MAES, „De wet van 20 januari 1999 ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België: op weg naar een duurzaam gebruik van de zee”, *T.M.R.* 1999, 270.

(17) Bij de behandeling van het wetsontwerp in de Commissie leefmilieu van de Kamer werden geen voorstellen tot amendementen ingediend en alle artikelen werden met éénparigheid goedgekeurd. De Senaat heeft evenmin zijn evocatierecht uitgeoefend (Zie F. MAES, *l.c.*, 271).

(18) De volledige uitwerking van de wet vereist een veertiental noodzakelijke en tien optionele K.B.'s, aangevuld door één in ministerraad overlegd besluit en één ministerieel besluit (zie F. MAES, „De Wet bescherming Mariene Milieu en het internationaal recht”, *paper verspreid op de studienamiddag van 30 maart 2001 „De Wet op de bescherming van het mariene milieu en haar uitvoeringsbesluiten” te Gent, georganiseerd door de Belgische Vereniging voor Milieurecht v.z.w. (hierna verkort als: Studienamiddag Wet Bescherming Mariene Milieu).*

(19) K.B. van 12 maart 2000 ter definiëring van de procedure voor machtiging van het storten in de Noordzee van bepaalde stoffen en materialen, *B.S.* 4 april 2000; K.B. van 12 augustus 2000 tot instelling van de raadgevende commissie belast met de coördinatie tussen administraties die betrokken zijn bij het beheer van de exploitatie en exploratie van het continentaal plat en de territoriale zee en tot vaststelling van de werkingsmodaliteiten en kosten ervan, *B.S.* 27 september 2000; K.B. van 20 december 2000 houdende de procedure tot vergunning en machtiging van bepaalde activiteiten in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België, *B.S.* 25 januari 2001; K.B. van 20 december 2000 houdende de regels betreffende de milieueffectbeoordeling in toepassing van de wet van 20 januari 1999 ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België, *B.S.* 25 januari 2001; K.B. van 21 december 2001 betreffende de soortenbescherming in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België, *B.S.* 14 februari 2002; M.B. van 11 juni 1999 tot machtiging van de overheid die toestemming moet verlenen voor het gebruik van chemische producten in de zeegebieden met het oog op de bestrijding van een verontreiniging en voor het achterlaten van voorwerpen in de zeegebieden na gebruik, *B.S.* 7 augustus 1999; M.B. van 18 april 2001 tot aanduiding van de te volgen procedure voor de aanvraag van vergunningen en machtigingen, vereist voor offshore bunkeractiviteiten, *B.S.* 27 april 2001; zie ook K.B. van 20 december 2000 betreffende de voorwaarden en de procedure voor de toekenning van domeinconcessies voor de bouw en de exploitatie van installaties voor de productie van elektriciteit uit water, stromen of winden, in de zeegebieden waarin België rechtsmacht kan uitoefenen overeenkomstig het internationaal recht, *B.S.* 30 december 2000.

wet, waaronder bepaalde aspecten van de aansprakelijkheidsregeling, nog niet in de rechtspraktijk kunnen doordringen.

7. De wet omvat twaalf hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk zijn de begripsbepalingen opgenomen. Voor deze bijdrage zijn vooral de begrippen „zeegebieden” (art. 2,1^o), „mariene milieu” (art. 2,2^o), „verontreiniging” (art. 2,5^o), „schade” (art. 2,6^o) en „milieuverstoring” (art. 2,7^o) van belang. In hoofdstuk II zijn de doelstelling van de wet, een reeks milieubeginselen (die niet enkel tot de overheid maar ook tot de gebruikers van de zee zijn gericht⁽²⁰⁾) en een algemene milieuzorgplichtbepaling opgenomen. Art. 3 verwoordt de centrale doelstelling van de wet: „*Deze wet beoogt het behoud van de eigen aard, de biodiversiteit en het ongeschonden karakter van het mariene milieu door middel van maatregelen tot bescherming ervan en door maatregelen tot herstel van schade en milieuverstoring*”. Het privaatrechtelijk aansprakelijkheidsrecht krijgt dus een expliciete plaats bij de bescherming van het mariene leefmilieu, als (curatief) *instrument* bij de zorg om het behoud van het mariene leefmilieu. Hoewel dit niet letterlijk tot uiting komt in de parlementaire voorbereidingswerken, geeft de wet bijgevolg ook uitvoering aan de internationaalrechtelijke verplichting van de Staten om in een civielrechtelijke bescherming te voorzien bij mariene schadegevallen, zoals wordt opgelegd door art. 235 van het Zeerechtverdrag⁽²¹⁾. De aansprakelijkheidsregeling wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk IX. Uitgangspunt van die regeling is dat degene die de milieuschade of milieuverstoring heeft veroorzaakt, deze ook moet herstellen, volgens het beginsel van de objectieve aansprakelijkheid. Milieuverstoring wordt daarbij uitdrukkelijk binnen de sfeer van het aansprakelijkheidsrecht gebracht. De wetgever heeft zich in dit verband laten inspireren door de voorstellen van de *Interuniversitaire Commissie tot Herziening van het Milieurecht in het Vlaamse Gewest*, gemeenzaam gekend als de *Commissie Bocken*⁽²²⁾.

(20) De beginselen opgesomd in art. 4 (het beginsel van preventief handelen, het voorzorgsbeginsel, het beginsel van duurzaam beheer, het beginsel dat de vervuiler betaalt en het herstelbeginsel) zijn niet enkel beleidsbeginselen voor de overheid, maar gelden ook als rechtstreeks werkende verplichtingen voor alle gebruikers van zeegebieden, dit in tegenstelling tot b.v. de milieubeginselen verwoord in het Decreet Algemene Bepalingen Milieubeleid (*B.S.*, 3 juni 1995) die beginselen van milieubeleid betreffen en aldus slechts de beslissingen van de overheid sturen (zie hierover I. LARMUSEAU, „Het voorzorgsbeginsel geïntroduceerd in de Belgische rechtspraak: zoveel hoofden, zoveel zinnen?” *T.M.R.* 2000, 25-26).

(21) In de Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu (*Parl. St.* 1997-98, nr. 1695/1, 12) wordt de doelstelling van art. 3 enkel in relatie gebracht met nationaal en internationaal natuurbehoudsrecht. Waar art. 3 echter ook verwijst naar maatregelen tot herstel van „schade” en „milieuverstoring” wordt het zuiver natuurbehoudsrecht overstegen.

(22) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 8.

De overige hoofdstukken van de wet betreffen de natuurbehoudsreglementering in verband met de beschermde mariene gebieden en soorten (hoofdstuk III), de regels in verband met de voorkoming en beperking van verontreiniging en milieuverstoring (hoofdstuk IV), het voorkomen en beperken van verontreiniging veroorzaakt door schepen (hoofdstuk V), de bepalingen met betrekking tot vergunningen en machtigingen (hoofdstuk VI), het milieueffectenrapport en de milieueffectenbeoordeling (hoofdstuk VII), en de noodmaatregelen ter vrijwaring en bescherming van het mariene milieu (hoofdstuk VIII). In hoofdstukken X en XI worden de handhaving en de strafrechtelijke sanctionering geregeld. De wijzigingsbepalingen tenslotte worden opgenomen in hoofdstuk XII.

III. De instelling van een aansprakelijkheidsregeling in het licht van de internationale en nationale bevoegdheidsverdeling in de Vlaamse kustzone

8. Bij de bevoegdheidsverdeling in de kustzone kan een onderscheid worden gemaakt tussen de bevoegdheden waarover de kuststaat beschikt op grond van het internationaal recht en de interne bevoegdheidsverdeling van die kuststaat⁽²³⁾⁽²⁴⁾. Dit hoofdstuk moet toelaten na te gaan of de nieuwe aansprakelijkheidsregeling op eenvormige manier over de hele kustzone kan worden toegepast (zowel in het landgedeelte als in het zeegedeelte), en aldus, in overeenstemming met de uitgangspunten van integraal kustzonebeheer, de kustzone als geheel juridisch in bescherming kan worden genomen⁽²⁵⁾.

(23) Zie hierover uitgebreid A. CLIQUET, „De bevoegdheidsverdeling en reglementering inzake de bescherming van de Belgische kustzone: knelpunten en mogelijke oplossingen”, *T.M.R.* 1994, 314-322; F. MAES en A. CLIQUET, *o.c.*, 83-155.

(24) Het is niet de bedoeling om binnen het bestek van deze bijdrage ook uitvoerig stil te staan bij *IPR-vraagstukken*. Bij wijze van algemene leidraad kan hier worden volstaan met de volgende aantekening. Wil men voor de Belgische rechter via een civielrechtelijke rechtsvordering herstel vorderen voor milieuschade of milieuverstoring, veroorzaakt door een persoon of rechtspersoon met een vreemde nationaliteit (b.v. een schip varende onder een vreemde vlag) dan moet toepassing worden gemaakt van de regel *lex loci (quasi-)delicti commissi* (J. ERAUW, *Beginselen van internationaal privaatrecht*, Gent, Story Scientia, 1985, 246). In de territoriale zee stelt dit geen probleem omdat dit deel van de zee, zoals we zullen zien, wordt geacht deel uit te maken van het grondgebied van de kuststaat. Aanvaardt men dat de kuststaat ook in de exclusieve economische zone een aansprakelijkheidsregeling kan instellen (wat in deze bijdrage wordt verdedigd), dan is de wet van de plaats waar de inbreuk werd gepleegd van toepassing, dit is de wet van de kuststaat die de aansprakelijkheidsregeling daar invoerde (zie ook A. CARETTE, *Herstel*, 241).

(25) Zie MiNa-Raad, Advies 2001/13 van 5 april 2001 over het geïntegreerd beheer van kustgebieden, Brussel, *MiNa-Raad*, 2001, 23 p.

A. DE INTERNATIONAALRECHTELIJKE LIMieten VAN DE BELGISCHE JURISDICTIE IN DE NOORDZEE

9. De wetgever heeft de Wet Bescherming Mariene Milieu toepasselijk verklaard op de zeegebieden, zijnde de territoriale zee, de exclusieve economische zone(26) en het continentaal plat(27) (art. 2.1^o), en omvattende het zeewater, de zeebodem en de ondergrond van het Belgisch deel van de Noordzee. Die opdeling van de zee in verschillende zones ligt geheel in de lijn van het internationaal recht(28). De interne wateren(29), met inbegrip van de kustzeehavens, ontsnappen in principe aan het toepassingsgebied van de Wet Bescherming Mariene Milieu(30).

10. Territoriaal is de rechtsbevoegdheid van België, die zich uitstrekt over de territoriale zee, de exclusieve economische zone en het continentaal plat, als volgt afgebakend(31). De territoriale zee strekt zich uit tot 12 zeemijl vanaf de basislijn(32) en is zijdelings begrensd door afbakeningsakkoorden met Nederland(33) en Frankrijk(34). Het

(26) Wet van 22 april 1999 betreffende de exclusieve economische zone van België van de Noordzee, *B.S.* 10 juli 1999.

(27) Wet van 13 juni 1969 inzake het continentaal plat van België, *B.S.* 8 oktober 1969, zoals ingrijpend gewijzigd door de Wet van 22 april 1999 betreffende de exclusieve economische zone van België in de Noordzee.

(28) Zie inzonderheid het Zeerechtverdrag en de Wet van 18 juni 1998 houdende instemming met het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de Zee, gedaan te Montego Bay op 10 december 1982 en de Overeenkomst inzake de tenuitvoerlegging van deel XI van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee van 10 december 1982, gedaan te New York op 28 juli 1994 (hierna Zeerechtverdrag), goedgekeurd bij Wet van 18 juni 1998, *B.S.* 16 september 1999.

(29) Alle wateren die landinwaarts gelegen zijn ten opzichte van de basislijn (F. MAES en A. CLIQUET, *o.c.*, 88-91; E. SOMERS, *o.c.*, 21-62).

(30) Zoals later zal worden vastgesteld, werkt de aansprakelijkheidsregeling opgenomen in de Wet Bescherming Mariene Milieu via het schadebegrip wel door tot deze gebieden.

(31) Voor een goed geïllustreerd overzicht, zie F. MAES, A. CLIQUET, J. SEYS, P. MEIRE, H. OFFRINGA, *Limited Atlas of the Belgian Part of the North Sea*, Brussel, DWTC, 2000, 6-11.

(32) Zie Wet van 6 oktober 1987 tot bepaling van de breedte van de territoriale zee van België, *B.S.*, 22 oktober 1987; K.B. van 4 augustus 1981 houdende Politie- en Scheepvaartreglement voor de Belgische territoriale zee, de havens en de stranden van de Belgische kust, *B.S.* 1 september 1981 (Belgisch Kustreglement); zie ook: art. 3 Zeerechtverdrag.

(33) Verdrag van 18 december 1996, gedaan te Brussel tussen het Koninkrijk België en het Koninkrijk der Nederlanden inzake de afbakening van de territoriale zee, goedgekeurd bij wet van 10 augustus 1998, *B.S.* 19 juni 1999.

(34) Overeenkomst van 8 oktober 1990 gemaakt te Brussel tussen de Regering van het Koninkrijk België en de Regering van de Franse Republiek inzake de afbakening van de territoriale zee, goedgekeurd door de wet van 17 februari 1993 *B.S.* 1 december 1993.

Belgisch continentaal plat(35) en de Belgische exclusieve economische zone, die aan de territoriale zee grenzen, kregen door de hoger geciteerde wet van 22 april 1999 éénzelfde afbakening, die vanaf de basislijn zeewaarts maximaal 47 zeemijl (87,06 km) belooft en een totale oppervlakte heeft van 2.017 km(36).

11. Uit kracht van de statenpraktijk en het recht dat door de verdragen geregeld wordt(37), beschikt de kuststaat over soevereiniteit in de territoriale zee(38) weliswaar rekening houdende met beperkingen daarop volgens internationaal recht. In de territoriale zee betreft deze beperking het recht van onschuldige doorvaart van vreemde schepen. De instelling van een aansprakelijkheidsregeling in de territoriale zee doet op zich geen afbreuk aan dit recht.

12. Moeilijker is de vraag of onder gelding van het internationaal recht, zoals gecodificeerd in het Zeerechtverdrag, de instelling van een aansprakelijkheidsregeling door de kuststaat in de exclusieve economische zone vanuit volkenrechtelijk oogpunt aanvaardbaar is(39). In de exclusieve economische zone kunnen immers weliswaar bepaalde soevereine rechten worden uitgeoefend(40), maar die mariene zone valt niet onder de soevereiniteit van de kuststaat(41). De vraag rijst dan ook of de kuststaat op basis van zijn beperkte rechten in die zone een aansprakelijkheidsregeling voor schade aan het mariene leefmilieu kan opleggen. De federale wetgever heeft die vraag terecht

(35) Het Continentaal plat bevat, in tegenstelling tot de territoriale zee en de exclusieve economische zone niet het zeewater, maar enkel de zeebodem en de ondergrond aansluitend bij onze kust, doch gelegen buiten de territoriale zee (zie ook art. 76 § 1 Zeerechtverdrag). Het water boven het Belgisch continentaal plat, behoort tot de Belgische exclusieve economische zone (gelet op de gelijkshakeling van de afbakening door de Wet van 22 april 1999). Door het samenvallen van de grenzen van beide zones zullen, zoals gezegd, de rechtsbevoegdheden van België ter zake culmineren. De grenzen van het continentaal plat met dit van het Verenigd Koninkrijk en van Frankrijk werden bepaald door bilaterale Verdragen.

(36) Art. 3 en art. 28 Wet van 22 april 1999 betreffende de exclusieve economische zone van België in de Noordzee, *B.S.* 10 juli 1999.

(37) Art. 2 Zeerechtverdrag; zie ook art. 1 Wet continentaal plat van België, zoals gewijzigd door art. 27 Wet betreffende de exclusieve economische zone van België in de Noordzee, *B.S.* 10 juli 1997.

(38) Zie F. MAES en A. CLIQUET, *o.c.*, 91-92.

(39) A. CARETTE, *o.c.*, 241 (en voetnoot 86, waar met D. Bodansky wordt verwezen naar het feit dat tot nu toe werd aanvaard dat slechts in de territoriale zee vergoeding kon worden gevraagd voor buitencontractuele schade).

(40) Zoals rechten in verband met de exploitatie, bescherming en het beheer van de natuurlijke rijkdommen die zich in het water, de zeebedding of de zeebodem bevinden, het produceren van energie uit het water, de zeestromingen of de wind, het bouwen van kunstmatige eilanden, installaties en structuren (art. 4 en art. 46 Wet van 22 april 1999 betreffende de exclusieve zone; zie ook art. 56 Zeerechtverdrag).

(41) A. CLIQUET, „Bescherming van mariene habitats”, *l.c.*, 26; E. SOMERS, *o.c.*, 165.

bevestigend beantwoord in de Wet Bescherming Mariene Milieu. De internationaalrechtelijke erkenning van de bevoegdheid van de kuststaat om milieuwetgeving uit te vaardigen in de exclusieve economische zone(42) en de algemene plicht om het mariene milieu te beschermen uit het Zeerechtverdrag(43) bieden daarvoor inderdaad een voldoende juridische grondslag(44). *Mutatis mutandis* gaat die redenering ook op voor het continentaal plat.

B. DE BEVOEGDHEIDSVERDELING IN BELGIË OVER DE NOORDZEE: ONWENSELIJKE VERKAVELING VAN DE BIJZONDERE AANSPRAKELIJKHEIDSREGELING VOOR DE VLAAMSE KUSTZONE?

13. Bij het vraagstuk van de bevoegdheidsverdeling in de kustzone dient niet alleen rekening gehouden te worden met de bevoegdheden die de kuststaat heeft op grond van het internationaal recht, maar evenzeer met het proces van de staatshervorming op grond waarvan de federale Staat en het Vlaamse Gewest over eigen bevoegdheden beschikken in de kustzone. De wetgever lijkt in het licht van deze bevoegdheidsafbakening overdreven voorzichtigheid aan de dag te hebben gelegd bij de uittekening van de Wet Bescherming Mariene Milieu.

14. Wat de territoriale bevoegdheidsafbakening betreft, eindigen de grenzen van het Vlaamse Gewest zeewaarts aan de provinciegrens van West-Vlaanderen. Die laatste grens wordt begrensd door de basislijn. De bevoegdheden van het Vlaamse Gewest zijn in principe bijgevolg *ratione loci* begrensd door de laagwaterlijn(45). Uit de territoriale begrenzing van het Vlaamse Gewest volgt dat de federale overheid exclusief bevoegd blijft voor de bescherming van het mariene milieu(46). Dit brengt met zich mee dat de federale overheid ook bevoegd is voor het instellen van een natuurbehoudsreglementering in het Belgische deel van de Noordzee, ofschoon dit rechtsdomein in beginsel tot de materiële bevoegdheid behoort van de Gewesten.

(42) Zie artt. 61-68 Zeerechtverdrag.

(43) Zie artt. 193 en 235 Zeerechtverdrag.

(44) Zie in deze zin A. CARETTE, *Herstel*, 241.

(45) Zie hierover meer L. LAVRYSEN, „Leefmilieu en waterbeleid”, in *De bevoegdheidsverdeling in het federale België*, G. VAN HAEGENDOREN en B. SEUTIN (eds.), Brugge, Die Keure, 1999, 86-87; F. MAES en A. CLIQUET, *o.c.*, 118.

(46) Onverminderd de toepassing van de *implied powers* (art. 10 van de Bijzondere Wet); zie over de toepassing van deze theorie ten aanzien van de gewestelijke bevoegdheden in de territoriale zee, F. MAES en A. CLIQUET, *o.c.*, 127-128.

15. Als gevolg van de bijzondere wet van 1980(47) heeft het Vlaamse Gewest niet onbelangrijke bevoegdheden in de kustzone(48). Zo is het *ratione materiae* bevoegd voor de ruimtelijke ordening, het leefmilieu en waterbeleid, de landinrichting en het natuurbehoud. Het Gewest is voor wat betreft de economie, bevoegd voor de natuurlijke rijkdommen, en wat betreft de openbare werken en het vervoer bevoegd voor de havens en hun aanhorigheden, de zeekering, de dijken, de reddings- en sleepdiensten op zee(49). Op uitzondering van laatstgenoemde bevoegdheden is de uitoefening van deze bevoegdheden uiteraard territoriaal beperkt tot de landzijde van de basislijn, gelet op de hoger besproken territoriale bevoegdheidsverdeling.

Of het Vlaamse Gewest ook een bijzondere aansprakelijkheidsregeling voor vergoeding van milieuschade kan uitvaardigen voor het landgedeelte van de Vlaamse kustzone, waarvoor het immers *ratione loci* bevoegd is, is hoogst twijfelachtig in het licht van de actuele materiële bevoegdheidsverdeling. De adviespraktijk van de afdeling wetgeving van de Raad van State en de rechtspraak van het Arbitragehof lijken daaromtrent in elk geval niet veel ruimte te laten voor de Gewesten(50).

(47) Wet van 8 augustus 1980 houdende bijzondere wet tot hervorming der instellingen, *B.S.* 15 augustus 1980.

(48) Zie hiervoor uitvoerig A. CLIQUET, *l.c.*, 315-316; F. MAES en A. CLIQUET, *o.c.*, 125-129. (49) Zie art. 6 § 1, I, 1°; art. 6 § 1, II, 1° en 4°; art. 6 § 1, III, 2°, 6°, 7°, 8°, 9° en 10°; art. 6 § 1, VI, 5°; art. 6 § 1, X, 2°, 3°, 4°, 5°, 6° en 9°.

(50) Er liggen slechts beperkte uitwijkmogelijkheden voor.

1° Op basis van art. 6, § 1, II, 1°-3° van de bijzondere wet kan het Gewest aldus „alle maatregelen” nemen die zich in verband met de in deze bepalingen vervatte bevoegdheidsdomeinen (leefmilieu, afvalstoffenbeleid, politie van hinderlijke inrichtingen) opdringen, tenzij die zijn voorbehouden aan de federale overheid. Op grond hiervan heeft het Arbitragehof erkend dat de Gewesten aansprakelijkheidsregels mogen invoeren ten einde hun politimaatregelen te kunnen financieren (deze rechtspraak heeft zich inzonderheid gevormd met betrekking tot art. 21, § 2 c) oud Vlaams afvalstoffendecreet, op grond waarvan de OVAM de kosten van haar ambtshalve saneringen kon verhalen. Zie Arbitragehof, nr. 58 van 14 juli 1994, *B.S.* 13 augustus 1994). H. Bocken heeft er in dit verband terecht op gewezen dat deze rechtspraak niet toelaat dat de Gewesten aansprakelijkheidsregels uitvaardigen die tot doel hebben om milieuschade op zich te regelen. Enkel de toerekening van de kosten van het Gewestelijk milieubeleid worden beoogd. (H. BOCKEN, „Het arrest nr. 58 van 15 juli 1994 van het Arbitragehof en de bevoegdheid van de gewesten om aansprakelijkheidsregelen uit te vaardigen”, *T.M.R.* 1995, 316).

2° Op grond van art. 10 van de bijzondere wet kunnen decreten rechtsbepalingen bevatten inzake aangelegenheden waarvoor de Gewesten *niet* bevoegd zijn, op voorwaarde dat deze bepalingen noodzakelijk zijn voor de uitoefening van zijn bevoegdheden (de zgn. *implied powers*). Het Arbitragehof interpreteert in zijn rechtspraak art. 10 dusdanig dat de afwijkende regeling slechts een marginale weerslag mag hebben op de (aan de andere overheid) voorbehouden materie en dat de materie zich tot een gedifferentieerde regeling moet lenen (b.v. Arbitragehof, arrest nr. 66 van 30 juni 1988, *B.S.* 21 juli 1988). Volgens de afdeling wetgeving van de Raad van State is art. 10 de enige bevoegdheidsgrond op basis waarvan de Gewesten materies over burgerlijk recht kunnen regelen (*Parl. St.* VI. Parl., 1995, nr. 587/10, 10). Volgens dezelfde afdeling van de Raad kon het ontwerp van het Waalse afvalstoffendecreet, dat voorzag in een objectieve aansprakelijkheidsregeling, in dit opzicht niet door de beugel (*Parl. St.* W. Gew. R., 1995, nr. 49/1). Het enkele feit dat slechts een beperkt aantal mensen op basis van dat decreet deze bijzondere aansprakelijkheid zouden oplopen, verandert daaraan niets volgens de Raad.

Op grond van de overgangsregeling van art. 35 van de Gecoördineerde Grondwet behoren de materies die thuishoren in het Burgerlijk Wetboek (wat ongetwijfeld het geval is met een regeling die ingrijpt in het aansprakelijkheidsrecht, zoals de aansprakelijkheidsbepalingen van de Wet Bescherming Mariene Milieu) namelijk nog steeds tot de bevoegdheid van de federale overheid. Het toepassingsgebied van de bijzondere aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu dient derhalve niet noodzakelijk te worden afgebakend aan de hand van de basislijn; de overschrijding van die lijn heeft immers niet tot gevolg dat men in de bevoegdheids sfeer treedt van het Vlaamse Gewest.

Naar mijn oordeel heeft de federale wetgever hier dan ook een belangrijke kans laten liggen om voor de hele kustzone een uniform milieu-aansprakelijkheidsregime tot stand te brengen. De wetgever lijkt de territoriale bevoegdheidsverdeling tussen de federale overheid en de Gewesten namelijk in bepaalde mate ook te hebben laten spelen bij de afbakening van het toepassingsgebied van de aansprakelijkheidsregeling in de Wet Bescherming Mariene Milieu. Zo valt het verhaal van de overheid voor de kosten van opruimingswerken en preventieve maatregelen genomen zeewaarts vanaf de basislijn wèl en de kosten voor dergelijke werken of maatregelen genomen landinwaarts vanaf de laagwaterlijn niet onder het toepassingsgebied van de bijzondere aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu. De vordering tot herstel of vergoeding van milieuverstoring verloopt volgens dezelfde demarcatielijn, hetgeen meer specifiek tot gevolg heeft dat niet toegeëigende milieubestanddelen van het landgedeelte van de kustzone op civielrechtelijk vlak minder bescherming genieten dan die welke behoren tot het mariene gedeelte van die kustzone. Die afgrenzing via de laagwaterlijn kan worden betreurd. De kustzone moet ecologisch immers worden gezien als een eenheid die wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van geleidelijk van het land naar de zee in elkaar overgaande habitats die worden bewoond door een grote verscheidenheid van, vaak onderling afhankelijke, soorten(51). Sommige soorten kan men overigens niet ondubbelzinnig toewijzen als behorend tot de biota van de zeegebieden. Zeevogels broeden en verblijven b.v. vaak op de stranden of in de duinen, maar foerageren in zee. Hetzelfde geldt voor zeehonden. Betreft het fauna van de zeegebieden? Of is de plaats waar ze op een toevallig ogenblik, namelijk op het moment van het vervuilingsincident worden aangetroffen, determinerend? Aldus zou een zeevogel van een bepaalde soort, nu wel en dan weer niet onder de bijzondere aansprake-

(51) A. CLIQUET, *l.c.*, 314.

lijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu vallen. Dit kan mijns inziens niet de bedoeling zijn. Daarom lijkt het wenselijk om ook op juridisch vlak de kustzone als een eenheid te beschermen, niet enkel door een eenvormige natuurbehoudsreglementering maar evenzeer door een uniform aansprakelijkheidsstelsel. Een (ambitieuzer) alternatief is dat de wetgever een algemeen geldende milieuaansprakelijkheidsregeling instelt, die ook van toepassing is op mariene milieuschadegevallen.

IV. Het zakenrechtelijk statuut van het mariene milieu

A. PROBLEEMSTELLING

16. De Wet Bescherming Mariene Milieu implementeert specifieke aansprakelijkheidsbepalingen op basis waarvan herstel kan worden gevorderd van schade aan milieubestanddelen die niet individueel zijn toegeëigend en die juridisch gezien tot de *res nullius* en de *res communes* behoren(52). De nieuwe aansprakelijkheidsregeling beoogt meer specifiek een regeling in te voeren op grond waarvan ook herstel kan worden verkregen voor schade aan het „mariene milieu”, dat luidens art. 2.2° bestaat uit „*de abiotische omgeving van de zeegebieden en de biota, hierin begrepen de fauna, flora en de mariene habitats die zij innemen, alsook de ecologische processen werkzaam binnen dit milieu en de onderlinge wisselwerkingen tussen de abiotische en biotische componenten*”(53). Door de ruime definiëring van mariene milieu, beslaat dit begrip dus ook de mariene ecosystemen(54). Grofweg bestaat het mariene milieu dus uit volgende on-

(52) Zie uitvoerig over deze begrippen A. CARETTE, *o.c.*, 11-44 (met talrijke verwijzingen); B. JADOT, „L'article 714 du Code Civil et la protection de l'environnement”, in *L'actualité de droit de l'environnement*, IGEAT (ed.), Brussel, Bruylant, 1995, 53-72; B. JADOT, „L'environnement n'appartient à personne et l'usage qui en est fait est commun à tous. Des lois de police régulent la manière d'en jouir”, in *Milieurecht recente ontwikkelingen II*, L. LAVRYSEN (ed.), Brussel, Story Scientia, 1989, 389-431; F. OST, „Quel rapport juridique à la nature: laissez-faire, réglementation, contrat naturel ou responsabilité?”, *Amén.* 1991, 190-195.

(53) Vgl. de definitie van het begrip „milieu” in art. 1.1.2.§ 1, 1° van het decreet van het Vlaams Parlement van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid (*B.S.* 3 juni 1995, zoals gewijzigd): „de atmosfeer, de bodem, het water, de fauna, de flora en overige organismen anders dan de mens, ecosystemen, de landschappen en het klimaat” (Art. 1.1.2 § 1, 7°; zie verder ook L. LAVRYSEN, G. VAN HOORICK, C. BILLIET en T. DE SAEGHER, Voorontwerp decreet milieubeleid, ICHM, 155-160).

(54) In het voorontwerp werd naast het begrip „mariene milieu” ook het begrip „mariene ecosysteem” gedefinieerd. Nu dit laatste begrip geen toegevoegde waarde had ten opzichte van het begrip „mariene milieu” werd het, op suggestie van de afdeling wetgeving van de Raad van State, weggelaten in de definitieve wettekst (R.v.St., afd. wetg., advies van 24 februari 1998 over het voorontwerp van wet ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België, *Parl. St. Kamer*, 1997-98, nr. 1695/1, 82-83).

derdelen: de zee (zeewater, zeebodem, de zeeoever), de zeefauna en zee flora en de wisselwerking tussen al die bestanddelen (mariene ecosystemen). Uit de definitie blijkt dat de wetgever ook de „ecologische processen” beoogt (b.v. getijdenwerking, de geomorfologische processen van de zandbanken voor de kust), die duidelijk te onderscheiden zijn van hoger vermelde bestanddelen(55).

Een belangrijk aantal bestanddelen van het mariene milieu betreffen „zuivere milieugoederen”, die binnen de Wet bescherming Mariene Milieu aan specifieke aansprakelijkheidsregels zijn onderworpen. Deze vaststelling is niet zonder belang. Het zakenrechtelijk statuut van de verschillende milieuonderdelen opgesomd in art. 2.2^o is bepalend voor de toepasselijke aansprakelijkheidsregels. Wordt schade veroorzaakt aan toegeëigende milieubestanddelen, dan ligt er vermogensschade voor die wordt beheerst door de regels die van toepassing zijn op „milieuschade”. Zijn er *res communes* of *res nullius* in het geding, dan moeten daarentegen de aansprakelijkheidsbepalingen in verband met „milieuverstoring” worden toegepast. In deze bijdrage wordt daarom een korte analyse gemaakt van het zakenrechtelijk statuut van de verschillende bestanddelen vervat in het „mariene milieu”, en wordt ingegaan op enkele juridische knelpunten die in dit verband bestaan.

B. HET ZAKENRECHTELIJK STATUUT VAN DE ABIOTISCHE OMGEVING VAN DE ZEEGEBIEDEN

17. Tot de abiotische omgeving van de zeegebieden behoren volgens de memorie van toelichting van de Wet Bescherming Mariene Milieu het zeewater, de zeebodem en het klimaat. Omwille van het territoriale toepassingsgebied van de Wet Bescherming Mariene Milieu kan uiteraard ook slechts het „klimaat van de zeegebieden” zijn beoogd(56).

(55) Zie ook Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 7.

(56) Men kan zich daarbij de vraag stellen of de opsplitsing van het klimaat binnen en buiten zeegebieden, vanuit oogpunt van de bescherming ervan, wel zinvol is. Er is immers een zodanig onlosmakelijke wederzijdse beïnvloeding, dat een „geplitste” bescherming amper mogelijk en in ieder geval niet wenselijk is (zie L. VAN DEN BROECK OSTENDE, D. KLOEG, M. MARBUS en H. VAN WIERINGEN, *Natuur en Milieu Encyclopedie*, Ede/Antwerpen, Groen Boekerij (i.s.m. Stichting Natuur en Milieu), 1991, 170-171). Omwille van de bevoegdheidsverdeling tussen de federale overheid en de Gewesten is een dergelijke opdeling wellicht onvermijdelijk.

18. „De zee” wordt vaak als één van de klassieke voorbeelden beschouwd van gemene zaken(57). Dit is onnauwkeurig. Het zakenrechtelijk statuut van „de zee” valt inderdaad uiteen in verschillende soorten naar gelang de bestanddelen die men beschouwt(58).

(a) Het zeewater

19. Een eerste bestanddeel van het abiotische milieu van de zee is het zeewater. Dit wordt vrij algemeen beschouwd als een *res communis*(59). De wijze waarop het internationaal recht de rechtsmacht van de staten verdeelt over de verschillende zones van de zee, doet hieraan geen afbreuk(60).

(b) De zeebodem

20. Over het zakenrechtelijk statuut van de *territoriale zeebodem* daarentegen zijn de meningen in de Belgische rechtsleer verdeeld. Soms wordt die zeebodem beschouwd als een *res communis*, als een privaat domeingood of als een openbaar domeingood.

De opvatting dat de territoriale zeebodem tot het privaat domein behoort(61), hetgeen impliceert dat dit gebied onder andere vatbaar zou zijn voor vervreemding, is strijdig met het karakter van de territoriale zee en met het ter zake geldende internationaal recht (waar het bestemd zijn tot gebruik van allen, b.v. het recht om voor anker te gaan als aspect van de onschuldige doorvaart, centraal staat)(62).

A. Carette beschouwt de territoriale zeebodem daarentegen als een openbaar domeingood(63). Terecht stelt zij vast dat de zeebodem bestemd is tot gebruik van allen(64). Dit is echter geen beslissend

(57) Zie b.v. A. LEBRUN, *l.c.*, 393.

(58) A. CARETTE, *Herstel*, 25.

(59) A. CARETTE, *Herstel*, 25-27.

(60) A. CARETTE, *Herstel*, 27.

(61) A. VRANCKX, H. COREMANS en J. DUJARDIN, *Beheer over de onroerende goederen van openbare rechtspersonen*, Brugge, Die Keure, 2000, 25.

(62) Zie in deze zin A. CLIQUET, „Bescherming van mariene habitats”, *l.c.*, 49.

(63) Zie ook H. DE PAGE, *Traité*, V, 695 (zonder enige motivering); ook in Nederland b.v. wordt de territoriale zeebodem als een openbaar domeingood beschouwd ingevolge een uitdrukkelijke wettekst (art. 576 a N.B.W.). Dit geldt ook voor Frankrijk (art. 1, a Loi du 28 novembre 1963 relative au domaine public maritime, *Journal Officiel*. 29 novembre 1963).

(64) Volgens de klassieke rechtspraak van het Hof van Cassatie (b.v. Cass. 3 mei 1968, *R.W.* 1968-69, 409, noot) zijn goederen openbare domeingooden indien ze bestemd zijn tot gebruik van allen, of als ze door een wettekst zijn aangewezen als behorend tot het openbaar domein (zie hierover uitvoeriger A. CARETTE, *Herstel*, 19-22).

criterium om gemene zaken te onderscheiden van openbare domeingoederen, nu volgens de tekst van art. 714 B.W. ook gemene zaken dienen tot gebruik van allen(65). In tegenstelling tot *res nullius* of *res communes* zijn openbare domeingoederen echter door de Staat toegeëigend. Over deze toeëigenbaarheid van de territoriale zeebodem poneert Carette: „De auteurs van de pandectes konden nog aanvoeren dat de zeebodem van nature niet toeëigenbaar is, nu is de situatie in het licht van de technologische evolutie helemaal anders. Mede gezien de geringe diepte van dit stuk zeebodem kan men deze samen met de ondergrond effectief exploiteren. De greep die men op deze manier verkrijgt op het onroerend goed dat de zeebodem uitmaakt, gaat verder dan deze die men op het zeewater heeft als men het exploiteert door o.a. erin te vissen”(66). In haar redenering zou aldus het eigendomsrecht van het onroerend goed dat de territoriale zeebodem uitmaakt, op basis van art. 539 B.W. *juncto* art. 713 B.W. aan de Staat toekomen(67). Het betoog van Carette om een onderscheid te maken tussen het zeewater en de zeebodem van de territoriale zee op basis van het criterium dat door de technische vooruitgang inzake exploitatie van de zeebodem deze laatste wel kan worden toegeëigend, overtuigt niet. In de eerste plaats moet met A. Cliquet worden aangenomen dat ook voor het gebruik van het zeewater en de daarin aanwezige natuurlijke rijkdommen de technische mogelijkheden zodanig ontwikkeld zijn, dat een toe-eigening niet langer uitgesloten is(68). Het door A. Carette gehanteerde criterium is dus niet relevant. Haar stelling, die uitgaat van de premisse dat de kuststaat eigendomsrechten uitoefent op de zeebodem van de territoriale zee, is daarenboven niet zo vanzelfsprekend in het licht van de volkenrechtelijke principes. De territoriale zee kan vanuit volkenrechtelijk oogpunt immers niet langer beschouwd worden als het gebied waar de kuststaat over eigendomsrechten beschikt, maar als een gebied waarover die Staat zijn soevereiniteitsrechten ten volle kan uitoefenen, behou-

(65) Art. 714 B.W. bepaalt: „Er zijn zaken die aan niemand toebehoren en waarvan het gebruik aan allen gemeen is. Politiewetten bepalen hoe het genot daarvan geregeld wordt”.

(66) A. CARETTE, *Herstel*, 27-28.

(67) Art. 539 B.W. bepaalt: „Alle goederen die onbeheerd zijn en geen eigenaar hebben, alsook de goederen die zonder erfgenamen overlijden of wier erfenis is verlaten, behoren tot het openbaar domein”. Art. 713 B.W. bepaalt: „Goederen die geen eigenaar hebben, behoren toe aan de Staat”.

(68) A. CLIQUET, *Natuurbehoud in het mariene en kustzonemilieu. Overzicht en analyse van de juridische mogelijkheden, met bijzondere aandacht voor het mariene milieu en kustzonemilieu van België (hierna verkort: Natuurbehoud in het mariene en kustzonemilieu)*, Proefschrift tot het behalen van de graad van doctor in de rechten, Gent, 2000, 104.

dens volkenrechtelijke beperkingen(69). Dit geldt zowel voor het territoriale zeewater als voor de territoriale zeebodem, nu in het volkenrecht ter zake geen onderscheid wordt gemaakt. Een zakenrechtelijke scheiding tussen het zeewater en de zeebodem is tenslotte ook vanuit oogpunt van de civielrechtelijke bescherming van het mariene leefmilieu onwenselijk. Toegepast op het hier besproken aansprakelijkheidsstelsel impliceert die opsplitsing dat schade aan zeewater en de erin levende rijkdommen op een andere wijze wordt vergoed en dat de herstellvordering door andere regels wordt beheerst dan de schade aan de zeebodem en de fauna en flora die eraan vastzitten.

Wat het territoriale zeewater en de zeebodem gemeenschappelijk hebben, is dat hun gebruik gemeen is aan allen en dat dit gebruik (derhalve) wordt geregeld door politiewetten. Het territoriale zeewater wordt b.v. gebruikt als transportmodus; de zeebodem om te ankeren. De territoriale zee (water én bodem) moet daarom in zijn geheel als een *res communis* worden beschouwd(70).

21. Volgens Carette behoort ook de *bodem van het continentaal plat* tot het openbaar domein(71). Zij voert daartoe volgende argumentatie aan. Uit het feit dat soevereine rechten op het plat worden toegekend ter exploitatie en exploratie van de natuurlijke rijkdommen, zou blijken dat deze bodem een toeëigenbare zaak en dus geen *res communis* uitmaakt. Het feit, aldus voornoemde auteur, dat de Belgische wetten van toepassing zijn op installaties die op de zeebodem vóór onze kust op het continentaal plat steunen, wijst er bovendien op dat die zeebodem tot het territorium van de kuststaat behoort. Opnieuw zou volgens deze auteur de bedding van het plat bij toepassing van art. 539 B.W. en art. 713 B.W. tot de eigendom van de Staat behoren. Carette gaat hierbij evenwel voorbij aan het feit dat de exclusieve economische zone en het continentaal plat géén deel uit-

(69) Het feit dat de kuststaat volgens het internationaal recht soevereiniteit uitoefent over de territoriale zee en dit kan worden beschouwd als deel uitmakend van het territorium van die Staat, is niet beslissend bij de vraag of de territoriale zeebodem nu al dan niet behoort tot het openbaar domein. Dit zegt immers niets over het zakenrechtelijk statuut van dit mariene gebied. In volkenrechtelijk verband kan het territorium inderdaad niet gelijkgeschakeld worden met het uitoefenen van eigendomsrechten. Daar waar vroeger vanuit volkenrechtelijk oogpunt de bevoegdheden van een kuststaat over zijn territoriale zee werden gebaseerd op eigendomsaanspraken (*dominiumtheorie*), werd in de negentiende eeuw die soevereiniteit losgekoppeld van eigendom (*soevereiniteitstheorie*) (zie hierover meer F. MAES en A. CLIQUET, 121-122; E. SOMERS, *o.c.*, 70-72).

(70) Zie in die zin A. CLIQUET, „Bescherming van mariene habitats”, *l.c.*, 49.

(71) A. CARETTE, *Herstel*, 31.

maken van het territorium van de kuststaat(72), zodat deze mariene zones evenmin tot het openbaar domein en zeker niet tot het privaat domein van die Staat kunnen behoren(73). De kuststaat beschikt in die mariene zones inderdaad slechts over welbepaalde soevereine rechten(74) zodat zij *a fortiori* dan ook niet het voorwerp van eigendom kunnen uitmaken.

(c) De zeestranden en zeeduinen

22. De zeestranden, zijnde de gronden die door de getijdenwerking regelmatig door het zeewater overspoeld worden, ook al is dit slechts het geval bij springtij, behoren uit kracht van een expliciete wettekst tot de openbare domeingoederen (art. 538 B.W.)(75). Zeeduinen daarentegen maken deel uit van het private domein, als ze al niet behoren tot particuliere eigendom(76).

C. HET ZAKENRECHTELIJK STATUUT VAN DE BIOTISCHE BESTANDDELEN VAN DE ZEEGEBIEDEN

23. De parlementaire voorbereiding van de Wet Bescherming Mariene Milieu verwijst in dit verband naar de fauna, flora en hun habitats(77)(78).

(a) Zee fauna

24. Wilde zeezoogdieren en zeevogels maken *res nullius* uit(79). Dit geldt ook voor vissen die zich vrij kunnen verplaatsen of andere

(72) A. CLIQUET en F. MAES, *o.c.*, 103-104, 114; E. SOMERS, *o.c.*, 127, 166.

(73) Zie in die zin A. CLIQUET, *Natuurbehoud in het mariene en kustzonemilieu*, 111; A. CLIQUET, „Bescherming van mariene habitats”, *l.c.*, 48.

(74) Wat niet gelijk staat aan soevereiniteit, wat een voorwaarde is om te kunnen spreken van territorium (zie ook *supra*).

(75) Cass. 23 april 1903, *Pas.* 1903, I, 177; A. CARETTE, *Herstel*, 32-33. Carette verwijst ook naar H. De Page die meent dat periodisch overstroomde gebieden, beter tot de *res communes* zou worden gerekend, omdat ze door hun aard niet toeëigenbaar zijn (*Traité*, V, 695). Aan een expliciete wettekst kan echter geen afbreuk worden gedaan.

(76) A. CARETTE, *Herstel*, 32 (met talrijke verwijzingen).

(77) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 7.

(78) Dit laatste begrip kan mijns inziens niet zonder meer worden herleid tot de biotische bestanddelen van het milieu. De „mariene habitat” wordt in de Wet Bescherming Mariene Milieu immers gedefinieerd als „een zone in zee met bijzondere geografische, abiotische en biotische kenmerken en die zowel geheel natuurlijk als halfnatuurlijk kan zijn” (art. 2, 4°). De Wet impliceert op dit punt dus een wettelijke fictie. Voorbeelden van mariene habitats zijn de zandbanken, kiezelbanken, enz.

(79) Zie hierover uitgebreid A. CARETTE, *Herstel*, 39-40.

waterorganismen, zoals kreeften en oesters. De toe-eigening ervan wordt in de Wet Bescherming Mariene Milieu ofwel verboden ofwel aan strenge beperkingen onderworpen(80). Indien men ervan uitgaat dat de territoriale zeebodem (*c.q.* de bodem van de exclusieve economische zone of het plat) tot het openbaar eigendom behoort, dan zijn schelpdieren, die in principe aan de bodem vastzitten, eigendom van de Staat op grond van het recht van natrekking (art. 546 B.W. en 552 B.W.)(81).

(b) Zee flora

25. De zee flora kan eveneens worden gerekend tot de *res nullius*. Hun exploitatie wordt geregeld door een stringente reglementering. Voor planten die op een door de Koning nog vast te stellen beschermingslijst zijn geplaatst, geldt een publiekrechtelijk beschermingsregime dat neerkomt op een algemeen verbod van exclusieve toe-eigening(82). Beschouwt men de zeebodem echter als eigendom van de Staat, dan zouden de planten die met die bodem zijn verbonden via de rechtsfiguur van de natrekking in eigendom aan de Staat behoren (art. 546 B.W. en art. 552 B.W.).

D. OOK EEN ZAKENRECHTELIJK STATUUT VOOR DE MARIENE ECOSYSTEMEN?

26. Ecosystemen, zijnde dynamische complexen van gemeenschappen van planten, dieren en micro-organismen en hun niet-levende omgeving, die in onderlinge wisselwerking een functionele eenheid vormen(83), zijn volgens A. Carrette op te vatten als feitelijke alge-

(80) Op grond van art. 10 Wet Bescherming Mariene Milieu kan de Koning planten en dieren op een lijst van beschermde soorten plaatsen, waarvoor een systeem van strikte bescherming geldt. Dit gebeurde intussen in het K.B. van 21 december 2001. Art. 12 § 1 Wet Bescherming Mariene Milieu stelt ook een absoluut jachtverbod in voor zeevogels en zeezoogdieren. Ook de sportvisserij kan worden beperkt (art. 12 § 2). De beroepsvisserij wordt niet geregeld in de wet, maar blijft onderworpen aan strikte reglementering via verordeningen van de Europese Unie en nationale politiematregelen (zie hierover ook A. CARETTE, *Herstel*, 40-41 en de verwijzingen in voetnoot 161).

(81) Art. 546 B.W. bepaalt: „De eigendom van een roerende of onroerende zaak geeft recht op al wat zij voortbrengt en op hetgeen, hetzij natuurlijk hetzij kunstmatig, als bijzaak ermee verenigd wordt. Dit recht wordt recht van natrekking genoemd”.

Art. 552, lid 1 B.W. bepaalt: „De eigendom van de grond bevat in zich de eigendom van hetgeen op en onder de grond is. (...)”.

(82) Art. 10 Wet Bescherming Mariene Milieu.

(83) Zie Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 7.

meenheden zonder zakenrechtelijk statuut(84). Met voornoemde auteur kan worden aangenomen dat enkel de samenstellende delen ervan een zakenrechtelijk statuut hebben(85). Bepaalde auteurs hebben evenwel verdedigd dat een volledig ecosysteem als een *res communis* moet worden beschouwd(86). Die opvatting leidt evenwel tot ongerijmdheden. Op zich beschouwd behoort b.v. een plant die aan de bodem vastzit tot de eigendom van de betrokken grondeigenaar, terwijl diezelfde plant als deel van het ecosysteem een *res communis* zou zijn(87).

27. De zienswijze dat slechts de componenten van een ecosysteem een zakenrechtelijk statuut hebben, brengt ook mee dat de bescherming van het ecosysteem in beginsel slechts onrechtstreeks gebeurt via het beschermingsregime dat geldt voor de bestanddelen die er deel van uitmaken. Het is duidelijk dat door die juridische situatie ecosystemen vaak afdoende bescherming missen. Ecosystemen zijn immers niet te herleiden tot de loutere optelling van de bestanddelen(88). Omdat een ecosysteem een samenhangend geheel uitmaakt, zal de aantasting van een bepaald milieubestanddeel en het onvermogen om die aantasting te remediëren via het bestaand juridisch instrumentarium(89) evenzeer funest zijn voor het betrokken ecosysteem.

28. Het feit dat ecosystemen geen zakenrechtelijk statuut hebben, verhindert echter niet dat ze via de bijzondere aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu toch daadwerkelijk bescherming genieten, dit via het begrip „milieuverstoring” dat immers ook refereert aan de aantasting van ecosystemen(90). Er zijn echter milieubestanddelen die hoewel ze deel uitmaken van het mariene ecosysteem (althans in de ruime zin begrepen, met inbegrip dus van het landgedeelte van de kustzone), niet worden gevat door het begrip „milieuverstoring”. Dit is het geval met toegeëigende milieu-

(84) Vergelijkbaar probleem vormen naar mijn mening de „ecologische processen” zoals getijdenvorming.

(85) A. CARETTE, *Herstel*, 42-44.

(86) B. JADOT, *l.c.*, 57.

(87) Zie A. CARETTE, *Herstel*, 43.

(88) Zie L. LAVRYSEN, G. VAN HOORICK, C. BILLIET en T. DE SAEGHER, Voorontwerp decreet milieubeleid, ICHM, 160.

(89) Zoals een bepaald *res communis*, dat ontsnapt aan bescherming via het klassiek aansprakelijkheidsrecht of een toegeëigend milieuelement waarvan de ecologische waarde niet in rekening kan worden gebracht.

(90) Dit in combinatie met de definitie van „mariene milieu” (art. 2, 2°).

bestanddelen (b.v. duinvegetaties in het Zwin), waarvan de aantasting zaakschade uitmaakt. Omdat een ecosysteem een samenhangend geheel uitmaakt, is het bijgevolg van belang dat een bijzonder milieu-aansprakelijkheidsstelsel ook voldoende aandacht besteedt voor het herstel van schade aan toegeëigende goederen die tegelijk een nadelige beïnvloeding van het milieu uitmaken. Het volstaat immers niet om enkel iets te doen aan milieuverstoring als de toegeëigende milieuelementen waarmee de zuivere milieubestanddelen in verband staan, onvoldoende hersteld kunnen worden. In tegenstelling tot de aansprakelijkheidsregeling uit het voorontwerp decreet milieubeleid werd, zoals verder nog zal worden uiteengezet, in de Wet Bescherming Mariene Milieu hieraan helaas te weinig aandacht besteed.

V. De objectieve aansprakelijkheid van de veroorzaker van mariene schadegevallen

29. Hierna wordt ingegaan op de aard en de kenmerken van het bijzonder milieuaansprakelijkheidsstelsel van de Wet Bescherming Mariene Milieu. Eerst wordt evenwel kort stilgestaan bij de bruikbaarheid van het gemene aansprakelijkheidsrecht op mariene milieuschadegevallen. Een korte uittekening van de contouren van dit klassieke aansprakelijkheidsrecht moet ook toelaten om de nieuwe bijzondere aansprakelijkheidsregel beter te plaatsen.

A. TOEREKENING VAN DE GEVOLGEN VAN MARIENE SCHADEGEVALLEN: ZORGVULDIGHEID OF RISICO?

1. Toerekening volgens het klassiek aansprakelijkheidsrecht: vaak zorgvuldigheid, ook risico

(a) Belang van het gemene aansprakelijkheidsrecht voor mariene schadegevallen

30. De klassieke aansprakelijkheidsgronden verliezen sinds de inwerkingtreding van de Wet Bescherming Mariene Milieu niet alle belang voor de vergoeding van mariene schadegevallen. In dit verband moet eraan herinnerd worden dat de aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu *niet exclusief* is, dit in tegenstelling tot b.v. de aansprakelijkheidsbepalingen van het CLC-verdrag die als *lex specialis* overigens primeren op de aansprakelijkheids-

reglementering van de nieuwe federale milieuwet(91). Hoewel de Wet Bescherming Mariene Milieu, in tegenstelling tot het voorontwerp van de *Commissie Bocken*(92) of de Duitse *Umwelthaftungsgesetz*(93), daaromtrent het stilzwijgen bewaart, verzet naar mijn mening zich inderdaad niets tegen een samenloop van de aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu met het gemene aansprakelijkheidsrecht(94)(95). Indien de vereiste toepassingsvoorwaarden tegelijk vervuld zijn, kan het slachtoffer bijgevolg tegen de wettelijk aansprakelijke (of een derde) nog een aansprakelijkheidsvordering instellen op basis van het gemeenrechtelijk aansprakelijkheidsrecht (of op grond van een andere aansprakelijkheidsregeling) indien dit een betere bescherming garandeert. Bovendien ontsnappen bepaalde schadeposten, hoewel ze werden veroorzaakt door mariene

(91) Zie art. III.4 CLC-verdrag: „*No claim for compensation for pollution damage may be made against the owner otherwise than in accordance with this convention.*” Indien op basis van art. 37 § 1 aangewezen aansprakelijke samenvalt met de scheepseigenaar en het betreft een olieverontreiniging veroorzaakt door een tankerongeval dewelke onder het toepassingsgebied valt van het CLC-verdrag, dan moet de aansprakelijkheidsvordering *exclusief* worden gebaseerd op dit verdrag. Deze vaststelling is niet onbelangrijk omdat bij de toepassing van het CLC-verdrag (met bijhorend IOPC-Fondsverdrag en Protocols) een aantal beperkingen gelden, zoals de relatief korte verjaringstermijnen waarbinnen de aansprakelijkheidsvordering dient ingesteld te worden of de onmogelijkheid vergoeding van milieuschade te bekomen op basis van een abstracte berekeningswijze (zie hiervoor uitvoeriger A. CARETTE, *Herstel*, 242-266; vgl. A. BIANCHI, „Harm to the environment in Italian practice: the interaction of international law and domestic law”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 109-110).

(92) Art. 9.1.13 Voorontwerp Decreet Milieubeleid, dat bepaalt: „De bepalingen van deze titel doen geen afbreuk aan de rechten die de schadelijder op een andere rechtsgrond kan uitoefenen tegen de aansprakelijke of tegen derden”.

(93) § 18 (1) *UmweltHG*: „*Eine Haftung aufgrund anderer Vorschriften bleibt unberührt.*”

(94) Dit is b.v. anders in het verdrag van Parijs van 29 juli 1960 inzake de wettelijke aansprakelijkheid op het gebied van kernenergie, dat immers bepaalt dat het recht op vergoeding van schade wegens een kernongeval *uitsluitend* kan worden uitgeoefend tegen de exploitant van een kerninstallatie (art. 6 (a)), wat tot gevolg heeft dat geen enkele rechtsvordering tegen een andere persoon kan worden ingesteld op basis van het gemeen recht (zie H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 916-917).

(95) Er zou daarentegen in een andere zin moeten worden besloten indien het duidelijk de bedoeling zou zijn van de wetgever om door de bijzondere objectieve aansprakelijkheidsregel niet enkel de benadeelde maar ook de objectief aansprakelijke persoon te beschermen, b.v. door beperking van de vergoedbare schade of door invoering van een korte verjaringstermijn (zie H. BOCKEN, „Van fout naar risico. Een overzicht van de objectieve aansprakelijkheidsregelen naar Belgisch recht”, *T.P.R.* 1984, 409-410); A. VAN OEVELEN, „Objectieve aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door milieuverontreiniging volgens het Belgische recht”, in *Risico-aansprakelijkheid voor milieuschade. Verslag van de tweeëndertigste ledenvergadering van de Vereniging voor Milieurecht in samenwerking met de Belgische Vereniging voor Milieurecht op 13 september 1991 te Antwerpen (hierna verkort: Objectieve aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door milieuverontreiniging)*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1992, 118-119). *In casu* blijkt die bedoeling niet uitdrukkelijk uit de inhoud van de Wet Bescherming Mariene Milieu of uit de parlementaire voorbereidingswerken. De wet voert ook geen verkorte verjaringstermijn in, terwijl voor de beperking van de aansprakelijkheid wordt verwezen naar de toepasselijke wetgeving, die overigens in het geval van het LLCM ook voor de gemeenrechtelijke aansprakelijkheid geldt.

verontreiniging, aan het toepassingsgebied van de wet. Ook in deze gevallen behoudt het gemene aansprakelijkheidsrecht zijn belang.

(b) De gemene foutaansprakelijkheid

31. Bij toepassing van het gemene aansprakelijkheidsrecht zal voor de toerekening van de gevolgen van milieuaantasting aan de veroorzaker daarvan vaak een beroep moeten worden gedaan op de regels betreffende de foutaansprakelijkheid, die de kern uitmaken van het gemene aansprakelijkheidsrecht(96). Volgens art. 1382 en 1383 B.W. moet degene die door zijn fout aan een ander schade veroorzaakt, deze schade vergoeden.

Zoals reeds werd aangestipt, wordt de bruikbaarheid van deze aansprakelijkheidsgrond bij milieuschadegevallen gehypothekeerd door tal van juridische problemen, zoals deze inzake de vergoedbaarheid van schade aan collectieve milieuelementen en het kostenverhaal van de overheid voor door haar voorgeschoten interventiekosten. Deze problemen, die van juridisch-technische aard zijn, zullen verder in deze bijdrage nog aan bod komen. De problemen die zich stellen op het vlak van de „foutvereiste” zijn daarentegen meestal terug te voeren tot een bewijsprobleem(97).

32. Weinig moeilijkheden doen zich voor bij *overtreding van een wettelijke of reglementaire bepaling* die een bepaald doen of laten oplegt. In dat geval ligt immers een fout voor, zonder dat een verder bewijs van een gebrek aan voorzorg vereist is.

Voor het milieuaansprakelijkheidsrecht heeft dit foutcriterium een groot belang, gelet op de omvangrijke milieureglementering(98). Het voeren van een actief milieubeschermingsbeleid voor het mariene leefmilieu zou er op vlak van de aansprakelijkheid kunnen toe leiden dat meer gedragingen strijdig worden geacht met regelgeving die een welbepaald gedrag oplegt, wat tot gevolg heeft dat men gemakkelijker

(96) Voor een uitvoerige behandeling van de foutaansprakelijkheid bij milieuaantasting, zie vooral H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht als sanctie tegen de verstoring van het leefmilieu (hierna verkort: Het aansprakelijkheidsrecht)*, Brussel, Bruylant, 1978, 35 e.v.; H. BOCKEN, „Aansprakelijkheid voor milieuschade”, *R.W.* 1987-88, 1272 e.v.; H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 861 e.v.; A. CARETTE, *Herstel*, 63 e.v.; A. VAN OEVLEN, „Civielrechtelijke aansprakelijkheid voor milieuschade”, in *Rechtspraktijk en milieubescherming*, CBR, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1991, 134 e.v.

(97) Zie H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 841.

(98) H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 38; A. CARETTE, *Herstel*, 70.

tot een fout kan besluiten, en bijgevolg vlugger een aansprakelijkheidsvordering kan ingewilligd zien(99).

33. Een tweede foutcriterium, dat naast en boven de wet en reglement staat(100), is de *algemene zorgvuldigheidsnorm*. Op grond van die norm wordt het gedrag van de schadeveroorzaker getoetst aan het gedrag van een normaal voorzichtig en redelijk persoon geplaatst in dezelfde externe omstandigheden. De toepassing van de gemeenrechtelijke zorgvuldigheidsnorm op gevallen van milieuschade is in ruime mate een kwestie van casuïstiek. Een vaak terugkerend criterium is dit van de naleving van de regelen van goed vakmanschap of van de verantwoorde beroepstechniek(101). Van de normaal zorgzame exploitant wordt dus een zorgvuldig uitkiezen en toepassen van de beschikbare of gebruikelijke technologie verwacht. De concrete invulling van dit criterium door de rechters verschilt evenwel sterk(102). In dit verband blijkt de bewijslast dat de gebruikte exploitatiemethode onaanvaardbaar is en dat er technische alternatieven voor bestaan, vaak te zwaar voor de schadelijders(103).

34. Ook in de milieuwetgeving worden steeds vaker *algemene zorgplichtbepalingen* opgenomen(104). De vraag rijst welke de privaatrechtelijke betekenis is van deze milieuzorgplichtbepalingen. Welk is m.a.w. het belang van deze zorgplichten bij toepassing van het gemeene aansprakelijkheidsrecht? Wellicht kan men die milieuzorgplicht-

(99) A. CARETTE, *Herstel*, 241.

(100) Zie b.v. Antwerpen 17 februari 1988, *R.W.* 1989-90, 50 (de zorgvuldigheidsnorm geldt ook voor milieuproblemen waarbij geen specifieke milieureglementering werd overtreden).

(101) H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 43-51; H. BOCKEN, „Aansprakelijkheid voor milieuschade”, *I.c.*, 1273.

(102) Sommigen volstaan met de „gebruikelijk aangewende exploitatietechnieken in de betrokken sector”, ook al zijn dit niet de beste; anderen leggen de lat duidelijk hoger en eisen de aanwending van de „best beschikbare technologie” (vgl. het BAT(NEEC)-begrip in art. 4.1.2.1 VLAREM II of art. 8 en 9 Bodemsaneringsdecreet); voor een overzicht van die rechtspraak, zie vooral H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 43-48; H. BOCKEN, „Aansprakelijkheid voor milieuschade”, *I.c.*, 1273. Voor een heldere bespreking van de mogelijke invloed van BAT(NEEC) op het aansprakelijkheidsrecht, zie A. CARETTE, „Op zoek naar de inhoud en de draagwijdte van BAT(NEEC)”, *T.M.R.* 1996, 310-328.

(103) H. BOCKEN, „Aansprakelijkheid voor milieuschade”, *I.c.*, 1273.

(104) Over de functie van milieuzorgplichten, zie N. TEESING, R. UYTLENBURG en C. NIJENHUIS, *Toegang tot het milieurecht*, Deventer, Kluwer, 1997, 142; R. VAN ACHT en E. BAUW, *Milieuprivaatrecht*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1996, 253; zie ook M. VISSER, „Strafrechtelijke zorgplichtbepalingen over de grens? De strafrechtelijke afdwingbaarheid van milieuzorgplichtbepalingen in België en Nederland”, in *Ius Commune en Milieurecht. Actualia in het milieurecht in België en Nederland*, M. FAURE en K. DEKETELAERE (ed.), Antwerpen, Intersentia, 1997, 203-236.

ten vanuit privaatrechtelijk gezichtspunt zien als de *concretisering naar het milieuaspect van de gemeenrechtelijke zorgvuldigheidsnorm* van art. 1382 B.W.(105). Zorgplichten hebben, zoals Tonnaer het formuleert, immers vaak een „zacht karakter”; ze leggen meestal geen welbepaald gebod of verbod op, maar geven daarentegen een zeer algemene aanduiding van de plichten die men naar de opvatting van de wetgever ten aanzien van de zorg voor het milieu heeft. Als voorbeeld van dergelijke zachte milieuzorgplichten, kunnen worden genoemd: art. 13 van het Vlaamse decreet van 2 juli 1981 betreffende de voorkoming en het beheer van afvalstoffen(106) of art. 14 van het Vlaamse decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu(107). De meerwaarde van dergelijke wettelijke milieuzorgplichten ten opzichte van de algemene ongeschreven zorgvuldigheidsnorm is wellicht gelegen in het feit dat het milieubelang een meer gerichte plaats krijgt bij de rechterlijke toetsing van het gedrag van de verweerder(108). Sommige milieuzorgbepalingen gaan echter verder. Zo lijkt de zorgplicht van de exploitant van een ingedeelde inrichting opgenomen in art. 22, lid 2 van het decreet van 28 juni 1985 betreffende de milieuvergunning een buitencontractuele resultaatsverplichting te impliceren om geen milieuschade te veroorzaken(109). De overtreding van die zorgplicht geeft (als overtreding

(105) Zie in die zin F. TONNAER, *Handboek van het Nederlands milieurecht*, Utrecht, Lemma, 1994, 108 en 924 (in verband met de zorgvuldigheidsnorm van art. 6:162 N.B.W.).

(106) Art. 13 § 1 van dat decreet (B.S. 25 juli 1981, zoals gewijzigd) stelt: „Onverminderd de toepassing van andere bepalingen van dit decreet en zijn uitvoeringsbesluiten is de natuurlijke persoon of rechtspersoon die afvalstoffen beheert of verwijdert, verplicht alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevraagd om gevaar voor de gezondheid van de mens of het leefmilieu, meer bepaald risico voor water, lucht, bodem, fauna en flora, geluids- of stankhinder, schade aan natuur- en landschapsschoon te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken”.

(107) Art. 14 van dat decreet (B.S. 10 januari 1998) bepaalt: „Iedereen die handelingen verricht of hiertoe opdracht verleent, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat de natuurelementen in de onmiddellijke omgeving daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, is verplicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen worden gevergd om de vernietiging of de schade te voorkomen, te beperken of te herstellen”.

(108) Zie ook R. VAN ACHT en E. BAUW, *o.c.*, 41.

(109) De draagwijdte van deze zorgplicht is betwist. In de zin van een extracontractuele resultaatsverplichting: Corr. Gent 22 februari 2000, *T.M.R.* 2001 (te publiceren); H. BOCKEN en T. DE SAEGHER, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden na VLAREM II”, *T.M.R.* 1993, 82 (voetnoot 7); I. LARMUSEAU, „Commentaar bij artikel 22 Milieuvergunningendecreet”, in *Commentaar Milieurecht Vlaamse Gewest. De milieuvergunning. Artikelsgewijze commentaar*, D. LINDEMANS (ed.), Brugge, Die Keure, 1997, 26 p.; zie ook I. LARMUSEAU, „De milieuzorgplichtbepaling van artikel 22 Milieuvergunningendecreet: een dooddoener uit het milieustrafrecht?”, in *Straf recht? Strafrecht*, Vlaamse Conferentie der Balie van Gent (ed.), Antwerpen/Appeldoorn, Maklu, 2001, 169-210; *contra* Rb. Brugge 27 maart 2000, *T.M.R.* 2001 (te publiceren); Corr. Kortrijk 8 februari 2000, *T.M.R.* 2001, (te publiceren); G. VAN HOORICK, *Juridische aspecten van het natuurbehoud en de landschapzorg*, Antwerpen/Groningen, Intersentia rechtswetenschappen, 2000, 154-157.

van een welbepaald wettelijk verbod) *ipso facto* aanleiding tot aansprakelijkheid, tenzij overmacht of een rechtvaardigingsgrond kan worden ingeroepen. Deze resultaatsverplichting van art. 22, lid 2 maakt volgens H. Bocken een overgangsvorm uit tussen de foutaansprakelijkheid en de objectieve aansprakelijkheid(110). Ook in de Wet Bescherming Mariene Milieu werd een milieuzorgplichtbepaling opgenomen, maar die wordt gekoppeld aan een echte objectieve aansprakelijkheid.

(c) De gemene foutloze aansprakelijkheid

35. In het klassieke aansprakelijkheidsrecht zijn er echter een reeks gevallen van aansprakelijkheid waarvoor het foutvereiste niet geldt(111). Voor de vergoeding van milieuschadegevallen blijken ze van grote betekenis te zijn(112). Deze gevallen worden in de doctrine samengebracht onder de benaming foutloze of *objectieve aansprakelijkheid*.

36. In bepaalde gevallen betreft het een aansprakelijkheid voor *rechtmatige daad*: het slachtoffer moet geen fout meer bewijzen in hoofde van de aangesprokene, maar wel nog het causaal verband tussen de schade en de schadeverwekkende handeling. In dit verband moet melding worden gemaakt van de foutloze burenhinderleer (art. 544 B.W.). Volgens deze leer is de eigenaar of gebruiker van een onroerend goed die door een niet foutief feit het evenwicht verbreekt dat tot stand is gekomen tussen naburige eigendommen, door aan een nabuur een stoornis op te leggen die de maat van de gewone buurschapsnadelen overschrijdt, verplicht een passende compensatie te betalen. Op grond van die leer kunnen b.v. kustbewoners pogen om een vergoeding te bekomen van degene die hinder veroorzaakt ingevolge een accidentele of operationele lozing van chemische stoffen in zee.

(110) H. BOCKEN, „Van fout naar risico”, *T.P.R.* 1984, 337; vgl. ook M. DENYS, P. FLAMEY, B. SCHÖFER, J. GHYSELS, E. EMPEREUR en V. JANSSENS, *De milieuvergunning in het Vlaamse Gewest*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1991, 154, waar de auteurs zich eveneens de vraag stellen of in art. 22 Milieuvergunningsdecreet niet een soort objectieve aansprakelijkheid moet worden gelezen.

(111) Een belangrijk aantal objectieve aansprakelijkheidsbepalingen werd ook ingevoerd langs bijzondere wetgeving. Bepaalde ervan kunnen ook interessant zijn voor gevallen van mariene verontreinigingsgevallen. Sommige van die bepalingen zullen hierna nog aan bod komen.

(112) Zie hierover vooral H. BOCKEN, „Van fout naar risico”, *l.c.*, 329-415; A. VAN OEVELEN, „Objectieve aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door milieuverontreiniging volgens het Belgische recht”, *l.c.*, 1992, 82-124.

Over de kans op welslagen van hun vordering kan nochtans worden geredetwist. Zo kan er worden getwijfeld aan het „nabuurchap” tussen de kustbewoners en de gebruikers van de zee, terwijl ook de vraag rijst of de accidentele verontreiniging kan worden beschouwd als een hinderverwekkende „daad”(113).

37. In andere gevallen is de afwijking van de foutaansprakelijkheid nog groter en moet het slachtoffer evenmin bewijzen dat de schade werd veroorzaakt door de schadeverwekkende handeling van de aangesprokene, omdat de aansprakelijkheid wordt gekanaliseerd naar degene die een bepaalde zeggenschap heeft over de risicofactoren die een rol spelen in de totstandkoming van het schadegeval. Men spreekt in dit geval van *risico-aansprakelijkheid*. Voor gevallen van mariene milieuschade is de aansprakelijkheid van de bewaarder van gebrekkige zaken van belang (art. 1384, lid 1 B.W.). Aldus zou de kapitein of de reder van een door een gebrek aangetast schip kunnen worden aangesproken in vergoeding van de milieuschade die door dat gebrek veroorzaakt werd.

2. Toerekening volgens de Wet Bescherming Mariene Milieu: ook zorg maar zonder fout

38. Zoals opgemerkt, werd ook in de Wet Bescherming Mariene Milieu een milieuzorgplichtbepaling opgenomen: „Elke persoon die in de zeegebieden een activiteit uitoefent, heeft de verplichting de nodige voorzorgen te nemen ter voorkoming van schade en milieuverstoring. In het bijzonder heeft de scheepseigenaar de verplichting om alle nodige voorzorgsmaatregelen te nemen om verontreiniging te voorkomen en te beperken”. Art. 5 geeft uiting aan een zorgplicht van eenieder, te vergelijken met de zorgverplichting opgelegd in het Vlaamse natuurbehoudsdecreet(114). De milieuverplichting van art. 5 wordt echter gekoppeld aan een foutloze aansprakelijkheid. Indien schade of milieuverstoring zich voordoet dan worden de gevolgen daarvan op basis van art. 37 § 1 toegerekend aan de veroorzaker, ongeacht de kwantiteit of de kwaliteit van de door hem genomen

(113) Zie hierover meer uitvoerig H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 291-304; S. STIJNS en H. VUYE, „Burenhinder”, in *Beginselen van Belgisch privaatrecht. Zakenrecht*, V, Antwerpen, Story Scientia, 2000, 258-274.

(114) F. MAES en A. CLIQUET, „Nieuwe perspectieven voor een duurzaam beheer van de Noordzee door België”, *Leefmilieu* 1999, 187.

voorzorgsmaatregelen(115). Op deze wijze wordt het voor het slachtoffer eenvoudiger om herstel te vorderen dan onder het gemeenschappelijk aansprakelijkheidsstelsel, waar het bewijzen van een fout inzake milieuschade niet voor de hand blijkt te liggen indien er geen wettelijke of reglementaire bepaling werd overtreden die een bepaald gedrag oplegt of verbiedt. Deze objectieve aansprakelijkheidsregeling kan ook in verband worden gebracht met een aantal *milieubeginselen*,

(115) In het kader van deze bijdrage komt enkel de privaatrechtelijke betekenis van deze milieuzorgplicht ter sprake. In verband met de vraag welke de *bestuurlijke en strafrechtelijke sanctiemiddelen* zijn van de overtreding van die plicht, kan terloops het volgende worden opgemerkt. Op de eerste plaats kan de vraag gesteld worden naar de impact ervan op de *administratieve handhaving*. Kan meer specifiek de overtreding van de milieuzorgplicht van art. 5 Wet Bescherming Mariene Milieu ook aanleiding kan geven tot *schorsing of opheffing van de vergunningen* toegestaan op basis van die wet? Deze vraag dient mijns inziens bevestigend te worden beantwoord. Naar mijn oordeel kan deze stelling worden ondersteund met volgende argumentatie. Art. 46 van het K.B. van 25 januari 2001 bepaalt dat „ter bescherming van het mariene milieu de minister onder meer in de navolgende gevallen de vergunning of machtiging kan schorsen of intrekken (beter ware het begrip: opheffing): 1° wanneer uit de toezichtprogramma's en permanente milieueffectenonderzoeken blijkt dat zich nieuwe nadelige gevolgen voor het mariene leefmilieu hebben voorgedaan; 2° wanneer de gebruiksvoorwaarden niet worden nageleefd (...)”. Nog afgezien van het feit dat niets eraan in de weg staat dat de vergunningverlenende overheid op basis van haar algemene bevoegdheid van art. 27 van het K.B. van 25 januari 2001 de algemene zorgplicht als gebruiksvoorwaarde zou opleggen in welk geval er een inbreuk op de gebruiksvoorwaarden voorligt (zie over de mogelijkheid om via de vergunning algemene zorgplichten op te leggen, M. VISSER, *o.c.*, 209, met verwijzing naar Rb. Antwerpen 11 oktober 1995, *onuitg.*), zijn de gevallen waarin tot intrekking of schorsing kan worden overgegaan *niet limitatief* bepaald. Als dusdanig bevat de zorgplichtbepaling van art. 5 wel degelijk de vereiste bevoegdheidsgrondslag voor bestuurlijk optreden, buiten de gevallen opgesomd in art. 46 van voormeld uitvoeringsbesluit. De enige beperking bij de toepassing van deze sanctie lijkt te liggen in de finaliteit van de intrekking of schorsing, met name de bescherming van het mariene milieu. De naleving van de algemene zorgplicht raakt ongetwijfeld aan die finaliteit. Het spreekt wel voor zich dat het vage karakter van de zorgplichtbepaling strengere eisen stelt aan het bestuurlijk optreden, inzonderheid in het licht van de vereiste materiële en formele motiveringsplicht. Deze conclusie vindt ook steun in de rechtspraak. Zo heeft de Raad van State onlangs nog bevestigd dat milieuvergunningen kunnen worden geschorst door de toezichthoudende administratieve overheid op grond van motieven die verband houden met de gevaren en risico's voor mens en milieu, dit onder verwijzing naar art. 22, lid 2 milieuvergunningendecreet (R.v.St., nr. 89.102, 26 juli 2000, n.v. BOUYEN BREE). Wel dient vermeld dat het milieuvergunningendecreet in art. 36 § 1 expliciet bepaalt dat de vergunning kan worden geschorst of opgeheven ingeval de bepalingen van het decreet (inclusief dus art. 22, lid 2) en zijn uitvoeringsbesluiten en de geldende vergunningsvoorwaarden niet worden nageleefd. Het feit dat de Wet Bescherming Mariene Milieu geen vergelijkbare bepaling heeft, verhindert mijns inziens nochtans niet dat geen vergelijkbare bestuurlijke handhaving mogelijke zou zijn. Wat de *strafrechtelijke handhaafbaarheid* betreft, valt op dat in de Wet Bescherming Mariene Milieu de zorgplicht, in tegenstelling tot b.v. de zorgplicht van art. 22, lid 2 milieuvergunningendecreet of art. 14 natuurdecreet, niet strafbaar wordt gesteld. Dit verhindert niet dat het O.M. alle actiemogelijkheden ontnomen wordt bij overtreding van de mariene milieuzorgplicht. Wellicht mag immers aanvaard worden dat een kennelijke inbreuk of ernstige dreiging van een inbreuk op art. 5 van de Wet Bescherming Mariene Milieu aanleiding kan geven tot een milieustakingsvordering op basis van de Wet van 12 januari 1993, iets waartoe de overtreding van art. 1382 B.W. zich niet leent (zie ook I. LARMUSEAU, „Het voorzorgsbeginsel geïntroduceerd in de Belgische rechtspraak: zoveel hoofden, zoveel zinnen”, *T.M.R.* 2000, 26).

meer specifiek het beginsel van de „vervuiler betaalt”(116)(117), het beginsel van „preventief handelen”(118) en zelfs het „voorzorgsbeginsel”(119), die in art. 4 van de Wet Bescherming Mariene Milieu trouwens werden opgenomen als rechtstreeks werkende verplichtingen voor de gebruikers van zeegebieden, en dus niet enkel gelden als beleidsbeginselen voor de bij de bescherming van het mariene milieu betrokken overheden.

B. DE FOUTLOZE AANSPRAKELIJKHEID VOOR MARIENE SCHADEGEVALLEN EN DE EXONERATIEGRONDEN

1. De aard en het toepassingsgebied van de aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu

(a) Aansprakelijkheid voor rechtmatige daad

39. De Wet Bescherming Mariene Milieu vestigt een objectieve aansprakelijkheid in hoofde van degene die door de aantasting van het mariene milieu schade of milieuverstoring heeft veroorzaakt. Art. 37 § 1 betreft meer bepaald een objectieve aansprakelijkheid voor

(116) Zie ook Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 35.

(117) Het beginsel van „de vervuiler betaalt” wordt vaak als grondslag genomen voor de implementatie van een objectieve aansprakelijkheidsregel voor milieuschade en milieuverstoring, waarbij dan wordt verwezen naar de theorie van de kosten-internalisatie (zie hierover (kritisch) L. BERGKAMP, *De vervuiler betaalt dubbel: over de verhouding tussen privaat en publiek milieurecht*, Antwerpen, Intersentia rechtswetenschappen, 1998, inz. 27-70; zie ook H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 886; J.E. HOITONK, „Het beginsel de vervuiler betaalt: revival van een milieubeginsel”, *M&R* 2000, 32-33). In dit verband wordt vaak ook verwezen naar het „veroorzakerbeginsel” (*Verursacherprinzip*), dat men aantreft in § 5 van het Duitse *Umwelthaftungsgesetz*, en waarvan het „vervuiler betaalt”-beginsel een verbijzondering uitmaakt (F. TONNAER, *o.c.*, 89-90).

Het vervuiler betaalt-beginsel wordt in de Wet Bescherming Mariene Milieu als volgt ingevuld: „de kosten voor maatregelen ter voorkoming, vermindering en bestrijding van verontreiniging en voor het herstellen van schade (zijn) voor rekening van de vervuiler”. Het vervuiler betaalt-beginsel wordt bijgevolg niet rechtstreeks in verband gebracht met milieuverstoring (zie ook F. MAES, *Studienamiddag Wet Bescherming Mariene Milieu*). Dit mag enigszins verwonderen. Met A. Carette kan worden aangenomen dat herstel van milieuverstoring vervat zit in de *zinsnede* „kosten van maatregelen ter voorkoming, vermindering en bestrijding van verontreiniging”, samengelezen met de definitie van verontreiniging ex art. 2, 5° (A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *T.M.R.* 1999, 364, voetnoot 11).

(118) Zie N. DE SADELEER, *Les principes du pollueur-payeur, de prévention et de précaution. Essai sur la genèse et la portée juridique de quelques principes du droit de l'environnement*, doctoraatsproefschrift, Facultés universitaires Saint-Louis, Brussel, 1999, 132; zie ook T. DRUPSTEEN, „Het preventiebeginsel”, *M&R* 2000, 20-21.

(119) Vgl. L. BERGKAMP, „The Precautionary Principle’s Relevance to Liability Law”, *T.M.A.* 2001, 91-94.

eigen rechtmatige daad(120): indien door een ongeval of ten gevolge van een inbreuk op de van kracht zijnde wetgeving schade of milieuverstoring wordt veroorzaakt dan ontstaat voor diegene die de schade of milieuverstoring veroorzaakte, de verplichting om deze te herstellen, ook al heeft hij geen fout begaan(121). De nieuwe aansprakelijkheidsregeling beoogt overigens slechts buitencontractuele schadegevallen; contractuele schadevorderingen worden niet geregeld door de nieuwe wet(122).

40. De keuze voor een objectieve aansprakelijkheidsregeling in de Wet Bescherming Mariene Milieu sluit aan bij de ontwikkelingen in het verdragsrecht en in de wetgeving van talrijke landen(123). Vaak betreft het risico-aansprakelijkheden waarbij de aansprakelijkheid naar een welbepaald persoon wordt gekanaliseerd, zoals de scheepseigenaar of de exploitant van gevaarlijke activiteiten(124). Deze trend kreeg bevestiging in het Witboek betreffende milieuaansprakelijkheid

(120) Zie Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 34 (De terminologie die in de parlementaire voorbereiding wordt gebruikt, is echter niet altijd even accuraat).

(121) In zijn oorspronkelijke versie luidde art. 37 § 1 (toen art. 38) als volgt: „Elke milieuschade en milieuverstoring die de zeegebieden aantast ten gevolge van een ongeval of een inbreuk op de van kracht zijnde wetgeving brengt voor diegene die de milieuschade of milieuverstoring heeft veroorzaakt, de verplichting mee deze te herstellen volgen het beginsel van objectieve aansprakelijkheid”. Inhoudelijk heeft de uiteindelijk goedgekeurde tekstversie niets nieuws toegevoegd aan de oorspronkelijke tekst.

(122) Voor de vergoeding van contractuele schadeposten (b.v. verlies van de lading of lichamelijke of materiële schade aan de reizigers van een schip dat een ongeval heeft veroorzaakt) moet worden teruggevallen op het contractenrecht (b.v. de Zeewet).

(123) Zie Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 34; zie ook A. CARETTE, *Herstel*, 242-453; H. BOCKEN, „Developments with respect tot compensation for damage caused by pollution” (hierna verkort: „Developments”), in *The Gradual Convergence*, B.S. MARKESINIS (ed.), Clarendon Press, Oxford, 1994, 236-237; H. BOCKEN, „Achievements and proposals with respect to the unification of the law on environmental liability for damage caused by particular types of operation (hierna verkort: „Achievements”), in *Internationales Umwelthaftungsrecht I. Auf dem Wege zu einer Konvention über Fragen des Internationalen Umwelthaftungsrechts*, Carl Heymanns Verlag KG, Keulen/Berlijn/Bonn/München, 1996, 41-42; H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 888-891.

(124) Zie b.v. de kanalisatie van de aansprakelijkheid naar de scheepseigenaar in art. III, 1 van het eerder geciteerde CLC-verdrag en art. 8 van het verdrag inzake de aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door het zeetransport van gevaarlijke stoffen (*International Convention on Liability for Damage in Connection with the Carriage of Hazardous and Noxious Substances by Sea*, Londen, 1996, hierna afgekort als HNS-verdrag), *International Legal Materials (I.L.M.)* 1996, 1406, of de kanalisatie van de aansprakelijkheid naar de exploitant van de in het Verdrag bepaalde gevaarlijke activiteiten in art. 6, 1 van het Verdrag inzake burgerlijke aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door activiteiten die gevaarlijke zijn voor het milieu (*Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment*, Lugano 1993, hierna afgekort als *Verdrag van Lugano*, *European Treaties Series*, 150).

van de Commissie van de Europese Gemeenschappen(125), waarin eveneens een objectieve aansprakelijkheid van de exploitant voor schade veroorzaakt door „gevaarlijke activiteiten” wordt voorgesteld(126).

Ook in eigen land is de instelling van een objectieve aansprakelijkheidsregel voor milieuschade niet nieuw(127). Objectieve aansprakelijkheidsbepalingen treft men aan in bijzondere wetgeving, zoals art. 7 van de wet giftig afval van 22 juli 1974(128), art. 14 van het Vlaams decreet van 24 januari 1984 houdende maatregelen inzake het grondwaterbeheer(129) en art. 25 van het Vlaams bodemsaneringsdecreet van 22 februari 1995(130). De *Commissie Bocken* koos eveneens voor een objectieve aansprakelijkheidsregeling, waarbij de slachtoffers van milieuschade of milieuverstoring een vordering zouden kunnen instellen tegen degene die door zijn handelen een schadeveroorzakende

(125) EU Witboek betreffende milieuaansprakelijkheid, Brussel 9 februari 2000, *Com (2000)66def.* (hierna verkort: EU Witboek), 18-19. Het tegen eind 2001 verwachte ontwerp van richtlijn op de milieuaansprakelijkheid kwam er (nog) niet, dit ingevolge het krachtige verzet van bepaalde lidstaten. Er kwam op 31 juli 2001 wel een nieuw werkdocument van het Directoraat Generaal voor het Leefmilieu, met de titel „Environment Directorate General Working Paper on Prevention and Restoration of Significant Environmental Damage” (zie hierover L. BERGKAMP, „The Commission July 2001 Working Paper on Environmental Liability: Civil or Administrative Law to Prevent and Restore Environmental harm?”, *Env. Liability* 2001, 207-216; H. BOCKEN, „Het Working Paper on Prevention and Restoration of Significant Environmental Damage. Het Witboek betreffende milieuaansprakelijkheid terzijde gelegd”, *T.M.R.* 2001, 350-355). Hoewel in de titel en in (Engelse) tekst van het werkdocument nog steeds sprake is van „liability” en andere oude aansprakelijkheidsterminologie, verwijderd het Working Paper zich van het instrument en de techniek van het aansprakelijkheidsrecht. Er wordt gewerkt met het publiekrechtelijke bevel om preventieve maatregelen te treffen bij dreigend gevaar op significante milieuschade en het administratief saneringsbevel nadat dergelijke schade is ontstaan. Hoofddoel is overigens niet meer de geldelijke vergoeding van schade door milieuverstoring, maar wel de preventie van milieuschade en het herstel in natura van delen van het leefmilieu die ernstig zijn beschadigd. Het nieuwe systeem is derhalve niet langer van toepassing op de hierna besproken klassieke schadeposten (lichamelijke schade, zaakschade, economische schade). Het Working Paper blijft verder in deze verhandeling dan ook onbesproken.

(126) Zie hierover meer A. ARCURI, „Controlling environmental risk in Europe: the complementary role of an EC environmental liability regime”, *T.M.A.* 2001, 37-45; P. BIERBOOM en E. BRANS, „Het EU Witboek Milieuaansprakelijkheid: de vage contouren van een toekomstig aansprakelijkheidsregime”, *M&R* 2000, 182-188; S. POLI, „Shaping the EC Regime on liability for environmental damage: progress of disillusionment”, *European Environmental Law Review* 1999, 299-309.

(127) Zie hiervoor uitvoerig H. BOCKEN, „Van fout naar risico”, *l.c.*, 329-415; A. VAN OEVELEN, „Objectieve aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door milieuverontreiniging volgens het Belgische recht”, *l.c.*, 82-124.

(128) *B.S.* 1 maart 1975.

(129) *B.S.* 5 juni 1984.

(130) *B.S.* 29 april 1995.

emissie heeft teweeggebracht(131), of tegen de exploitant in wiens (ingedeelde) inrichting de emissie vrijkwam(132).

(b) Het toepassingsgebied *ratione materiae* van de aansprakelijkheidsregel van art. 37 § 1

41. Het toepassingsgebied *ratione materiae* van deze aansprakelijkheidsregel is bijzonder ruim. Art. 37 construeert namelijk een objectieve aansprakelijkheidsregeling voor alle vormen van milieuschade of milieuverstoring veroorzaakt door een aantasting van het mariene milieu, *ongeacht de bron*(133). De enige beperking betreft het feit dat art. 37 § 1 enkel schade of milieuverstoring beoogt die werd veroorzaakt als gevolg van „activiteiten in zeegebieden”(134). De bijzondere aansprakelijkheidsregel van de wet regelt dus niet de schadegevallen ingevolge mariene verontreiniging veroorzaakt door landgebonden activiteiten(135).

42. De schadeverwekkende handeling waaraan de aansprakelijkheidsbepaling van art. 37 § 1 refereert, betreft een „ongeval” of „*een inbreuk op van kracht zijnde wetgeving*”. In dit verband rijst de vraag welke de betekenis is van deze begrippen en of de vermelding ervan in art. 37 wel gewenst is.

Het begrip *ongeval* wordt niet gedefinieerd in de wet, zodat het in zijn spraakgebruikelijke betekenis moet worden opgevat. Het begrip ongeval kan aldus worden omschreven als een „ongeluk”; dit laatste begrip betekent ongunstig geval, het feit of de omstandigheid dat er iets onverwachts gebeurt dat schade of een letsel veroorzaakt(136). Zowat alle accidentele aantastingen van het mariene milieu worden bijgevolg gevat door art. 37 § 1. Het toepassingsgebied van de aansprakelijk-

(131) Art. 9.1.3 Voorontwerp Decreet Algemeen Milieubeleid (het betreft hier een aansprakelijkheid voor rechtmatige daad).

(132) Art. 9.1.4 Voorontwerp Decreet Algemeen Milieubeleid (deze aansprakelijkheidsbepaling voert een risico-aansprakelijkheid in).

(133) Dit komt ook tot uiting in het schadebegrip van de wet. Schade wordt immers gedefinieerd als: „elke beschadiging, verlies of nadeel, geleden door een aanwijsbaar persoon of rechtspersoon, voortvloeiende uit een aantasting van het mariene milieu, *wat er ook de oorzaak van is.*”

(134) Dit blijkt genoegzaam uit de algemene doelstellingen en beginselen van hoofdstuk II van de Wet Bescherming Mariene Milieu, en meer bepaald uit de algemene verplichtingen en inzonderheid de milieuzorgplichtbepaling, waar telkens wordt gerefereerd aan „*de gebruikers van de zeegebieden*” en de persoon die „*een activiteit uitoefent in de zeegebieden*”. Deze activiteit kan bestaan uit het gebruik van de zee als transportmodus of als energiebron, voor recreatieve doeleinden, enz.

(135) Zie ook Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 7.

(136) *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse taal*, 1925 en 1928.

heidsregel is dan ook geenszins beperkt tot „scheepvaartongevallen”, begrip dat wel wordt gedefinieerd in de wet (art. 2, 10°)(137).

Het begrip „wetgeving” dient mijns inziens in zijn brede, materieel-rechtelijke zin opgevat te worden, zodat ook de overtreding van vergunningsvoorwaarden in aanmerking komt(138). Bovendien komt voor aansprakelijkstelling op basis van art. 37 § 1 *elke wetsovertreding* in aanmerking, en dus niet enkel de inbreuken op de bepalingen van de Wet Bescherming Mariene Milieu of de uitvoeringsbesluiten ervan(139). Dit blijkt uit de algemene bewoordingen van art. 37 § 1. Deze vaststelling is niet zonder belang. Beroepsvisserij wordt b.v. niet geregeld door de Wet Bescherming Mariene Milieu, maar dit betekent niet dat de overtreding van de reglementering inzake beroepsvisserij (b.v. overtreding van vangstquota's) niet zou worden gevat door de aansprakelijkheidsbepaling van art. 37 § 1.

Overigens geeft het veroorzaken van schade of milieuverstoring door een „ongeval” op zich reeds aanleiding tot aansprakelijkheid op basis van art. 37 § 1, *ongeacht* of dit ongeval werd veroorzaakt door een wetsinbreuk of niet. In dit verband werd door de gemachtigde van de regering ten onrechte geponoerd dat de objectieve aansprakelijkheidsregel niet van toepassing is op schade die het gevolg is van daden die geen inbreuk zijn op de van kracht zijnde wetgeving(140). Deze

(137) Scheepvaartongeval wordt meer bepaald gedefinieerd als: „een aanvaring of stranding van schepen of elk ander scheepvaartvoorval of gebeurtenis aan boord van een schip of daarbuiten, dan kan leiden tot schade of milieuverstoring”. Uit de samenlezing met de definitie „schip” in art. 2.8^o („elk vaartuig van welk type of omvang ook, dat in het mariene milieu opereert, waaronder meer draagvleugelboten, luchtkussenvaartuigen, afzinkbare vaartuigen, drijvende tuigen, alsmede vaste of drijvende platforms”) blijkt dat scheepvaartongevallen zeer ruim dienen te worden geïnterpreteerd, zodat b.v. ook ongevallen met jetski's of surfplanken ressorteren onder het begrip.

(138) Zie b.v. art. 28 K.B. van 20 december 2000 houdende de procedure en machtiging van bepaalde activiteiten in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België (*B.S.*, 25 januari 2001), op grond waarvan *de Minister aan het gebruik van de vergunning of machtiging alle gebruiksvoorwaarden kan verbinden die hij nuttig acht ter bescherming van het mariene milieu.*

(139) In dit verband zij opgemerkt dat er uiteraard ook een causaal verband dient te bestaan tussen de verweten wetsinbreuk en de schade. Niet elke willekeurige wetsinbreuk komt dus in aanmerking. Indien de kapitein van een schip, in strijd met art. 21 § 1 Wet Bescherming Mariene Milieu, het ongeval niet onmiddellijk meldt aan de bevoegde autoriteiten kan hij slechts aansprakelijk worden gesteld indien ook bewezen is dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen deze inbreuk en de schade of milieuverstoring. Zoals reeds werd opgemerkt, beoogt de Wet Bescherming Mariene Milieu niet de verontreinigingen door landgebonden activiteiten te vatten, zodat de overtreding van de milieureglementering die deze bronnen wenst te beheersen niet in aanmerking kan komen bij de aansprakelijkheidsstelling op basis van art. 37 § 1, voor zover die wetgeving al zou kunnen worden overtreden door degene die activiteiten uitvoert in de zeegebieden.

(140) Zie R.v.St., afd. wetg., advies van 24 februari 1998 over het voorontwerp van wet ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België, *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1695/1, 94.

zienswijze is strijdig met de bewoordingen van de wet, en meer bepaald met het in art. 37 § 1 vermelde voegwoord „of” tussen de woorden „ongeval” en „de in kracht zijnde wetgeving”.

Het is niet duidelijk *waarom* de wetgever het toepassingsgebied van de aansprakelijkheidsregel vervat in art. 37 heeft geconcentreerd rond de begrippen ongeval en wetsinbreuk. Door dit te doen, lijkt het toepassingsgebied van de aansprakelijkheidsregeling van art. 37 trouwens in bepaalde mate te worden beperkt. Niettegenstaande het begrip ongeval een ruime betekenis moet worden toegedicht en elke wetsinbreuk in aanmerking komt, zijn niet alle mogelijke schadeverwekkende handelingen gedekt. Het storten van bepaald afval, bagger-specie of inert materiaal van natuurlijke afkomst zoals het storten van rotsblokken of zand bij havenuitbreidingen in zee is b.v. geen ongeval en lijkt bovendien wettelijk toegelaten(141). Het uitvoeren van activiteiten op zee onder dekking van een vergunning of machtiging kan evenmin beschouwd worden als een ongeval, en mits de vergunnings- of gebruiksvoorwaarden worden nageleefd ligt geen wetsovertreding voor(142). Het is nochtans niet ondenkbaar dat deze handelingen en activiteiten schade of een milieuaantasting veroorzaken. Ontsnappen deze activiteiten aan de bijzondere aansprakelijkheidsregeling van de wet? Men kan natuurlijk argumenteren dat degene die dergelijke, wettelijk toegelaten handelingen stelt nog altijd is gebonden door de algemene milieuzorgplicht van art. 5 en dat indien schade of milieuverstoring optreedt naar aanleiding van de uitvoering van een activiteit die legaal is toegestaan, dit wetsvoorschrift wordt overtreden. Aldus geredeneerd komt inderdaad elke schadeverwekkende handeling in het bereik van de besproken aansprakelijkheidsbepaling. In dat geval rijst echter de vraag welke de toegevoegde waarde is van de vermelding „ongeval en „inbreuk op de van kracht zijnde wetgeving”. De weglating ervan lijkt dan ook aanbevelingswaardig, minstens vanuit legistiek oogpunt(143).

43. Door het relatief brede toepassingsgebied is ook de kring van potentieel aansprakelijke personen erg omvangrijk. Elke objectieve

(141) Zie art. 16 § 3 Wet Bescherming Mariene Milieu; zie ook art. 16 *juncto* art. 2, 15°, lid 2 Wet Bescherming Mariene Milieu.

(142) Zie art. 25 Wet Bescherming Mariene Milieu.

(143) *Voorstel de lege ferenda*. Het is mijns inziens verdedigbaar art. 37 § 1 als volgt te herformuleren: „Elke gebruiker van de zeegebieden die schade of milieuverstoring veroorzaakt is gehouden deze te herstellen”. De woorden „elke gebruiker van zeegebieden” geeft daarbij aan dat de wetgever landgebonden vervuiling uit de aansprakelijkheidsregeling wil weren. Dit gebruik (onder welke vorm ook, zoals recreatief of industrieel gebruik) vormt overigens het aanknopingspunt van de aansprakelijkheidsbepaling.

aansprakelijkheidsregeling heeft evenwel nood aan een *duidelijk aanknopingspunt* om de aansprakelijke op een eenvoudige manier te kunnen aanwijzen. Dergelijk aanknopingspunt ontbreekt als men, zoals in de Wet Bescherming Mariene Milieu, stelt dat „eenieder” die milieuschade of verstoring veroorzaakt objectief aansprakelijk is(144). Struikelblok daarbij is het bewijzen van de *oorzaak* van de schade of milieuaantasting: is de oorzaak geen klassiek scheepvaart-ongeval, dan is het uiterst moeilijk om na te gaan wie als aansprakelijke in aanmerking komt(145). Het probleem van de moeilijke zoektocht van het slachtoffer van milieuschade in het kluwen van mogelijke aansprakelijke personen lijkt dus niet in afdoende mate ondervangen te kunnen worden door de instelling van de nieuwe objectieve aansprakelijkheidsregeling. Ongetwijfeld stelt de problematiek van het ontbreken van een duidelijk aanknopingspunt zich vooral bij grote verontreinigingsgevallen, waarbij tal van actoren zijn betrokken(146). Voor dergelijke ongevallen kan men weliswaar vaak ook een beroep doen op andere aansprakelijkheidsregelen zoals de gemeenrechtelijke zaakaansprakelijkheid ex art. 1384, lid 1 B.W., de wet giftig afval van 1974 of de bijzondere aansprakelijkheidsregeling opgenomen in de wet van 20 juli 1976 tot goedkeuring en uitvoering van het verdrag inzake de burgerlijke aansprakelijkheid voor schade door olieverontreiniging(147), die wél een duidelijk aanspreekpunt hebben voor het slachtoffer (met name de bewaarder van de gebrekkige zaak, de producent van het giftig afval of de scheepseigenaar). In die gevallen gaat evenwel de toegevoegde waarde van de nieuwe aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu, inzonderheid de vergoedbaarheid van milieuverstoring, verloren.

2. Uitsluiting of beperking van de aansprakelijkheid

(a) De uitsluitingsgronden

44. Nu art. 37 § 1 een aansprakelijkheid voor rechtmatige daad betreft bevrijden schulduitsluitingsgronden of gronden van rechtvaardiging (overmacht, noodtoestand, ambtelijk bevel,...) in beginsel de objectief

(144) Vgl. A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling voor milieuverstoring uit het voorontwerp decreet milieubeleid”, *T.M.R.* 1998, 143.

(145) Zie A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 374.

(146) Zie het voorbeeld van de *Erika*.

(147) Indien de toepassingsvoorwaarden daartoe voldaan zijn, moet men die wet, die immers uitvoering geeft aan een *exclusief* werkend Verdrag, trouwens toepassen (zie hierover meer *supra*).

aansprakelijke persoon niet(148). In principe zal enkel het weerleggen van het causaal verband leiden tot niet toepassing van de aansprakelijkheidsregel. In het geval van art. 37 § 1 zal de verweerder moeten aantonen dat de schade of milieuverstoring niet veroorzaakt werd door zijn handelen. In art. 37 § 2 van de Wet Bescherming Mariene Milieu worden echter wel een beperkt aantal, vaak aan overmacht gerelateerde bevrijdingsgronden voorzien voor de aansprakelijke. Volgens de memorie van toelichting werden deze ontsnappingsclausules uitdrukkelijk in de tekst van de Wet Bescherming Mariene Milieu opgenomen op suggestie van de afdeling wetgeving van de Raad van State(149). De implementatie van specifieke bevrijdingsgronden voor de objectief aansprakelijke is ook gebruikelijk in internationale verdragen(150). Het mag misschien verwonderen dat de wetgever een objectieve aansprakelijkheidsregel oplegt die niet langer is gebaseerd op een beoordeling van de subjectieve gedraging van verweerder, om vervolgens, via de exoneratiegronden, opnieuw schuldgerelateerde noties in te voeren. De invoering van deze specifieke bevrijdingsgronden is mijns inziens nochtans niet strijdig met de „objectieve” aansprakelijkheidsregel van art. 37 § 1. Hooguit kan men stellen dat de invoering van dergelijke bevrijdingsgronden (en de uitgebreidheid ervan) bepalend is voor de graad van objectivering van de aansprakelijkheidsregeling, en dus voor de mate waarin afgeweken wordt van de gemene foutaansprakelijkheid(151). Het spreekt overigens voor zich dat de bewijslast ter zake het voldaan zijn aan de toepassingsvoorwaarden van deze uitsluitingsgronden rust op degene die op basis van art. 37 § 1 als aansprakelijke wordt aangewezen(152).

45. De *eerste bevrijdingsgrond* berust op overmacht (*force majeure*), en is vanuit rechtsvergelijkende invalshoek klassiek. Overeenkomstig art. 37 § 2, 1° is de veroorzaker van schade of milieuverstoring niet aansprakelijk indien hij aantoont dat deze uitsluitend het gevolg is van oorlog, burgeroorlog, terrorisme of van een natuurverschijnsel van

(148) Zie H. BOCKEN, „Van fout naar risico”, *l.c.*, 332; H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 868, 896.

(149) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 35.

(150) Zie uitgebreid H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 896-898.

(151) Vgl. H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 896; zie ook H. BOCKEN, „Vraagpunten en stellingen risico-aansprakelijkheid voor schade door milieuverontreiniging”, in *Objectieve aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door milieuverontreiniging*, o.c., 182.

(152) Zie ook de inleidende zin van art. 37 § 2: „De veroorzaker is niet aansprakelijk indien hij aantoont”.

uitzonderlijke, onafwendbare en onweerstaanbare aard. In de voorstellen van de *Commissie Bocken* werd een vergelijkbare bevrijdingsgrond opgenomen(153). Net zoals tal van internationale aansprakelijkheidsverdragen(154), erkent ook het Europese Witboek deze vrijstellingsgrond(155).

Uit de tekst blijkt dat de aangevoerde overmachtsituatie, zoals in het gemeen recht(156), slechts in aanmerking komt indien het een onvoorzienbare en onweerstaanbare gebeurtenis betreft die niet toerekenbaar is aan degene die zich erop beroept en die overigens heeft gehandeld als een normaal omzichtig persoon geplaatst in dezelfde omstandigheden. Lijdt men schipbreuk omdat men is uitgevaren bij een voorspelbare zware storm, dan is men niet bevrijd. Dit ongeval is immers veroorzaakt door de eigen fout van de schipper(157). Hetzelfde geldt voor een schipper die met kennis van zaken een oorlogsgebied doorkruist(158). Uit de redactie van de tekst kan ook worden afgeleid dat zodra naast het ingeroepen natuurverschijnsel, terrorisme, of de (burger)oorlog er ook een foutieve handeling van een derde medeoorzaak is van de schade of de milieuverstoring, deze laatste op basis van het gemene recht voor het geheel kan worden aangesproken. In dat geval is het schadegeval niet „uitsluitend” veroorzaakt door de bevrijdingsgronden, opgesomd in art. 37 § 2, 1°. Op dit punt bevestigt de Wet Bescherming Mariene Milieu eveneens het gemeen recht(159).

46. Een *tweede ontsnappingsclausule* houdt verband met opzettelijke handelingen van derden. Ook deze uitsluitingsgrond is klassiek. Men treft die exoneratieclausule inderdaad vaak aan in internationale aansprakelijkheidsverdragen(160) (161). In de voorstellen van de *Com-*

(153) Art. 9.1.5., a Voorontwerp Decreet Algemene Bepalingen Milieubeleid.

(154) Zie b.v. art. III, 2 (a) CLC-Verdrag; art. 8, 2 (b) (HNS-Verdrag, Londen 1996); art. 8 (a) Verdrag van *Lugano*; Zie hiervoor ook H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 896-897.

(155) EU Witboek, 18.

(156) Zie H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en L. WYNANT, „Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)”, *T.P.R.* 1995, 1264-1267.

(157) Voorbeeld ontleend aan A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 365.

(158) Vgl. Luik 3 april 1962, *Jur. Liège* 1961-62, 914.

(159) Zie H. BOCKEN, „Van fout naar risico”, *l.c.*, 333.

(160) Zie b.v. art. 2 (b) CLC-Verdrag; art. 8, 2 (b) HNS-Verdrag; art. 8 (b) Verdrag van *Lugano*.

(161) Zie ook EU Witboek, 18.

missie Bocken werd eveneens een vergelijkbare bevrijdingsgrond opgenomen(162).

Op basis van art. 37 § 2, 2° is de op grond van art. 37 § 1 aangewezen aansprakelijke persoon meerbepaald bevrijd indien de schade geheel en al wordt veroorzaakt door een opzettelijk handelen of nalaten van derden met de bedoeling schade of milieuverstoring te veroorzaken, op voorwaarde althans dat de derde geen vertegenwoordiger, aangestelde of uitvoeringsagent is van de aansprakelijke. Sabotage van het roer van een schip of een opzettelijk doorgevoerde operationele olie-lozing door bemanningsleden exonereert de aansprakelijke dus niet ten overstaan van het slachtoffer. De aansprakelijke die ten overstaan van het slachtoffer als enige is gehouden, heeft in voorkomend geval wel een verhaalsmogelijkheid tegen de vertegenwoordiger, uitvoeringsagent of aangestelde(163). Als uitzonderingsregel moet art. 37 § 2, 2° overigens restrictief worden geïnterpreteerd. Enkel opzet komt in aanmerking. Een onopzettelijke fout van derden, hoe zwaar ook, kan niet worden weerhouden als bevrijdingsgrond.

Uit de bewoordingen van de tekst blijkt dat indien het opzettelijk handelen of nalaten niet de enige oorzaak is van de schade of de milieuverstoring, de op basis van art. 37 § 1 aangewezen aansprakelijke persoon toch als enige voor de schade of de milieuverstoring kan worden aangesproken. In dat geval is de schade of de milieuverstoring immers niet „*geheel en al*” veroorzaakt door de in art. 37 § 2, 2° geïnterpreteerde handelingen van de derde. Op dit punt wijkt de Wet Bescherming Mariene Milieu dus af van het gemene aansprakelijkheidsrecht, waar beiden *in solidum* zouden gehouden zijn ten aanzien van het slachtoffer(164). Wanneer de handelingen van de derde echter ook voldoen aan de voorwaarden van art. 37 § 1, dan zijn beiden op basis van art. 41 van de wet hoofdelijk gehouden tegenover het slachtoffer(165).

(162) Art. 9.1.5, b Voorontwerp Decreet Algemene Bepalingen Milieubeleid.

(163) De betrokken werknemer zal zich wellicht niet kunnen beroepen op zijn beperkte aansprakelijkheid *ex art. 18 Arbeidsovereenkomstenwet* (op grond waarvan de werknemer slechts aansprakelijk is voor opzet, zware fout of gebruikelijk lichte fout), nu in art. 37 § 2, 2° sprake is van „opzet”.

(164) Zie A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 366 (voetnoot 28); zie ook H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en L. WYNANT, *l.c.*, 1498-1499.

(165) A. Carette stelt, mijns inziens ten onrechte, dat beiden alsdan *in solidum* gehouden zijn (A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 366). De Wet Bescherming Mariene Milieu voorziet immers uitdrukkelijk in hoofdelijkheid indien verschillende personen op basis van art. 37 § 1 aansprakelijk zijn voor eenzelfde schade of dezelfde milieuverstoring. In dat geval dient er geen beroep te worden gedaan op de praetoriaanse rechtsfiguur van de aansprakelijkheid *in solidum*.

47. Op basis van de *derde uitsluitingsgrond* is de aansprakelijke bevrijd indien de milieuschade of de milieuverstoring geheel en al is veroorzaakt door een overheid die verantwoordelijk is voor het onderhoud van de lichten of andere hulpmiddelen bij de navigatie, en tijdens de vervulling van die taak onzorgvuldig is of een andere onrechtmatige handeling stelt (art. 37 § 2, 3°). In het kader van deze ontsnappingsclausule komt elke onzorgvuldigheid in aanmerking, hoe licht ook. Op drukbevaren scheepsroutes, zoals het Belgische deel van de Noordzee, en in vaargeulen waarrond zandbanken aanwezig zijn, is men bij het navigeren erg afhankelijk van de juiste plaatsing van boeien, het functioneren van lichten op bakens en van goede zee-kaarten(166). Het is dan ook redelijk om de bevoegde overheid aansprakelijk te stellen wanneer ze ter zake faalt. Een soortgelijke exoneratiegrond vindt men b.v. ook terug in art. III, 2 (c) van het CLC-verdrag en in art. 8, 2, (c) van het HNS-verdrag.

In dit verband geldt evenzeer dat wanneer de nalatigheid van de overheid niet de enige oorzaak is van de schade of de milieuverstoring de in art. 37 § 1 aangewezen persoon als enige aansprakelijk blijft ten aanzien van het slachtoffer(167), tenzij het handelen van de overheid aan de voorwaarden voldoet van vermelde aansprakelijkheidsbepaling in welk geval er sprake zou zijn van hoofdelijkheid.

(b) Beperking van aansprakelijkheid

48. Naast de verweermiddelen uit art. 37 § 2, kan de persoon aangeduid in art. 37 § 1 ook nog *het bedrag* dat hij voor het herstel van schade of milieuverstoring verschuldigd is, beperken. Hiermee worden de gemeenrechtelijke regels van de onbeperkte aansprakelijkheid van de aansprakelijke persoon en het *restitutio in integrum*, die in beginsel ook gelden voor de bijzondere aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu, afgezwakt. De door de Wet Bescherming Mariene Milieu ingevoerde beperkingsmogelijkheden zijn geïnspireerd op internationale aansprakelijkheidsverdragen. Een vergelijkbare bepaling treft men ook aan in het voorontwerp van de *Commissie Bocken*, dat ter zake eveneens was gebaseerd op internationaalrechtelijke precedënten(168).

(166) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 366.

(167) Onverkort de mogelijke regresvordering van de aansprakelijke op de overheid.

(168) Art. 9.1.24 Voorontwerp Decreet Algemeen Milieubeleid; zie hierover meer: H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 928-932.

49. Art. 37 § 4 bepaalt meer specifiek: „Dit artikel laat het recht van diegene die een verontreiniging heeft veroorzaakt, onverlet om zijn aansprakelijkheid te beperken in de gevallen en onder de voorwaarden bepaald in de toepasselijke wetgeving.” Met „toepasselijke wetgeving” wordt inzonderheid de internationale verdragen met betrekking tot het zeetransport bedoeld(169). Het betreffen de monetaire aansprakelijkheidslimieten opgenomen in het verdrag betreffende de beperking van de aansprakelijkheid inzake maritieme vorderingen (L.L.M.C.-verdrag)(170), dat van toepassing is „*whatever the basis of liability may be*”(171); het reeds geciteerde CLC-verdrag en het daarbij horende IOPC-fondsverdrag; de verdragen van Parijs en Wenen inzake wettelijke aansprakelijkheid op het gebied van kernenergie, die immers ook van toepassing zijn wanneer tijdens het zeetransport van nucleaire stoffen door deze stoffen schade wordt veroorzaakt(172)(173). Ook het HNS-verdrag voorziet in een aansprakelijkheidsbeperking, doch dit verdrag is nog niet van toepassing in de Belgische rechtsorde. De monetaire aansprakelijkheidslimieten in de maritieme verdragen variëren op basis van de tonnage van het schip, waarbij er een absolute bovengrens wordt ingesteld(174). De mogelijkheid om zich op de beperking van aansprakelijkheid te kunnen beroepen, wordt vaak ook gekoppeld aan de vorming van een beperkingsfonds(175). In het L.L.M.C.-verdrag, het C.L.C.-verdrag en ook het HNS-verdrag blijft de schadeveroorzaker echter onbeperkt aansprakelijk indien het incident dat de schade of milieuvervuiling veroorzaakte het gevolg is van zijn eigen opzettelijke fout dan wel van een onzorgvuldigheid waarvan hij wist dat waarschijnlijk schade zou ontstaan(176). Het systeem uitgewerkt in de maritieme aansprakelijkheidsverdragen verschilt duidelijk van de regeling die wordt aanbe-

(169) Zie Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 35.

(170) Verdrag opgemaakt te Londen op 19 november 1976 (zoals gewijzigd), goedgekeurd bij Wet van 11 april 1989, *B.S.* 6 oktober 1989 (err. *B.S.* 8 december 1990); zie uitvoerig over dit Verdrag Z. OYA ÖZÇAYIR, *Liability for oil pollution and collisions*, Londen, L.L.P., 1998, 351-372.

(171) Deze verdragsrechtelijke beperking zou bijgevolg ook kunnen worden ingeroepen indien men de aansprakelijke van het scheepvaartongeval aanspreekt op grond van het gemeen Belgisch aansprakelijkheidsrecht (art. 1382 e.v. B.W.).

(172) Geratificeerd door België bij Wet van 11 april 1989, *B.S.* 6 oktober 1989.

(173) Zie hierover H. BOCKEN, „Achievements”, *l.c.*, 44-46; H. BOCKEN, „Developments”, *l.c.*, 237-238; A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 367.

(174) Zie art. V.1 CLC-Verdrag; art. 7.1 HNS-Verdrag; art. 6 LLMC.

(175) Zie art. V.3 CLC-Verdrag; 7.3 HNS-Verdrag; art. 10 en 11 LLMC.

(176) Zie art. V.2 CLC-Verdrag; art. 7.2 HNS-Verdrag; art. 4 LLMC.

volen in het Europees Witboek, waar immers wordt uitgegaan van een aansprakelijkheidsbeperking op basis van het billijkheidsbeginsel en van schadeverschuiving ten laste van de gemeenschap(177).

Opvallend is dat de wetgever de beperkingsmogelijkheid van art. 37 § 4 voorbehouden heeft voor gevallen van „verontreiniging”(178). Alhoewel in de meeste gevallen milieuschade en milieuverstoring het gevolg zijn van een verontreiniging zijn er nog andere vormen van aantasting, zoals de onttrekking van biotische en abiotische elementen uit het mariene milieu (b.v. zeevisserij, zeezandontginningen of captatie van zeewater). Schade of milieuverstoring door *onttrekking* worden blijkbaar uitgesloten van de in art. 37 bepaalde mogelijkheid om zich te beroepen op eventuele monetaire aansprakelijkheidsbeperkingen. In de voorbereidende werken treft men daarvoor geen verklaring aan. Mogelijk kan een reden worden gevonden in het feit dat voormelde verdragen uitsluitend betrekking hebben op milieuverontreinigend handelen. Het mag nochtans niet worden uitgesloten dat milieuschade of milieuaantasting ontstaan door onttrekking (in de toekomst) eveneens onder het bereik vallen van een monetaire aansprakelijkheidsbeperking met een wettelijke of verdragsrechtelijke rechtsbasis. Het onderscheid dat in dat geval zou ontstaan tussen veroorzakers van schade of milieuverstoring ingevolge milieuverontreinigend handelen en degenen die schade of een milieuaantasting

(177) EU Witboek, 18. In dit EU Witboek wordt ter zake meer bepaald vermeld: „Er kunnen omstandigheden zijn die het onbillijk maken om de vervuiler de volledige schadevergoeding voor de door hem veroorzaakte schade te doen betalen. Er kan enige ruimte worden gelaten voor de rechter (of een andere bevoegde instantie, b.v. een bemiddelaar) om daarover te beslissen, bijvoorbeeld in gevallen waarbij de exploitant die de schade heeft veroorzaakt kan bewijzen dat de schade volledig en exclusief is veroorzaakt door emissies die uitdrukkelijk zijn toegestaan krachtens zijn exploitatievergunning. In dergelijke gevallen kan dan worden beslist dat een deel van de schadevergoeding moet worden betaald door de vergunningverlenende instantie en niet door de exploitant. Verdere criteria moeten in dat verband worden vastgesteld, bijvoorbeeld dat een aansprakelijke exploitant al het mogelijke heeft gedaan om schade te voorkomen.” Verontreinigingsschade veroorzaakt door vergunningsconforme exploitatie is dus geen bevrijdingsgrond, doch kan aanleiding geven tot een bepaalde aansprakelijkheidsbeperking.

(178) Het begrip „verontreiniging” wordt in art. 2, 5° Wet Bescherming Mariene Milieu als volgt gedefinieerd: „de rechtstreekse of onrechtstreekse inbrenging door de mens van stoffen en energie in de zeegebieden, die schadelijke gevolgen heeft of naar alle waarschijnlijkheid kan hebben, zoals schade aan de levende rijkdommen van de zee en de mariene ecosystemen, gevaar voor de gezondheid van de mens, belemmering van activiteiten op zee, aantasting van de kwaliteit van het zeewater of vermindering van de recreatieve waarde”. Verontreiniging wordt in verband gebracht met een *inbreng* van stoffen of energie; andere vormen van schadelijke aantasting van mens of het mariene milieu, met name die ingevolge *onttrekking* blijven, in tegenstelling tot de voorstellen van de *Commissie Bocken* (art. 1.1.2 § 1, 10°), dus buiten schot.

hebben veroorzaakt door onttrekking, zou zich moeilijk verstaan met het gelijkheidsbeginsel (art. 10 en 11 G.W.)(179).

50. Naast het recht van de veroorzaker van verontreiniging om zijn aansprakelijkheid te beperken indien daartoe een wettelijke of verdragsrechtelijke basis is, voert de Wet Bescherming Mariene Milieu zelf een bepaling in die tot doel heeft de aansprakelijke persoon te beschermen tegen „onredelijke” schadevorderingen. Volgens A. Carette heeft de wetgever hierdoor het gemeenrechtelijk verbod op rechtsmisbruik bij het vorderen van schadevergoeding in een aan milieuverstoring aangepaste vorm gegoten(180). Hierop wordt later in deze bijdrage ingepikt.

VI. Herstel van milieuschade en milieuverstoring op basis van de Wet Bescherming Mariene Milieu: revolutie in het Belgische aansprakelijkheidsrecht?

51. Van groot belang bij de bespreking van het bijzonder aansprakelijkheidsstelsel van de Wet Bescherming Mariene Milieu is de sanctie waartoe deze objectieve aansprakelijkheid leidt. Hierbij is van belang te onderzoeken of en in welke mate dit aansprakelijkheidsregime tegemoet komt aan problemen die men ondervindt bij de toepassing van het gemeenrechtelijk extracontractuele aansprakelijkheidsrecht op de gevolgen van een milieuaantasting. In dit verband wordt ook aandacht besteed aan de rechtstreekse handhaving van milieunormen langs de verbodsactie.

A. VERGOEDING VAN MARIENE MILIEUSCHADE: OUDE WIJN IN NIEUWE ZAKKEN?

52. Binnen het begrip „milieuschade” in zijn breedste betekenis kunnen twee groepen van schade worden onderscheiden: schade aan het milieu, en schade die is ontstaan door een milieuaantasting. In

(179) Zie over de impact van het gelijkheidsbeginsel op het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht H. BOCKEN, „Gelijkheid in aansprakelijkheid. De rechtspraak van het Arbitragehof en de ontwikkeling van het aansprakelijkheidsrecht”, in H. BOCKEN, I. BOONE, B. CLAESSENS, D. COUNYE, E. DE KEZEL, P. DE SMEDT, *De herziening van de bevrijdende verjaring door de Wet van 10 juni 1998. De gelijkheid hersteld?*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1999, 3-36.

(180) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 367-368.

navolging van de voorstellen van de *Commissie Bocken*(181) reserveert de Wet Bescherming Mariene Milieu het begrip „milieuverstoring” voor de eerste schadecategorie, en „schade” voor de tweede categorie.

In rechtsvergelijkend perspectief stelt men vast dat een dergelijk onderscheid niet altijd zo duidelijk wordt gemaakt. Hoewel de reeds geciteerde milieuaansprakelijkheidsverdragen herstel van milieuaantastingen onder het bereik brengen van het aansprakelijkheidsrecht, wordt „milieuverstoring” als een bepaalde subcategorie van het begrip „schade” vergoedbaar gemaakt(182). In het Witboek betreffende Milieuaansprakelijkheid wordt wel een duidelijker onderscheid gemaakt tussen traditionele schade en schade aan het milieu, waarbij onder de hoofding van dit laatste begrip weliswaar twee verschillende soorten schade worden samengebracht namelijk schade aan de biodiversiteit en schade in de vorm van verontreiniging van locaties(183). Ook in diverse nationale rechtsstelsels is het onderscheid doorgedrongen in het aansprakelijkheidsrecht(184).

Hierna wordt dieper ingegaan op het begrip milieuschade en de verschillende bestanddelen ervan. In het daaropvolgend onderdeel van dit hoofdstuk zal uitgebreider worden stilgestaan bij het begrip milieuverstoring.

1. Afbakening van het begrip milieuschade(185)

53. In de Wet Bescherming Mariene Milieu geldt een breed schadebegrip. Schade wordt gedefinieerd als „elke beschadiging, verlies of nadeel, geleden door een aanwijsbaar persoon of rechtspersoon, voortvloeiende uit een aantasting van het mariene milieu, wat er ook de oorzaak van is” (art. 2,6^o). De wet beoogt onder meer shadesoorten die ook in het gemene aansprakelijkheidsrecht erkend

(181) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 7-8.

(182) Zie b.v. art. I, 6 CLC-Verdrag; art. 6 HNS-Verdrag; art. 7 Verdrag van Lugano.

(183) Zie EU Witboek, 15 e.v.

(184) Zie b.v. het begrip „*injury to, destruction of, loss of natural resources*” in de sec. 107 (f) CERCLA (Comprehensive Environmental Response, Compensation and Liability Act); „*damno ecologico*” in art. 8 van de Italiaanse Wet nr. 349 van 8 juli 1986, enz.; zie hierover meer H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 880-881; P. WETTERSTEIN, „A proprietary or possessory interest: a *conditio sine qua non* for claiming damages for environmental impairment?”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 47-48.

(185) Zie hierover ook P. KOTTENHAGEN-EDZES, *Onrechtmatige daad en milieu. Het gebruik van het privaatrecht bij het voorkomen van milieuaantasting en het verhaal van milieuschade*, Arnhem, Gouda Quint, 1992, 27-32.

worden: gezondheidsschade, zaakschade, hinder en inkomstendering(186). Ook zuiver economische schade komt in aanmerking. De kosten die gedragen worden door de overheid of door particulieren voor het nemen van maatregelen ter voorkoming, beperking, vrijwaring, bescherming en bestrijding van verontreiniging of een dreigende verontreiniging van het mariene milieu, worden ook onder dit schadebegrip gebracht. Uit de wettelijke definitie blijkt overigens dat het begrip schade geenszins samenvalt met verontreinigingsgevallen(187).

Men kan zich de vraag stellen of de verwijzing naar de bestanddelen van het schadebegrip, zoals is gebeurd in art. 2,6^o Wet Bescherming Mariene Milieu, niet overbodig is. In dit verband kan met A. Carette worden aangenomen dat de omstandige definiëring van het begrip niet zozeer een juridische maar eerder een didactische betekenis heeft, namelijk om het onderscheid tussen het gemeenrechtelijk schadebegrip en „milieuverstoring” duidelijker te maken(188).

54. Bij milieuschade fungeert het milieu als intermediair. De bijzondere aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu vereist meer specifiek dat de schade voortvloeit uit een *aantasting van het mariene milieu* als gevolg van een activiteit op zee. De averij aan een schip, het verlies van de lading of de bergingskosten veroorzaakt door een aanvaring, ontsnappen dus aan het toepassingsgebied van de aansprakelijkheidsregeling van de wet, vermits die schade geen verband toont met de aantasting van het mariene milieu. Voor die schade biedt het gemeen aansprakelijkheidsrecht of de Zeewet(189) een uitweg. De zaakschade die vervolgens ontstaat omdat boten of verankerde navigatielichten en boeien besmeurd raken door de vrijgekomen olie, is daarentegen wel vergoedbaar.

55. Zoals al werd aangestipt, blijkt uit de omschrijving van het begrip schade dat de aansprakelijkheidsregeling geenszins *territoriaal* beperkt is tot schade die plaatsvindt in de zeegebieden. Uit de brede omschrijving van het schadebegrip en uit de voorbeelden die werden gegeven in de parlementaire voorbereidingswerken mag blijken dat de wetgever precies de bedoeling heeft gehad om ook schade vergoed-

(186) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 8.

(187) Zie F. MAES, *Studienamiddag Wet Bescherming Mariene Milieu*.

(188) Zie A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 363.

(189) B.v. art. 251 e.v. Zeewet (Boek III, W. Kh.).

baar te maken die zich heeft voorgedaan op het land als gevolg van een aantasting van het mariene milieu(190). Dit geldt echter niet voor alle schadesoorten: opruimingskosten voor het reinigen van de stranden zijn b.v. niet vergoedbaar volgens de aansprakelijkheidsregeling van art. 37 e.v.

56. Art. 37 § 3 van de Wet Bescherming Mariene Milieu bevestigt ten overvloede het gemeenrechtelijk principe dat het recht op herstel van schade bestaat in hoofde van de betrokken schadelijders. Deze bepaling is als dusdanig overbodig(191). Wellicht achtte de wetgever de opname ervan noodzakelijk nadat de Raad van State, onder verwijzing naar art. 6 E.V.R.M., de bepaling uit het voorontwerp verwierp waarin werd gesteld dat ingeval milieuverenigingen of particulieren maatregelen nemen om milieuverstoring te herstellen, enkel de bevoegde minister de vergoeding van de gemaakte kosten kan vorderen(192).

57. Er werd evenmin afgeweken van de gemeenrechtelijke vereiste dat de schade persoonlijk moet zijn geleden(193). Dit impliceert dat er sprake moet zijn van de schending van een subjectief recht of van een rechtmatig eigen belang in verband met de persoonlijke integriteit of het persoonlijk patrimonium(194). Het is precies deze vereiste die maakt dat aantastingen aan niet toegeëigende bestanddelen van het mariene milieu, dewelke immers niet tot het persoonlijk vermogen behoren, een bijzondere civielrechtelijke bescherming hebben gekregen via het begrip „milieuverstoring”.

2. *Verhaal van klassieke schadevormen*

(a) Gezondheidsschade

58. Een aantasting van het mariene milieu kan aanleiding geven tot lichamelijke letsels en zelfs de dood, zowel bij de gebruikers van de zee als bij de kustbewoners. Deze schadesoort is klassiek. Zonder

(190) Vgl. A. CLIQUET, *Natuurbehoud in het mariene en kustzonemilieu*, 237 (i.v.m. het toepassingsgebied van de zorgplicht ex art. 5).

(191) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 368.

(192) Advies Raad van State, *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1695/1, 97.

(193) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 363.

(194) Zie H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 82-86; A. CARETTE, *Herstel*, 109 (beiden met verwijzing J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling*, in *A.P.R.*, Gent, Story-Scientia, 1957, 27); E. DIRIX, *Het begrip schade*, Brussel, Ced Samson, 1984, 22.

uitzondering komt deze schade op basis van de geciteerde maritieme aansprakelijkheidsverdragen in aanmerking voor vergoeding(195).

De Belgische rechtspraak kent (vooralsnog) weinig voorbeelden waarin gezondheidsschade als gevolg van mariene milieuverontreiniging onderwerp van geschil is(196). De voorbeelden van dergelijke schade zijn nochtans *legio*. Zo veroorzaakte de olieverontreiniging van de *Braer* ademhalingsproblemen bij de eilandbewoners. De vrijwilligers die aan de olie blootstonden naar aanleiding van het ongeval met de *Erika* lopen gevaar op epidemiologische letsels. In het incident met de *Levoli Sun* waren 6000 ton kankerverwekkende en explosieve chemicaliën betrokken (styroleen), die aanleiding kunnen geven tot een acute toxiciteit van het aquatisch milieu en via vis en schelpdieren in de voedselketen kunnen terechtkomen(197).

Deze persoonschade kan van materiële aard zijn (verzorgingskosten, begrafeniskosten), maar ook van morele aard (pijn en smarten, angstschade(198), genegenheidsschade(199)). In dit verband rijst de vraag of gederfde levensvreugde als gevolg van een (onherstelbare) aantasting van het mariene leefmilieu als morele schade vergoedbaar is? Het welslagen van een dergelijke schadevordering lijkt erg onzeker. Bij gebreke van een speciale nauwe band tussen de *res nullius* of *res communes* en het „slachtoffer” kan het bewijs van effectief geleden schade moeilijk worden geleverd(200).

(195) In het kader van het CLC en het IOPC-Verdrag komt die schade in aanmerking op grond van de algemene bepaling die stelt dat „*loss of damage caused outside ship by contamination*” vergoedbaar is. Op grond van het HNS-Verdrag of het Verdrag van Lugano b.v., wordt gezondheidsschade vergoedbaar op grond van de bepalingen die de schade veroorzaakt door „*loss of life or personal injury*” met zoveel woorden noemen.

(196) Vgl. Rb. Leuven 12 oktober 1999, *T.M.R.* 1999-2000, 338, met noot E. DE KEZEL, „Enkele problemen inzake de vergoeding van schade ten gevolge van een blootsstelling aan asbest”; zie verder ook twee interessante Nederlandse uitspraken: HR 12 december 1986, *N.J.* 1987, 958; Rb. Roermond 3 april 1986, *T.M.A.* 1987, 29.

(197) Zie X, „Dossier Scheepsramp *Levoli Sun*” (www.noordzee.nl/scheepvaart/sun.html).

(198) Met angstschade wordt het geestelijk letsel aangeduid dat kan ontstaan ten gevolge van (buitensporige) angst voor het ontwikkelen van een (levensbedreigende) ziekte, na blootsstelling aan een gevaarlijke stof b.v. (zie hierover E. DE KEZEL, *l.c.*, 345).

(199) Genegenheidsschade kan worden omschreven als een bijzondere soort morele schade, bij weerkaatsing geleden wegens het aanschouwen van het lijden van een geliefd persoon of ander wezen zoals een huisdier (zie b.v. Pol. Gent 30 juni 2000, *T.G.R.* 2001, 20 (het verlies van een hond impliceert vergoedbare morele schade, gezien de specifieke nauwe band tussen dier en het slachtoffer); zie hierover ook L. SCHUERMANS, P. ERNST, A. VAN OEVELEN, J.L. SCHUERMANS, C. PERSYN, „Overzicht van rechtspraak. Onrechtmatige daad. Schade en schadeloosstelling (1983-1992)”, *T.P.R.* 1994, 1258).

(200) A. CARETTE, *Herstel*, 111; zie hierover ook L. SCHUERMANS, P. ERNST, A. VAN OEVELEN, J.L. SCHUERMANS, C. PERSYN, „Overzicht van rechtspraak. Onrechtmatige daad. Schade en schadeloosstelling (1983-1992)”, *T.P.R.* 1994, 916.

(b) Zaakschade

59. Een andere klassieke schadesoort bij milieuschadegevallen betreft materiële schade aan roerende of onroerende goederen(201). Zo kan een boot besmeurd raken door olieverontreiniging. De reinigingskosten maken zaakschade uit. Ook de waardedaling van een onroerend goed ten gevolge van een milieuverontreiniging maakt zaakschade uit. Aldus werd de gemeente *Rotheux*, die door de foutieve aanleg van haar rioleringsnet verontreiniging veroorzaakte in een private vijver, door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent veroordeeld om het verlies van de huurwaarde van de vervuilde visvijver te vergoeden(202). In dit verband rijst ook de vraag naar de vergoeding van de subjectieve waardevermindering van een onroerend goed als gevolg van het „stigma” dat aan een milieuschadegeval kleeft(203). Wellicht levert de vereiste dat de schade zeker moet zijn hier problemen(204). Nog een ander voorbeeld van zaakschade is de aantasting van een natuurgebied in eigendom of gebruiksbeheer van een natuurvereniging. In de Belgische rechtspraak en rechtsleer wordt vrij algemeen aanvaard dat schade aan een natuureservaat en de ertoe behorende fauna en flora inderdaad een eigen vermogensschade kan opleveren voor de persoon die dit reservaat beheert(205). Herstel van deze schade kan ook onrechtstreeks een gunstig effect hebben op de niet-toegeëigende milieubestanddelen die ervan afhankelijk zijn(206). Zulk reservaat kan b.v. een belangrijke habitat zijn voor zeevogels.

60. Het laatst vermelde voorbeeld van zaakschade toont aan dat vermogensschade *ecologische aspecten* kan impliceren. Zodanige zaakschade kent in het gemene aansprakelijkheidsrecht geen aangepaste

(201) Deze schade wordt in de reeds geciteerde aansprakelijkheidsverdragen vaak vergoedbaar op basis van de bepalingen die *'loss of or damage to property'* expliciet vergoedbaar maken.

(202) Rb. Gent 12 oktober 1992, *Amén*, 1993, 172; zie voor een voorbeeld uit de Nederlandse rechtspraak H.R. 9 oktober 1992, *T.M.A.*, noot R. KOTTENHAGEN.

(203) Zie b.v. (in het kader van bodemverontreiniging) L. BOSSAERT, G. HEUNINCK, C. SERVAIS en M. VAN PASSEL, *Bodemsaneringsdecreet in de praktijk. Financiële gevolgen en juridische gevolgen bij overdracht*, Antwerpen, Standaard, 2000, 106-108 (met verwijzing naar Amerikaanse studies).

(204) Zie b.v. Rb. Leuven 12 oktober 1999, *gecit.*; E. DE KEZEL, *l.c.*, 347.

(205) Zie b.v. Antwerpen 3 maart 1992, *T.M.R.* 1994, 49; Corr. Turnhout 18 februari 1992, *onuitg.* (consulteerbaar via de databank milieurecht DMR: www.rug.ac.be/~pruyss/cgi-bin/dmr.cgi); Corr. Hasselt 23 juni 1986, *onuitg.* (DMR); H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 96; A. CARETTE, *Herstel*, 119-120; G. VAN HOORICK, *o.c.*, 775.

(206) A. CARETTE, *Herstel*, 120, 137-138.

vergoedingsregeling. De wijze waarop naar Belgisch recht zaakschade wordt begroot, is inderdaad vooral gericht op de marktwaarde van een zaak uitgedrukt door de economische vervangingswaarde(207). Bij het begroten van deze waarde voor het vergoeden of herstellen van de beschadigde zaak wordt de ecologische waarde dan ook meestal niet in de schadeberekening betrokken(208). In het hoger vermeld voorbeeld werd het waardeverlies van de vijver ingevolge verontreiniging uitsluitend vergoed op basis van de waarde die het goed heeft indien men het op de verhuurmarkt zou inschakelen. Uitzonderlijk wordt in de rechtspraak bij de toekenning van een schadevergoeding wegens zaakschade rekening gehouden met de ecologische aspecten van de betrokken goederen, zoals de beeldbepalende waarde van een boom(209). Een ander probleem dat de geringe economische waarde van natuurgebieden met zich brengt, is dat de eigenaar niet in alle gevallen een rechtsvordering zal willen instellen of dat hij de uitgekeerde schadevergoeding niet zal gebruiken om de natuur terug te herstellen(210). Naar gemeen recht kan men hem die keuze niet verwijten.

Zoals gezegd omvat ook het landgedeelte van onze kustzone een belangrijk aantal ecologisch waardevolle gebieden welke toebehoren aan particuliere personen, verenigingen, kustgemeenten of het Vlaams Gewest. Deze gebieden worden vaak bedreigd bij een verontreiniging in zee. Zo kunnen de natuurwaarden in het Zwinreservaat of de Baai van Heist ernstig worden getroffen door de instroom vanuit de zeegebieden van verontreinigde stoffen. De ecologische schade die wordt veroorzaakt door de aantasting van die goederen, maakt men niet altijd ongedaan door het uitvoeren van opkuiswerken, wel integen-

(207) Zie H. BOCKEN, „The compensation of ecological damage in Belgium”, in *Harm to the environment: the right to compensation and assessment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Oxford University Press, 1997, 150-151; H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 902-904; P. KOTTENHAGEN-EDZES, *Onrechtmatige daad en milieu. Het gebruik van het privaatrecht bij het voorkomen van milieuaantasting en het verhaal van milieuschade*, Arnhem, Gouda Quint, 1992, 62-63; P. WETTERSTEIN, „A proprietary or possessory interest: a *conditio sine qua non* for claiming damages for environmental impairment?”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 33-38, 33.

(208) Een poging om de ecologische waarde aan toegeëigende goederen in de schadeberekening te betrekken, werd gedaan voor schade aan bomen van het openbaar domein, door de toenmalige Dienst voor het Groenplan (zie hiervoor o.a. H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 851).

(209) Zie b.v. Rb. Antwerpen 25 juni 1987, *onuitg.* (DMR).

(210) E. BRANS en M. UILHOORN, „Aansprakelijkheid voor en evaluatie van milieuschade”, Bijlage 3 EU Witboek, 51.

deel. In deze bijdrage werd er reeds meermaals op gewezen dat schade aan deze onroerende goederen, langs het schadebegrip, wel degelijk in het bereik worden gebracht van de bijzondere aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu. Het mag dan ook worden betreurd dat de wetgever deze specifieke zaakschade niet met een aangepaste schaderegeling heeft bedacht. Het hierna nog te bespreken art. 37 § 5 kan ter zake immers niet worden toegepast, nu die bepaling uitsluitend het mariene milieu betreft. De wetgever kon voor deze specifieke zaakschade nochtans inspiratie putten uit de voorstellen van de *Commissie Bocken*(211). Het voorontwerp van de *Commissie Bocken* voorziet meerbepaald in twee bijkomende bepalingen indien zaakschade aan onroerende goederen eveneens een nadelige beïnvloeding uitmaakt van het milieu(212): een afwijkende regeling met betrekking tot de schadeloosstelling (art. 9.1.7, § 2, a) en een bijzondere vorderingsbevoegdheid (art. 9.1.7, § 2 c). Art. 9.1.7, § 2, a) bepaalt meer specifiek dat de schadelijder herstel van een onroerend goed kan vorderen, ook al kost dat herstel meer dan de verkoopswaarde van dat goed, indien de schade daarenboven een nadelige beïnvloeding van het milieu uitmaakt. Er gelden evenwel twee beperkingen: enkel redelijke maatregelen (in het licht van de te bereiken resultaten op vlak van de bescherming van mens en milieu) komen in aanmerking en alleen maatregelen *in natura* of de vervanging door een gelijksoortig milieubestanddeel zijn aanvaardbaar. Indien er op bepaalde bestanddelen van het onroerend goed een instandhoudingsplicht rust die worden aangetast door een verontreiniging, dan kan bovendien de Vlaamse regering (of de gemeente van de plaats van het schadegeval, indien de Vlaamse regering niet optreedt) op basis van art. 9.1.7, § 2 c) van het voorontwerp herstelmaatregelen vorderen indien de schadelijder dit nalaat zelf te doen. Deze regeling lijkt mij, op enkele noodzakelijke schoonheidsingrepen na(213), vol-

(211) Art. 9.1.7, § 2 Voorontwerp Decreet Algemeen Milieubeleid; zie ook § 16 *UmweltHG*; W. PFENNIGSTORF, „How to deal with damage to natural resources: solutions in the German environmental liability act of 1990”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 134-140.

(212) Voor een evaluatie van die bepalingen, zie A. CARETTE, *Herstel*, 423; A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling voor milieuverstoring uit het voorontwerp decreet milieubeleid”, *l.c.*, 151-153.

(213) Een aantal aanpassingen in het tekstvoorstel van de *Commissie Bocken* lijken overigens noodzakelijk in het licht van de terechte aanmerkingen die door A. Carette werden gemaakt naar de concrete toepasbaarheid van de bijzondere vorderingsbevoegdheid van de Vlaamse regering (A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling voor milieuverstoring uit het voorontwerp decreet milieubeleid”, *l.c.*, 153). Met A. Carette wordt in dit verband ook gepleit om ook aan (bepaalde) milieuverenigingen een vorderingsbevoegdheid te verlenen, zij het dat ik opteer voor een subsidiaire vorderingsmogelijkheid voor het geval de overheid niet zou optreden (zie ook *infra*).

ledig inpasbaar in de Wet Bescherming Mariene Milieu. Mijns inziens rijzen evenmin bevoegdheidsproblemen, nu de hoger besproken herstellvordering deel uitmaakt van een aansprakelijkheidswetgeving die nog steeds tot de bevoegdheid van de federale overheid behoort. Omdat de herstelmaatregelen mogelijk (minstens onrechtstreeks) raken aan aspecten van natuurbehoud en landinrichting of zelfs landschappen en monumenten, verdient het wel aanbeveling dat op dat vlak samenwerking wordt nagestreefd met het Vlaams Gewest(214).

(c) Hinder

61. Milieuaantasting geeft blijkens de rechtspraak ook aanleiding tot de meest uiteenlopende vormen van hinder. In een zaak voor het Hof van Beroep te Bergen, waar het stockeren van afval door een intercommunale afvalverwerker had geleid tot braakverwekkende geurhinder voor omwonenden, kende het Hof een (provisionele) vergoeding toe van 100.000 BEF (2.478,94 EUR)(215). Mariene verontreiniging kan evenzeer aanleiding geven tot vergelijkbare vormen van vergoedbare derving van het woongenot.

62. Hinder is een schadecategorie die vaak al ligt besloten in gezondheidsschade of zaakschade(216), tenzij men hinder gelijkschakelt met het begrip abnormale burenhinder zoals dit tot uiting komt in de evenwichtstheorie of in sommige milieureglementering(217). In het laatste geval is slechts „*abnormale*” hinder geïndiceerd, wat impliceert dat een bepaalde tolerantiedrempel dient te worden overschreden vooraleer er sprake is van vergoedbare schade. In het voorontwerp Decreet

(214) Zie art. 92bis Bijzondere Wet van 8 augustus 1980 (zoals gewijzigd), inzake het samenwerkingsakkoord.

(215) Bergen 20 februari 1990, *Rev. Rég. Dr.* 1990, 389, noot D. DEORM; zie voor een aantal vergelijkbare gevallen *Corr. Gent* 17 juni 1993, *T.M.R.* 1994, 120; Rb. Antwerpen 7 september 1984, *onuitg.* (DMR); Rb. Mechelen 7 april 1981, *R.W.* 1981-82, 2753.

(216) Vgl. A. CARETTE, „De aansprakelijkheid voor milieuverstoring uit het voorontwerp decreet milieubeleid”, *l.c.*, 144-145; In de reeds geciteerde aansprakelijkheidsverdragen wordt hinder (*nuisance*) niet opgesomd in de definitie van schade, maar de vergoeding van deze schadepost is in sommige gevallen wellicht vergoedbaar via andere schadesoorten.

(217) Zie b.v. de doelstelling van het A.R.A.B. (voorganger van het Milieuvergunningsdecreet) dat erin bestond abnormale burenhinder te voorkomen (T. DE WAELE, „Hinderlijke inrichtingen. Huidige stand van wetgeving en rechtspraak”, *T.B.P.* 1991, 160); zie ook b.v. art. 5.2.1.6, § 3 VLAREM II (de uitbating voor de verwerking van afvalstoffen mag de normale burenlust niet overschrijden); art. 5.9.2.2. VLAREM II (de inplanting van een mestopslagplaats moet zo worden gekozen dat de geurhinder is beperkt tot normale burenlust).

Milieubeleid werd het toepassingsgebied van de objectieve aansprakelijkheidsregelen ook tot abnormale hinder beperkt, nu voor de lichte en gebruikelijke hinder een bijkomende bevrijdingsgrond werd ingevoerd(218). Uit de parlementaire voorbereiding van de Wet Bescherming Mariene Milieu blijkt daarentegen niet dat men de normale hinder uit het schadebegrip heeft willen uitsluiten.

(d) Inkomstenderving

63. Inkomstenderving kan zich in de eerste plaats voordoen als een vorm van gevolgschade van gezondheidsschade of zaakschade: men wordt in zijn (verdien)vermogen getroffen omdat men in zijn gezondheid is aangetast en daarom zijn werk niet meer kan verrichten; de supermarkt die zijn omzet ziet dalen door het vertrek van de bewoners van een gifwijk derft evenzeer inkomsten(219); de reder van een schip dat ingevolge een olieverontreiniging is besmeurd en daarom niet kan uitvaren, lijdt winstderving, enz.

64. Een aantasting van het mariene milieu kan evenwel ook aanleiding geven tot *zuivere economische schade*(220). Met zuivere economische schade wordt een verlies aan inkomsten bedoeld die niet voortvloeit uit lichamelijke ongeschiktheid van de schadelijder en evenmin wordt veroorzaakt door de zaakschade die deze laatste lijdt(221). In de maritieme sfeer betreft het de schade van diegenen die voor hun inkomen rechtstreeks afhankelijk zijn van zeegebonden activiteiten, zoals de visserij, de toeristenindustrie (hoteliers, restaurants, boulevardwinkeltjes,...) of de exploitanten van het continentaal plat. Het recente tankerongeval met de *Erika* heeft nogmaals aangetoond dat

(218) Art. 9.1.6 Voorontwerp Decreet Algemeen Milieubeleid; zie hierover H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 898-900.

(219) Zie voor dit laatste, een voorbeeld uit de Nederlandse rechtspraak, Rb. Dordrecht 24 december 1986, *T.M.A.* 1987, 109.

(220) In de praktijk is niet steeds even duidelijk of milieuschade nu past in de schadecategorie zaakschade of in de categorie zuivere vermogensschade (zie P. KOTTENHAGEN-HEDZES, „Milieuschade en privaatrecht. Drie casus”, *T.M.A.* 1987, 36).

(221) Zie H. BOCKEN, „Achievements”, 53-55; H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 884; A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 362; P. WETTERSTEIN, „A proprietary or possessory interest: a *conditio sine qua non* for claiming damages for environmental impairment?”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 33-38, 43-46.

met die zuivere vermogensschade astronomische bedragen gemeoid zijn(222).

In sommige landen verloopt het verhaal van deze schadesoort moeilijker dan het verhalen van gezondheids- en zaakschade(223), vooral in landen waar men de equivalentietheorie inzake causaal verband niet toepast(224). Op grond van de reeds geciteerde internationale aansprakelijkheidsverdragen is tegenwoordig het verhaal van zuivere vermogensschade wel mogelijk. In het C.L.C.- en het H.N.S.-verdrag en ook het verdrag van *Lugano* wordt deze mogelijkheid geboden door „*loss of profit from impairment of the environment*” verhaalbaar te maken(225). Door in de definitie van schade „*elk verlies of nadeel*” op te nemen, wordt zuivere economische schade ook onder het bereik gebracht van de aansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu(226). In de parlementaire voorbereidingswerken wordt dit expliciet bevestigd(227).

De grote vraag hierbij is evenwel: waar moet de grens worden getrokken? Niemand zal er ernstig aan twifelen om ook de schade van de visverwerkende industrie die door de verontreiniging en het eventueel visverbod is ontstaan als zuivere economische schade in aanmerking te nemen(228). Kan men echter met dezelfde stelligheid aannemen dat het verlies van belastingopbrengsten van de overheid door het wegblijven van toeristen in de getroffen kustzone (b.v.

(222) Door aantasting van de visstand en schelpdierculturen wordt de omzetsdaling in deze sectoren geschat op 50% (*Lloyd's List*, 29 februari 2000). Het Franse ministerie van landbouw en visserij berekende dat de Franse visindustrie door de ramp ruim 12 miljard aan inkomsten zou mislopen (*De Morgen*, 31 december 1999). In *Groix*, een van de eilanden voor de kust van Bretagne, belden b.v. de toeristen die voor oudjaar hadden gereserveerd massaal af na het incident (*De Morgen*, 29 december 1999). Hetzelfde fenomeen deed zich later ook voor in de vermaarde badplaats *La Baule* op het eiland *Noirmoutier* (*De Morgen*, 29 februari 2000). De totale terugval van het toerisme in de getroffen departementen in het jaar volgend op de scheepsramp met de *Erika* wordt geraamd op 15 à 20% (J. CORDELIER, „Le cauchemar de l'Erika”, *Le Point* 2000, nr. 1468, 92).

(223) P. KOTTENHAGEN-EDZES, „De begrippen milieuaantasting en milieuschade in enkele internationale verdragen, bezien vanuit privaatrechtelijk perspectief”, in *Grensoverschrijdende milieuproblemen: uitdagingen voor de nationale en internationale rechtsorde*, K. DE KETELAERE, M. FAURE, G. VERHOOSSEL (ed.), Antwerpen, Intersentia, 1998, 216.

(224) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 363.

(225) Zie art. 1.6 (a) CLC-Verdrag; art. 1.6 (c) H.N.S.-Verdrag; art. 7 (c) Verdrag van Lugano.

(226) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 362.

(227) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 8.

(228) Vgl. E. BRANS, „De 1992 protocollen bij het CLC-Verdrag en het Fonds-Verdrag”, in *Bestrijding van illegale olielozingen Noordzee. Rapportage inzake onderzoek optimalisering sanctie-instrumentarium ter bestrijding van illegale olielozingen Noordzee in het kader van het Milieubeleidsplan voor de scheepvaart 1989-1994. Deel I privaatrechtelijk onderzoek illegale olielozingen*, Instituut voor Milieuschade, Erasmus Universiteit Amsterdam, 1994, 92 (met verwijzing naar: IOPC-Fund, *Annual Report 1993*).

gemeentelijke belasting op hotelverblijf) of de kosten van marketing- of promotieactiviteiten ter vrijwaring van de toeristische sector ook zuivere economische schade betreffen? De schadevorderingen van gemeenten blijken in de Belgische rechtspraak in ieder geval weinig succesvol te zijn indien zij betrekking hebben op de hoger bedoelde schadepost(229). Ook op het internationale forum worden die vorderingen slecht onthaald(230). Blijkbaar wenst men de schade die in een verder verband staat met de vervuiling te weren. Past men echter de *conditio sine qua non*-regel toe — die ook de aansprakelijkheidsvorderingen in kader van de Wet Bescherming Mariene Milieu beheerst(231) — dan lijken nog maar weinig argumenten over te blijven om vorderingen van gemeenten wegens gederfde belastingsinkomsten systematisch af te wijzen. Het vereiste causaliteitsbewijs is evenwel geen sinecure. Het strandhotel dat wordt geconfronteerd met massale annuleringen tijdens of kort na de periode van een maritiem vervuilingincident zal moeten aantonen dat de reizigers hun hotelreservatie hebben geannuleerd omwille van de milieuaantasting, en niet om een andere reden (slechte weersomstandigheden, ziekte,...). Hetzelfde geldt *a fortiori* voor de betrokken gemeente die de daardoor gederfde belastingen wil recupereren. De bewijsnood die aldus ontstaat is evenwel niet noodzakelijk onoverkomelijk. In de Belgische rechtspraak is minstens één geval bekend waar een uitbater van een café die klanten verloor ten gevolge van de vervuiling van een nabijgelegen rivier werd vergoed voor het verlies van inkomsten(232).

3. *Verhaal van de kosten van preventieve maatregelen en saneringswerken*

65. Net zoals voor de hierboven besproken traditionele schadesoorten zijn ook grote financiële belangen gemoeid bij de kosten gemaakt voor de voorkoming of bestrijding van een aantasting van het mariene leefmilieu. De interventies ter preventie of sanering van mariene vervuiling zijn overigens van groot belang bij het (al dan niet) ontstaan en voor de uiteindelijke omvang van andere schadevormen. De verhaalbaarheid van deze maatregelen is dus cruciaal in het licht van

(229) Zie H. BOCKEN, „The compensation of ecological damage in Belgium”, *l.c.*, 156, met verwijzing naar Pol. Chimay 14 augustus 1931, *Journal des Juges de Paix*, 1932, 378.

(230) Het IOPC-Fund verwerpt b.v. steevast dergelijke schadevorderingen (zie H. BOCKEN, „Achievements”, *l.c.*, 55).

(231) Zie hierover meer, *infra* Hoofdstuk 7.

(232) Corr. Turnhout 18 februari 1992, *onuitg.* (DMR).

de bescherming van mens en mariene milieu, en sluit onmiddellijk aan bij het milieubeginsel „de vervuiler betaalt”(233).

(a) Verhaalbaarheid van preventie- en saneringskosten: De *Walter Kay*-rechtspraak opnieuw doorbroken.

66. Hiervoor werd reeds aangestipt dat het geldend aansprakelijkheidsrecht geen bevredigende oplossing biedt indien de overheid de kosten gemaakt voor de preventie of opruiming van vervuiling terugvordert van de aansprakelijke persoon.

67. De verhaalsactie in verband met kosten voor maatregelen ter preventie of opruiming van vervuiling stoot bij toepassing van het klassiek aansprakelijkheidsrecht op ernstige moeilijkheden.

Zo biedt het Belgische causaliteitsbegrip — in tegenstelling tot bepaalde buitenlandse causaliteitstheorieën(234) — geen uitweg voor *preventieve kosten* die de overheid maakt om te kunnen ingrijpen bij een milieuverstoring (aankoop van opruimingsmateriaal, opsporingsapparatuur en schepen, bezoldiging van ambtenaren, enz.). Die kosten zijn immers niet gelieerd aan een bepaald incident, zodat ze evenmin aan een bepaalde schadeveroorzaker kunnen worden toegerekend(235). De oprichting van (sectorale) fondsen lijkt volgens Bocken dan de enige oplossing, althans indien men deze kosten wil financieren buiten de algemene belastingsinkomsten om(236).

Een andere vorm van schade van de overheid betreft de uitgaven voor maatregelen die worden gedaan om een aantasting van het leefmilieu te voorkomen, te beperken of te saneren *nadat* zich een geval van

(233) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 35.

(234) In dit verband kan, bij wijze van voorbeeld, worden verwezen naar de belangwekkende GEMA-arresten van het Duitse Bundesgerichtshof (BGH 24 juni 1955, 34, *BGHZ*, 376, nr. 56 en BGH 10 maart 1972, 59, *BGHZ*, 286, nr. 50). In deze arresten (waarbij de terugbetaling van de kosten voor het controlesysteem in verband met intellectuele rechten door de overtreders van muzikauteursrechten ter discussie stond) heeft het Bundesgerichtshof geoordeeld dat in die sectoren waar het nodig is een duur controle-apparaat in te richten, het billijk is om het geheel van de kosten die veroorzaakt worden door het feit dat er inbreuken worden gepleegd, te spreiden over het geheel van de overtreders (zie hierover M. E. STORME, „Kausaliteit in het belgisch aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht”. Preadvis voor het Belgisch-Nederlands Verzekeringsrechtelijk genootschap, 1990, 231 e.v., inz. nr. 17, die erop wijst dat de regel dat (alleen) „de vervuiler betaalt” plaats maakt voor collectivisering waarbij de beginselen van causaliteit zelfs gedeeltelijk terzijde worden geschoven).

(235) H. BOCKEN, „Aansprakelijkheid voor milieuschade”, *I.c.*, 1270.

(236) *Ibidem*.

verontreiniging heeft voorgedaan. De overheid moet die maatregelen vaak treffen op basis van een *wettelijke interventieplicht*(237). Aldus legt art. 32 Wet Bescherming Mariene Milieu de overheid met bevoegdheid op zee de verplichting op om de nodige maatregelen te nemen op zee ter bescherming en ter vrijwaring van het mariene milieu tegen de mogelijke gevolgen van een (dreigende) verontreiniging. De vraag naar de vergoedbaarheid van deze uitgaven is in het licht van de rechtspraak van het Hof van Cassatie, ontwikkeld in het *Walter Kay*-arrest van 28 april 1978, evenwel precair(238). Kort samengevat komt deze rechtspraak erop neer dat kosten gemaakt door de uitvoering van een wettelijke plicht niet kunnen worden verhaald op de persoon die de uitvoering van de wettelijke plicht noodzakelijk maakte, omdat die wettelijke verplichting het causaal verband tussen de fout en de schade verbreekt. In haar arrest van 13 april 1988, dat werd gevelde in verenigde kamers, nuanceerde het Hof van Cassatie zijn rechtspraak door te stellen dat deze interventiekosten toch verhaalbaar zijn indien de overheid slechts een secundaire plicht heeft om op te treden tegen de verontreiniging, met name om te verhelpen aan het in gebreke blijven van de persoon op wie een primaire plicht rust om op te treden(239). Dergelijk primaire herstelplicht ligt voor telkens als een expliciete wettekst dit vastlegt(240). In bepaalde gevallen kan ook art. 1382 B.W. een dergelijke primaire herstelplicht impliceren(241). Deze rechtspraak, die een hele evolutie doormaakte(242), is, na een periode van relatieve rust volgend op het arrest van 13 april 1988, recent opnieuw in beweging gekomen. In een aantal zeer

(237) Zie b.v. art. 135 nieuwe gemeentewet; civiele beschermingswet van 31 december 1963, *B.S.* 16 januari 1964.

(238) Cass. 28 april 1978, *A.C.* 1978, 1004.

(239) Cass. 13 april 1988, *R.W.* 1988-89, 1126.

(240) Zie b.v. art. 51 wegverkeersreglement; art. 12 Vlaams afvalstoffendecreet van 2 juli 1981 (zoals gewijzigd op 20 april 1994); art. 43 § 1 van het Waals afvalstoffendecreet van 27 juni 1996; art. 17 van de Brusselse afvalordonnantie van 7 maart 1991; art. 25 van het Vlaams bodemsaneringsdecreet van 22 februari 1995.

(241) Volgens Bocken e.a. is dit slechts het geval onder de dubbele voorwaarde dat de vervuiler op de hoogte is van de vervuiling en van die vervuiling een dreigend gevaar uitgaat. (H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 859-860).

(242) Zie hierover uitgebreid H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 853-857; A. CARETTE, *Herstel*, 74-76; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en L. WYNANT, „Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)”, *T.P.R.* 1995, 1500-1514.

recente arresten van 19 en 20 februari 2001(243) lijkt het Hof van Cassatie immers terug te keren naar de leer van het *Bonus Malus*-arrest van 4 maart 1984(244). In dit laatste arrest werd het vraagstuk van de verhaalbaarheid van kosten gemaakt in uitvoering van een wettelijke of contractuele verplichting niet als een causaliteitsvraag beschouwd, maar als een vraag naar de vergoedbaarheid van schade conform art. 1382 B.W., waarbij men zich moet afvragen of het de bedoeling was van de wet of het contract om de kosten definitief voor rekening te houden van degene die ze ingevolge de wet moet verichten of van degene die zich ertoe heeft verbonden. Hoe dan ook, om terugvorderingsproblemen te vermijden, heeft de wetgever diverse malen uitdrukkelijk bepaald dat saneringskosten verhaalbaar zijn(245). Om zelfde reden werd in de voorstellen van de *Commissie Bocken* ook veel aandacht besteed aan dit onderwerp(246). Deze specifieke wetgeving behoudt trouwens zijn belang in het licht van de recente rechtspraak van het Hof van Cassatie: indien de wet een expliciet verhaalsrecht invoert, blijkt meteen dat de wetgever de schade niet definitief ten laste heeft willen leggen van degene die er wettelijk toe gehouden is op te treden naar aanleiding van een schadeverwekkende handeling van een derde.

68. Art. 38 van de Wet Bescherming Mariene Milieu vervolledigt deze steeds talrijker wordende specifieke rechtsregels die de recht-

(243) Zie Cass. 19 februari 2001, *onuitg.*, A.R.Nr. C.99.0014 N (Royale Belge N.V./Belgo-control); Cass. 19 februari 2001, *onuitg.*, A.R.Nr. C.99.0183.N/1 (Royale Belge N.V./Vlaamse Gemeenschap); Cass. 19 februari 2001, *onuitg.*, A.R. C.99.0228.N/1 (Vlaamse Gemeenschap/AG 1824 n.v.); Cass. 19 februari 2001, *onuitg.*, A.R. C.00.0242.N/1 (Trancez-Axa-Royale Belge/Belgische Staat); Cass. 20 februari 2001, *onuitg.*, A.R. 98.1629.N/1 (Balhar/De Post); Cass. 20 februari 2001, *onuitg.*, A.R. P.99.0049.N/1 (Baptista de Oliveira/Caeiro Booreicho-Fernandez-Sol-Axa Belgium).

(244) Cass. 4 maart 1984, *R.W.* 1983-84, 2805.

Rechtstheoretisch is het inderdaad wellicht correcter om de hier besproken problematiek te situeren op vlak van de *schadevereiste* (zie in die zin b.v. H. BOCKEN, „Aansprakelijkheid voor milieuschade”, *l.c.*, 1270; A. CARETTE, *Herstel*, 77). Ik zie ook een verschil op vlak van de *bewijslastverdeling*. Op basis van de Bonus Malus-rechtspraak is het de verweerder die moet bewijzen dat de wet de schadelast definitief bij degene wil leggen die op grond van de wet moest optreden, vermits vergoeding van de schade die men lijdt omdat men ingevolge de fout van een derde moet optreden uit kracht van een wettelijke (contractuele) verplichting, immers het principe uitmaakt. Op grond van de leer van het verbreken van het causaal verband was het daarentegen de eiser die moest bewijzen dat de wet de wettelijke interventieplicht slechts als een secundaire plicht beschouwde. Doorbreking van het causaal verband door een eigen juridische oorzaak was immers de regel.

(245) Zie b.v. art. 85 van de budgettaire wet van 24 december 1976, *B.S.* 30 december 1976; art. 37 van het Vlaamse afvalstoffendecreet van 2 juli 1981; art. 46 van het Vlaamse bodemsaneringsdecreet van 22 februari 1995.

(246) Art. 9.1.1. § 1, e); H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 882-884.

spraak van het *Walter Kay*-arrest wil neutraliseren(247). De wet sluit hier ook aan bij een afgetekende tendens in het internationaal en nationaal recht. Vele internationale verdragen, waaronder de reeds geciteerde maritieme aansprakelijkheidsverdragen, voorzien inderdaad de mogelijkheid van een vergoeding voor genomen preventieve maatregelen of milieusaneringswerken(248). Tenslotte moet in dit verband ook melding worden gemaakt dat niet enkel de kosten van bedoelde maatregelen als schade verhaalbaar zijn, doch ook de *schade veroorzaakt door die maatregelen*(249). Zo scheppen graafmachines niet alleen bevuild zand op, ze vernielen b.v. ook de plantengroei in de duinen.

(b) Welke maatregelen komen in aanmerking voor vergoeding?

69. De maatregelen die in het schadebegrip opgenomen zijn geworden, zijn volgens art. 38 de kosten voor het nemen van maatregelen ter voorkoming, beperking, vrijwaring, bescherming en bestrijding van een (dreigende) verontreiniging(250) van het mariene milieu. Deze schadedefinitie is een uiting van het preventiebeginsel(251). Naast de eigenlijke opkuismaatregelen en de maatregelen die het uitbreiden van schade of milieuverstoring tegengaan nadat er reeds een ontsnapping van verontreinigende stoffen heeft plaatsgevonden, worden immers ook maatregelen vergoed om het ontstaan van schade of milieuverstoring te *voorkomen*. Dit laatste houdt in dat ook kosten gemaakt in zogeheten „*pure-threat*”-situaties voor vergoeding in aanmerking komen. Kosten gemaakt in verband met al te hypothetische bedreigingen worden naar mijn oordeel echter uitgesloten; uit de definitie van verontreiniging blijkt dat het inderdaad moet gaan om situaties

(247) Zie in het algemeen hierover H. BOCKEN, „La réparation des dommages subis par les autorités publiques à l'occasion de travaux d'assainissement rendus nécessaires par des pollutions résultant d'accidents de transport”, *Amén.* 1985, 30; H. BOCKEN, „The compensation of ecological damage in Belgium”, *I.c.*, 154-155.

(248) Zie b.v. art. 1.6 (b) CLC-verdrag; art. 1.6 (d) HNS-verdrag; art. 7 (d) verdrag van Lugano.

(249) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 8.

(250) Verontreiniging wordt in art. 2, 5° gedefinieerd als: „de rechtstreekse of onrechtstreekse inbrenging door de mens van stoffen en energie in de zeegebieden, die schadelijke gevolgen heeft of naar alle waarschijnlijkheid kan hebben, zoals schade aan de levende rijkdommen van de zee, en de mariene ecosystemen, gevaar voor de gezondheid van de mens, belemmering van activiteiten op zee, met inbegrip van het vissen en andere rechtmatige gebruiken van de zee, aantasting van de kwaliteit van het zeewater of vermindering van de recreatieve waarde.”

(251) Vgl. B. SANDVIK en S. SUIKKARI, „Harm and Reparation in International Treaty Regimes: an overview”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 70.

waarbij minstens „naar alle waarschijnlijkheid” schadelijke gevolgen dreigen, terwijl ook het hierna besproken redelijkheidsbeginsel al te vergaande interventies afremt. Dat ook preventieve maatregelen worden vergoed, lijkt evident maar in het aansprakelijkheidsverdrag voor olieverontreiniging was dat tot voor kort niet het geval(252). Welke maatregelen ter voorkoming van schade of milieuverstoring *in concreto* voor vergoeding in aanmerking komen, zal evenwel moeten blijken uit het tussen te komen koninklijk besluit(253).

(c) Wie kan maatregelen treffen en wie is beneficiaris van het wettelijk verhaalsrecht?

70. Er werd reeds op gewezen dat bij (dreigende) verontreiniging art. 32 Wet Bescherming Mariene Milieu een wettelijke interventieplicht oplegt aan de overheid met bevoegdheid op zee. Het verhaalsrecht voor de kosten verbonden aan deze verplichte tussenkomst bestaat in hoofde van de natuurlijke persoon of rechtspersoon die de schade heeft ondergaan, *in casu de overheid of de personen die op haar verzoek optraden* (art. 38). In dit verband dient overigens te worden aangestipt dat de overheid op grond van art. 42 van de Wet Bescherming Mariene Milieu over de mogelijkheid beschikt om een *borgsom* te eisen van de potentieel aansprakelijke persoon, zodra het risico voor verontreiniging wordt vastgesteld(254). De wetgever wilde daarmee verzekeren dat potentieel aansprakelijke personen, inzonderheid de buitenlandse schadeveroorzakers tegen wie de uitvoering van een gerechtelijke uitspraak vaak problematisch is, zich niet kunnen onttrekken aan hun verplichtingen(255). Deze bepaling dient ook te

(252) Pas sinds de protocollen van 1992 komen ook kosten van maatregelen in aanmerking voor vergoeding die werden genomen op een moment waarop een ernstig en dreigend gevaar van olieverontreiniging bestond. Daarvoor werden preventieve maatregelen op grond van dit verdrag slechts vergoed indien maatregelen waren genomen nádat een olieverontreiniging reeds was veroorzaakt. Hoewel b.v. ook in het HNS-verdrag of het verdrag van Wenen wordt gesproken van maatregelen „*after an incident has occurred*” moet hierin niet dezelfde beperking worden gelezen, nu reeds van een incident sprake kan zijn voordat de gevaarlijke substanties tengevolge van een gebeurtenis zijn vrijgekomen. (zie hierover A. CARETTE, *Herstel*, 259-260, 377; P. KOTTENHAGEN-EDZES, „De begrippen milieuaanstasting en milieuschade in enkele internationale verdragen, gezien vanuit privaatrechtelijk perspectief”, *l.c.*, 217-218; B. SANDVIK en S. SUIKKARI, „Harm and Reparation in International Treaty Regimes: an overview”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 69).

(253) Zie *infra* (d).

(254) Deze borgsom, die in de Depositio- en Consignatiekas terecht moet komen, kan worden vervangen door een bankgarantie verleend door een in België gevestigde bank of door een door de overheid ontvankelijk verklaarde garantie getekend door een *Protection and Indemnity Club*.

(255) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 369.

worden gelezen in samenhang met art. 24 § 1, dat in een vergelijkbare zekerheidsstelling voorziet ten laste van de bij een scheepvaartongeval betrokken scheepseigenaar(256). Art. 42 lijkt vooral van belang bij het nemen van interventie maatregelen bedoeld in art. 38, maar is daar geenszins toe beperkt. Ook de kosten voor de maatregelen voor herstel van milieuverstoring ex art. 37 § 5 komen mijns inziens in aanmerking. Dit wordt bevestigd door de ruime bewoordingen van art. 42 § 2, dat voorschrijft dat bij het bepalen van de borgsom ook rekening wordt gehouden met de risico's en de toekomstige gevolgen.

71. *Quid* de kosten van preventie- en saneringsmaatregelen die door (potentiële) *slachtoffers* op *eigen initiatief* werden gemaakt met betrekking tot *eigen goederen*? We denken b.v. aan de private beheerder of eigenaar van een natuurreservaat die, om de instroom van verontreinigd zeewater in het reservaat te voorkomen of in te perken, zelf preventie maatregelen neemt. Deze hypothese valt niet onder art. 38, nu niet wordt gehandeld op verzoek van de overheid. De bedoelde kosten kunnen naar mijn aanvoelen evenwel als *vermogensschade* worden verhaald op de aansprakelijke persoon. De rechtspraak aanvaardt inderdaad dat de kosten van redelijke schadebeperkende maatregelen die door het slachtoffer werden getroffen, op basis van het gemene aansprakelijkheidsrecht vergoedbaar zijn(257).

72. Er moet bovendien vermeld worden dat ook de *veroorzaker* van een verontreiniging, mits instemming en onder toezicht van de bevoegde overheid, *eigen interventiemiddelen* kan ontplooien om het hoofd te bieden aan de verontreiniging en de gevolgen ervan (art. 34). Dit ontslaat de veroorzaker evenwel niet van zijn aansprakelijkheid (art. 34 *in fine*). Op de veroorzaker van de verontreiniging rust in elk geval een *samenwerkingsplicht* met de bevoegde overheid bij het bestrijden van de verontreiniging (art. 35). Uit wat deze medewerking kan bestaan, wordt niet verduidelijkt in de memorie van toelichting. Naar analogie van de bepalingen inzake de verplichtingen bij een

(256) Vgl. ook art. 31 K.B. van 12 december 2000 waarbij de vergunningverlenende overheid aan de vergunninghouder of machtiginghouder kan opleggen dat ten aanzien van bepaalde aspecten van de voorgenomen activiteit in zee een financiële zekerheid wordt gesteld door de vergunning- of machtiginghouder.

(257) Zie hiervoor L. SCHUERMANS, P. ERNST, A. VAN OEVELEN, J.L. SCHUERMANS, C. PERSYN, „Overzicht van rechtspraak. Onrechtmatige daad. Schade en schadeloosstelling (1983-1992)”, *T.P.R.* 1994, 883.

scheepvaartongeval (art. 21) kan in dit verband worden gedacht aan het meedelen van gegevens over de aard van de betrokken verontreinigende stoffen of de maatregelen die door de veroorzaker van de verontreiniging in verband met het ongeval reeds zijn genomen, het ter beschikking stellen van aanwezige noodplannen(258) of beschikbare bestrijdingsapparatuur, enz. Miskenning van deze samenwerkingsplicht maakt ongetwijfeld een wetsinbreuk uit die aanleiding kan geven tot aansprakelijkheid voor de (meer)kosten die daardoor worden veroorzaakt (art. 37 § 1).

(d) Welke kosten worden vergoed?

73. De Wet Bescherming Mariene Milieu voorziet dat een koninklijk besluit moet worden genomen, dat bepaalt welke kosten van de acties en prestaties om het hoofd te bieden aan een verontreiniging terugvorderbaar zijn (art. 39). De tarifiering van dergelijke acties en prestaties is niet nieuw. Aldus worden de kosten van bepaalde interventies van de civiele bescherming en de brandweer reeds bij K.B. getarifeerd, dit in uitvoering van art. 85 van de Budgettaire Wet van 24 december 1976.

74. Bij de berekening van de kosten bedoeld in art. 39 zal trouwens niet enkel rekening worden gehouden met de *variabele uitgaven*(259) die de overheid (of particulieren op haar verzoek) doet (doen) naar aanleiding van een concreet verontreinigingsgeval, maar eveneens met de *vaste kosten* die rechtstreeks aan de interventie zijn verbonden en met de *preventieve kosten* die in het algemeen, los van een concreet incident, noodzakelijk zijn om over de nodige actiemiddelen te beschikken (b.v. opruimingsmaterieel, opsporingsapparatuur, gebouwen, ambtenaren)(260). Deze twee laatste kostensoorten worden *pro rata temporis* verrekend(261). Deze regeling vertoont enige gelijknissen met de praktijk van het IOPC-fonds in het kader van het CLC-

(258) Zie b.v. de noodplannen opgelegd in het kader van de vergunningprocedure van de Wet Bescherming Mariene Milieu (art. 27 K.B. 12 december 2000) en de noodplannen opgelegd door Voorschrift 26, Bijlage I van MARPOL-verdrag (art. 11bis Wet van 6 april 1965 betreffende de voorkoming van de verontreiniging door schepen, ingevoerd door art. 64 van de Wet Bescherming Mariene Milieu).

(259) Dit zijn de kosten die men heeft gemaakt voor het ingezette materiaal en materieel op het ogenblik van de interventie (brandstof, dispersiestoffen, aantal manuren).

(260) Zie hierover ook E. BRANS, *l.c.*, 52-54.

(261) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 35.

verdrag, die evenwel niet even ver strekt als de schadeberekening van de nieuwe wet(262).

Met deze schadevergoedingsregeling verwijderd de Wet Bescherming Mariene Milieu zich ver van het gemene aansprakelijkheidsrecht. Deze regeling verstaat zich inderdaad moeilijk met de fundamentele beginselen van het Belgisch aansprakelijkheidsrecht, waar een causaal verband wordt vereist tussen de fout en schade. De algemene vaste kosten om over de nodige actiemiddelen te beschikken, worden, zoals hierboven reeds werd opgemerkt, namelijk per definitie niet veroorzaakt door een bepaalde milieuverstorende activiteit. De vraag rijst of dergelijke van het gemeen recht afwijkende regeling wel redelijk verantwoord is in het licht van het grondwettelijk gewaarborgd *gelijkheidsbeginsel* en *discriminatieverbod* (art. 10 en 11 G.W.). De personen die een schadegeval veroorzaken op zee en de personen die een ongeval veroorzaken op de weg of in de binnenwateren worden immers op een erg verschillende wijze behandeld. Zoals bekend, keurt het Arbitragehof in principe een ongelijke behandeling van vergelijkbare situaties af. Aldus verwierp het Hof in het zogenaamde tramarrest van 15 juli 1998 de verschillende aansprakelijkheidsregeling voor trams en motorrijtuigen omdat niet is aangetoond dat het risico geschapen door trams zodanig verschillend is van dat van motorrijtuigen dat een sterk verschillende schadevergoedingsregeling acceptabel is(263). Men moet anderzijds erkennen dat de gebruikers van de zee, gezien de specificiteit van het mariene milieu, toch niet zonder meer kunnen worden gelijkgeschakeld met de gebruikers van de binnenlandse verkeersinfrastructuur. Ook het Arbitragehof bevestigde reeds dat loodsen van zeevaartuigen door hun inschakeling in het maritieme gebeuren, een dusdanig specifieke categorie uitmaken dat een sterk afwijkende aansprakelijkheidsregeling verantwoord is(264). Naar mijn oordeel zal een toetsing door het Arbitragehof van art. 39 aan het gelijkheidsbeginsel dan ook niet noodzakelijk tot een ongrondwettigverklaring aanleiding geven. Het laatste woord daarover komt ongetwijfeld toe aan het Arbitragehof zelf. Maar zelfs al door-

(262) Uit de praktijk blijkt dat men in de schoot van het IOPC-fonds een redelijk deel van de vaste kosten vergoedbaar acht, maar enkel in zoverre er een *nauw verband* bestaat met de opkuis(periode) en het niet *remote overhead*-kosten betreft (zie P. BIERBOOMS en E. BRANS, „Milieuschade en civiele aansprakelijkheid voor olielozingen. Entering the Ecological Warzone?“, *N.J.B.* 1993, 90; A. CARETTE, *Herstel*, 264-265; A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu“, *l.c.*, 369).

(263) Arbitragehof 15 juli 1998, nr. 92/98, *B.S.* 13 oktober 1998 (inz. overweging B.5).

(264) Zie Arbitragehof 5 juli 1990, nr. 25/90, *B.S.* 6 oktober 1990; zie hierover ook H. BOCKEN, „Gelijkheid in aansprakelijkheid“, *l.c.*, 20-21, 29; J. DELVA en F. MEERSCHAUT, „De rechtspraak van het Arbitragehof ten behoeve van de private rechtspraak“, *T.P.R.* 1993, 283, 303.

staat de hier besproken schaderegeling een grondwettigheidstoetsing, dan nog lijkt de concrete berekening en toerekening *pro rata temporis* geen sinecure.

75. Terecht heeft A. Carette opgemerkt dat dit K.B. niet lang op zich zou mogen wachten, nu uit de formulering van art. 39 kan worden afgeleid dat zonder dergelijk K.B. de interventiekosten niet kunnen worden bepaald en bijgevolg voorlopig onvergoedbaar zijn(265). Bij het afsluiten van deze bijdrage was dit uitvoeringsbesluit echter nog niet voorhanden.

(e) Worden preventie- en saneringsmaatregelen onbeperkt vergoed of moeten zij de toetsing aan het redelijkheidsbeginsel doorstaan?

76. In de internationale aansprakelijkheidsverdragen wordt voor wat betreft de aard en de omvang van de preventieve maatregelen en opkuiswerken de eis gesteld dat ze *redelijk* moeten zijn(266). Duidelijke criteria waaraan die redelijkheid kan worden getoetst, ontbreken echter veelal(267). In het voorontwerp van de *Commissie Bocken* wordt de vergoedbaarheid van de preventieve maatregelen eveneens gekoppeld aan een redelijkheidstest. Dit voorontwerp geeft ook (zij het nog relatief vage) criteria aan waaraan getoetst moet worden, meer bepaald de „*te bereiken resultaten op vlak van bescherming van mens en milieu*”.

Het redelijkheidsbeginsel moet erover waken dat geen onzinnige maatregelen worden genomen na een verontreinigingsgeval, zoals

(265) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 369.

(266) Zie art. 1.7 CLC-verdrag; art. 1.7 HNS-verdrag; art. 2.9 verdrag van Lugano; zie verder ook: H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 883; A. CARETTE, *Herstel*, 260-264; P. KOTTENHAGEN-EDZES, „De begrippen milieu-aanstasting en milieuschade in enkele internationale Verdragen, gezien vanuit privaatrechtelijk perspectief”, *l.c.*, 219-220.

(267) In het verdrag van Wenen van 1997 inzake aansprakelijkheid voor nucleaire schade (*Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage, I.L.M.* 1997, 1454) worden wel (zij het nog vrij algemeen geformuleerde) criteria gegeven ter beoordeling van de preventieve maatregelen. Art. 1.1 (o) van dit verdrag bepaalt: „*reasonable measures' means measures which are found under the law of the competent court to be appropriate and proportionate having regard to all circumstances, for example (i) the nature and extent of the risk of such damage, (ii) the extent to which, at the time they are taken, such measures are likely to be affective, and (iii) relevant scientific and technical expertise*”. Naast deze criteria kan nog worden gedacht aan volgende aanknopingspunten voor het hanteren van de redelijkheidstest: het zelfherstellend vermogen van het milieu, de tijd die daarmee gepaard gaat, de aard en de kwetsbaarheid van het getroffen milieu. Vergelijkbare criteria werden reeds gehanteerd in het wereldbepaalde *Zoë Colocotroni*-arrest (*Commonwealth of Puerto Rico v. Zoë Colocotroni*, (628 F 2d 652); zie hierover meer A. CARETTE, *Herstel*, 261-262).

het verrichten van opkuiswerken met tandenborstels(268). Door de maatregelen te onderwerpen aan een dergelijke redelijkheidspreef wordt de aansprakelijke persoon m.a.w. behoed tegen schadeverderingen voor maatregelen die verder gaan dan nodig voor de bescherming van het leefmilieu. Uit het enkele feit dat die resultaten uiteindelijk niet worden bereikt, omdat de preventie maatregelen of interventiepogingen geheel of gedeeltelijk mislukken, kan evenwel niet worden afgeleid dat die maatregelen onredelijk en derhalve niet vergoedbaar zijn(269). Wel zal het overheidsoptreden (of het optreden van particulieren die op verzoek van de overheid tussenkomen) ter zake kunnen worden getoetst aan de algemene zorgvuldigheidsnorm(270). De aansprakelijke zou zich op die basis kunnen verweren tegen het kostenverhaal in verband met op zich redelijke maatregelen, die echter onzorgvuldig werden uitgevoerd.

77. Of de door de overheid uitgevoerde preventieve maatregelen en opruimingsacties ook op basis van de Wet Bescherming Mariene Milieu aan een soortgelijke redelijkheidstest moeten worden onderworpen, is erg onduidelijk. Waar volgens de memorie van toelichting die toetsing wel degelijk is vereist(271), wordt die eis *niet* verwoord in de tekst van art. 38 hoewel de Raad van State in zijn advies op dit euvel had gewezen(272). De redelijkheidstest wordt inderdaad slechts vermeld in art. 37 § 5, in verband met doorgevoerde herstelmaatregelen voor een milieuverstoring; art. 37 § 5 dekt evenwel niet de situatie die wordt geviseerd in art. 38(273). Moet hieruit worden afgeleid dat het redelijkheids criterium geen toepassing vindt bij de preventie- of saneringsmaatregelen bedoeld in art. 38? Mijns inziens

(268) Zoals nochtans gebeurde na de olieramp met de *Exxon Valdez*, waarbij de rotsen van bepaalde kustgebieden inderdaad werden schoongemaakt met tandenborstels (F. MAES, „De wet van 20 januari 1999 ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België: op weg naar een duurzaam gebruik van de zee”, 284).

(269) Vgl. ook A. CARETTE, *Herstel*, 263 (in het kader van de IOPC-fundpraktijk).

(270) Vgl. Rb. Gent 14 april 1993, *T.M.R.* 1994, 117 (geoordeeld werd dat de objectieve aansprakelijkheid van de exploitant o.b.v. art. 85 van de Budgettaire Wet van 24 december 1976, de gemeente niet ontslaat van haar algemene zorgvuldigheidsplicht).

(271) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 35: „Artikel 38 past het principe van de vervuiler betaalt toe, waarbij hij ook de kosten moet dragen voor de maatregelen ter voorkoming, beperking, vrijwaring, bescherming en bestrijding van verontreiniging of dreigende verontreiniging. *Deze maatregelen mogen niet onredelijk zijn* om de resultaten te bereiken noodzakelijk voor de bescherming van het mariene milieu.”

(272) R.v.St., afd. wetg., advies van 24 februari 1998 over het voorontwerp van wet ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België, *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1695/1, 95.

(273) Zie R.v.St., afd. wetg., advies van 24 februari 1998 over het voorontwerp van wet ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België, *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1695/1, 95 (voetnoot 1).

niet. Dergelijke zienswijze strookt immers niet met de wil van de wetgever, zoals die blijkt uit de parlementaire voorbereidingswerken. Bovendien is die conclusie onverenigbaar met de inhoud van art. 23 § 2 Wet Bescherming Mariene Milieu, waar het optreden van de overheid om de gevolgen van ongevallen te voorkomen, te beperken of ongedaan te maken, wél aan een redelijkheidstest wordt onderworpen. In feite hebben zowel art. 23 § 2 als art. 38 op hetzelfde betrekking, zij het dat art. 23 zich beperkt tot interventies naar aanleiding van scheepvaartongevallen. Het ontbreken van dit criterium in de tekst van art. 38 berust bijgevolg naar alle waarschijnlijkheid op een volgehouden vergetelheid van de wetgever. Hoe dan ook moet worden aangenomen dat de overheidsinterventie (of de interventie van particulieren die op haar verzoek tussenkwamen) moet worden getoetst aan het gemeenrechtelijk verbod van rechtsmisbruik, of aan het proportionaliteits- of evenredigheidsbeginsel die beginselen van behoorlijk bestuur uitmaken(274). Het is evenwel zeker niet overbodig om ook in de wettekst zelf duidelijk aan te geven welk toetsingscriterium moet worden gehanteerd bij de redelijkheidsbeoordeling, zoals overigens gebeurde in art. 37 § 5. Zo doet men niet enkel recht aan de bedoeling van de wetgever, maar vermijdt men ook dat opnieuw overwegend zuiver monetaire of economische criteria in die redelijkheidsbeoordeling binnensluipen.

(f) De basislijn als demarcatielijn?

78. De kosten van de preventieve maatregelen en saneringskosten kunnen slechts worden verhaald op basis van art. 38 voor zover de verontreiniging plaatsvond in de zeegebieden. Dit blijkt duidelijk uit de formulering van de wettekst, die spreekt over „*een verontreiniging of dreigende verontreiniging van het mariene milieu*(275)”. In de maritieme aansprakelijkheidsverdragen geldt die territoriale beperking niet(276). Zoals reeds werd aangestipt, heeft de wetgever ten opzichte van deze schadesoort wellicht de territoriale bevoegdheidsafbakening met het Vlaamse Gewest gevolgd.

79. Voor de maatregelen van preventie of opruiming die worden genomen buiten de zeegebieden, zoals de stranden of de natuurgebie-

(274) Zie hierover in het algemeen A. VAN MENSEL, *Het beginsel van behoorlijk bestuur*, Gent, Mys & Breesch, 1997, 152; W. VAN GERVEN, *Hoe blauw is het bloed van de prins*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1984, 42-59.

(275) Art. 2.2° *juncto* art. 2.10 Wet Bescherming Mariene Milieu.

(276) Zie b.v. art. II CLC-verdrag; art. 3 (a), (b) en (d) HNS-verdrag.

den in de kustzone, moet dus worden teruggegrepen naar andere aansprakelijkheidsbepalingen.

Betreft het een olievervuiling die werd veroorzaakt door een tankerongeval die onder het toepassingsgebied valt van het CLC-verdrag, dan rijzen weinig problemen. In dat geval zijn de (redelijke) kosten van preventiemaatregelen of opkuiskosten verhaalbaar op grond van dit Verdrag, dat overigens een exclusieve werking heeft. In andere hypothesen moet worden uitgeweken naar alternatieve rechtsgronden. Het gemene aansprakelijkheidsrecht biedt hier weinig perspectieven. Het welslagen van een dergelijke gemeenrechtelijke schadevordering is immers erg onzeker ingevolge de geciteerde rechtspraak in verband met het verbreken van het causaal verband, of de recentere variant van die rechtspraak. Een uitweg voor dit probleem kan worden gevonden in andere bijzondere aansprakelijkheidsregels. In dit verband kan worden gedacht aan het Vlaams bodemsaneringsdecreet(277). Bijzondere aandacht dient ook besteed aan art. 85 van de budgettaire wet van 24 december 1976, dat, in reactie op de *Walter Kay*-doctrine, bepaalt dat indien de civiele bescherming of de gemeentelijke brandweerdiensten opkuiswerken of werken ter indijking van een verontreiniging moeten uitvoeren krachtens een wettelijke verplichting(278), de overheid de kosten van die interventies (of de kosten van derden die op hun verzoek tussenkwamen) kunnen(279) verhalen op de eigenaar van de vervuilende producten(280). Het betreft een

(277) Althans voor zover het *nieuwe* verontreiniging betreft (*i.e.* verontreiniging ontstaan na 29 oktober 1995), want de nieuwe objectieve aansprakelijkheidsregel van dit decreet geldt slechts voor die soort van bodemverontreiniging. Voor historische verontreiniging moet men daarentegen teruggrijpen naar de op dat ogenblik bestaande aansprakelijkheidsregels. Bij maritieme verontreinigingsgevallen kan mijns inziens ook slechts beroep worden gedaan op de objectieve aansprakelijkheidsregel van art. 25 § 1 (aansprakelijkheid in hoofde van de emittent van verontreinigende stoffen waardoor bodemverontreiniging optreedt). Art. 25 § 2 (die een risicoaansprakelijkheid vestigt in hoofde van de conform het milieuvergunningsdecreet vergunnings- of meldingsplichtige exploitant voor de bodemverontreiniging afkomstig van die inrichting) kan mijns inziens niet worden ingeroepen, nu het toepassingsgebied van het Vlaams milieuvergunningsdecreet zich niet uitstrekt tot de gebruikers van zeegebieden.

(278) Dit zal vaak het geval zijn, nu art. 1 van de civiele beschermingswet van 31 december 1963 en het K.B. van 23 juni 1971 hun tussenkomst voorschrijven bij rampspoedige gebeurtenissen, catastrofes en schadegevallen, waarbij onder het begrip catastrofe valt „een spoorwagongeval, het neerstorten van een dijkbreuk, alsmede een toevallige vrij ernstige besmetting of bezoedeling welke een omvangrijk gebied treffen, en in het algemeen alle ongevallen die het verlies van veel mensenlevens of aanzienlijke materiële schade veroorzaken of kunnen veroorzaken”.

(279) De wettekst spreekt op stuntelige wijze over „moeten”.

(280) Voor een voorbeeld Rb. Gent 14 april 1993, *T.M.R.* 1994, 117 (terugvordering door de gemeente Assenede van verontreiniging van een waterloop veroorzaakt door stookolie afkomstig van een nabijgelegen pompinstallatie); Corr. Turnhout 18 februari 1992, *onuitg.* (DMR) (terugvordering van de gemeente Kasterlee van de saneringskosten van een verontreiniging van de Kleine Nete door gier afkomstig van een kalvermesterij).

risico-aansprakelijkheid in hoofde van deze laatste. Art. 78 van de Wet Bescherming Mariene Milieu heeft art. 85 van de budgettaire wet als volgt aangevuld: „wanneer de contaminatie of accidentele verontreiniging evenwel op zee plaatsvindt of afkomstig is van een zeeschip, vallen deze kosten ten laste van de persoon die voormelde contaminatie of verontreiniging heeft veroorzaakt, overeenkomstig het internationaal recht. In dit geval zijn de eigenaars van de eventueel betrokken schepen burgerlijk en hoofdelijk aansprakelijk.” Deze wat gebrekkig geformuleerde tekst is vooral van belang omdat het erin geregelde kostenverhaal ook geldt voor maatregelen genomen *buiten* de zeegebieden. Dit volgt uit de formulering van deze wetsbepaling. Art. 85 bepaalt immers dat verhaal voor de interventiekosten geldt, niet enkel voor verontreiniging die op zee plaatsvindt, maar voor elke verontreiniging „*afkomstig van een schip*”. De aansprakelijke persoon kan zijn aansprakelijkheid wel beperken op grond van de verdragen die voorzien in monetaire aansprakelijkheidslimieten. De verwijzing „*overeenkomstig het internationaal recht*” in art. 85, lid 1 lijkt althans in die zin te moeten worden begrepen(281).

B. VERGOEDING VAN MILIEUVERSTORING: DE ULTIEME „VERGROENING” VAN HET AANSPRAKELIJKHEIDSRECHT?

80. Om te verhelpen aan de gebreken van het klassiek aansprakelijkheidsrecht ingeval van aantasting van niet-toegeëigende milieubestanddelen werd in de Wet Bescherming Mariene Milieu het begrip „milieuverstoring” ingevoerd. Hoe dat kan bijdragen tot een betere schaderegeling voor die milieubestanddelen vormt het centrale thema van het hiernavolgend deel van de bijdrage. Om de bepalingen van de nieuwe aansprakelijkheidsregeling beter te kunnen evalueren in het licht van de tekortkomingen die in het geldend aansprakelijkheidsrecht bestaan, wordt vooraf een overzicht gegeven van de juridisch-technische problemen die men ontmoet bij het instellen van een schadevordering naar aanleiding van een aantasting van collectieve milieugoederen.

(281) Zie Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 47-48.

1. De schaderegeling van niet-toegeëigende milieubestanddelen naar gemeen aansprakelijkheidsrecht: de Eikendael-tragedie(282)

81. Niet-toegeëigende milieubestanddelen, zoals zeewater of de in het wild levende zee fauna, die worden aangeduid met de begrippen *res communes* of *res nullius*, strekken tot het gebruik van allen en behoren als dusdanig niemand toe. Het gebruik van die zaken wordt volgens art. 714 B.W. geregeld door politiewetten, zoals de milieu-reglementering. Dit sluit evenwel niet uit dat bij geschillen over het gebruik van deze milieugoederen het burgerlijk recht wordt aange-wend.

82. De toepassing van het gemeenrechtelijk aansprakelijkheidsrecht om herstel te bekomen van schade aan niet-toegeëigende milieube-standdelen loopt in de regel slecht af. Volgens de heersende opvattingen kunnen de overheid, milieuverenigingen of particulieren immers niet optreden ter bescherming van het algemeen milieubelang, dit ingevolge het verbod van de zogenaamde *actio popularis*(283). Meestal wordt de rechtsvordering als onontvankelijk afgewezen bij gebrek aan persoonlijk belang (art. 17 en 18 Ger.W.(284))(285), vermits de aantasting van *res communes* en *res nullius*, die zoals gezegd niemand toebehoren, geen eigen schade uitmaakt. Het schade-begrip van art. 1382 B.W. vereist immers dat er sprake is van eigen schade: een schending van een subjectief recht of van een rechtmatig

(282) Zie uitgebreider hierover bij H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 85-89; H. BOCKEN, „Le dommage écologique. Développements nouveau relatifs à la réparation du dommage écologique”, *Amèn.* 1981, 1-4 ; H. BOCKEN, „La réparation des dommages causés par la pollution en droit belge. La situation en 1992”, *T.B.B.R.* 1992, 284-327; H. BOCKEN, „Aansprakelijkheid voor milieuschade”, *l.c.*, 1271; H. BOCKEN, „Harm to the environment”, *l.c.*, 149-150, 152-154; H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 850-851; A. CARETTE, *Herstel*, 109-137; L. SCHUERMANS, P. ERNST, A. VAN OEVELEN, J.L. SCHUERMANS, C. PERSYN, „Overzicht van rechtspraak. Onrechtmatige daad. Schade en schadeloosstelling (1983-1992)”, *T.P.R.* 1994, 913-917; G. VAN HOORICK, *o.c.*, 772-776 en 791-796; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, 116, 143-144.

(283) Voor een meer recentere overzicht, zie o.a. K. LOONTJENS, „Toegang tot de rechter in milieuzaken, ook op internationaal en Europees vlak een heet hangijzer”, in *Grensoverschrijdende milieuproblemen: uitdagingen voor de nationale en internationale rechtsorde*, K. DEKETE-LAERE, M. FAURE en G. VERHOORSEL (ed.), Antwerpen, Intersentia, 1998, 309-326.

(284) Art. 17 Ger.W. bepaalt dat de rechtsvordering (niet) kan worden toegelaten, indien de eiser geen hoedanigheid en geen belang heeft om ze in te dienen. Art. 18 Ger.W. bepaalt dat het belang een reeds verkregen en dadelijk belang moet zijn. De vereiste dat het belang *persoonlijk* moet zijn, leest men niet in die bepalingen; het betreft een aanvulling door de rechtspraak (A. CARETTE, *Herstel*, 103).

(285) Of de rechtsvordering, bij gebreke aan persoonlijk belang, nu onontvankelijk dan wel ongegrond dient verklaard te worden, is niet altijd duidelijk (zie hierover uitgebreider A. CARETTE, *Herstel*, 102-109).

belang in verband met het eigen patrimonium of de persoonlijke integriteit. Is er geen persoonlijke schade, dan kan de eiser evenmin voordeel halen uit een aansprakelijkheidsvordering en ontbreekt het rechtens vereiste belang. Deze leer werd zeer nadrukkelijk geformuleerd in de zogenaamde *Eikendael*-rechtspraak(286). Hoewel de laatste jaren steeds meer (lagere) rechtspraak(287) en rechtsleer(288) afstand nemen van deze cassatierechtspraak, behoort deze doctrine nog steeds tot de meerderheidsopvatting.

Hoe kan men de *Eikendael*-val ontlopen? Indien men de aantasting van milieubestanddelen weet te vertalen naar een aantasting van het persoonlijk belang, kan men uiteraard wel een vordering instellen op basis van het gemene aansprakelijkheidsrecht. Aldus poogt bepaalde progressieve rechtspraak en doctrine aan de *Eikendael*-rechtspraak te ontkomen door in art. 714 B.W. een algemeen gebruiksrecht op de collectieve milieugoederen te erkennen, zodat iedereen krachtens zijn subjectief recht op gebruik en genot van die milieugoederen in principe ook vorderingsbevoegd is(289). Het succes van deze strekking is tot op vandaag echter nog relatief marginaal. Het welslagen van een aansprakelijkheidsvordering zal dan ook groter zijn als de aantasting van collectieve milieubestanddelen kan worden betrokken op het (traditioneel opgevat) vermogen of de persoonlijke of morele integriteit van de schadelijder.

Een particulier kan aldus schadevergoeding bekomen of een herstellvordering en zelfs een verbodsactie instellen omdat de aantasting van niet-toegeëigende milieubestanddelen, zoals het zeewater of de lucht, aanleiding kan geven tot gezondheidsschade of hinder. Er werd ook reeds gewezen op het feit dat de aantasting van een eigen onroerend

(286) Cass. 19 november 1982, *R.W.* 1983-84, 2029, noot J. LAENENS; later bevestigd door Cass. 25 oktober 1985, *R.W.* 1985-86, 2411; zie verder ook Luik 19 september 1988, *J.T.* 1989, 334; Gent 10 november 1995, *onuitg.* (DMR); Gent 16 januari 1998, *T.M.R.* 1998, 285; Corr. Ieper 21 september 1998, *T.M.R.* 1999-2000, 144, met noot G. VAN HOORICK, „Vergoeding van ecologische schade”.

(287) Zie b.v. recent nog Corr. Leuven 20 november 2000, *onuitg.*, P.Nr. 63.99.194-198; Corr. Turnhout 6 juni 2000, *T.M.R.* 1999-2000, 521; Corr. Brugge 16 september 1998, *T.M.R.* 1999-2000, 141, met noot G. VAN HOORICK, „Vergoeding van ecologische schade”; zie verder ook de talrijke verwijzingen bij G. VAN HOORICK, *o.c.*, 792-793.

(288) Zie b.v. H. BOCKEN, „De vorderingsbevoegdheid van milieuverenigingen. Weg uit Eikendael?”, *Leefmilieu* 1991, 112; A. CARETTE, *Herstel*, 553 e.v.; B. JADOT, „La reconnaissance des intérêts écologiques en droit interne”, in *Droit et intérêt: droit positif, droit comparé et histoire du droit*, P. GERARD, F. OST, M. VAN DE KERCKHOVE (ed.), Brussel, Facultés Universitaires Saint-Louis, 1990, 185-220; A. LEBRUN, „Le droit civil d’usage sur les ‘res’, éléments vitaux de l’environnement”, in *Milieurecht, Recente ontwikkelingen. Deel II*, L. LAVRYSEN (ed.), Gent, Story Scientia, 1989, 389-431.

(289) *Ibidem*; zie verder ook Corr. Eupen 22 november 1989, *Amén.* 1990, 42; Pol. Bastenaken 6 mei 1991, *Amén.* 1991, 173.

goed en de er zich op bevindende vaste planten in zaakschade kan resulteren. In die gevallen kan de aansprakelijkheidsvordering, die primair is gericht op het vrijwaren van het eigen vermogen of de eigen persoonlijke integriteit, onrechtstreeks ook het milieu ten goede komen. Met wat creativiteit kan men op die manier heel wat niet-toegeëigende milieubestanddelen in bescherming nemen: de eigenaars van een door verontreiniging aangetaste waterbodem kunnen b.v. optreden tegen de industriële vervuilers voor de aantasting van wat hun eigendom uitmaakt en zo indirect er voor zorgen dat de fauna uit het water en op het land zich kan herstellen.

Ook de overheid of milieuverenigingen kunnen, net zoals particulieren, persoonlijke schade lijden ingevolge aantastingen van het milieu(290). Er werd reeds aangestipt dat een natuurvereniging die herstel of vergoeding vraagt voor de schade aan wilde flora of fauna in een natuureservaat dat zij in eigendom of beheer heeft, niet op *Eikendael*-problemen stuit. Uit de (lagere) rechtspraak blijkt ook dat milieuverenigingen de kosten die zij hebben gemaakt om door verontreiniging getroffen dieren op te vangen, te vervoeren, schoon te maken en te verzorgen, zonder veel moeite kunnen terugverdienen(291). Dit is in wezen ook geen probleem van niet-ontvankelijkheid wegens onvoldoende belang: indien een vereniging effectief kosten maakt om aan een bepaald milieuprobleem iets te doen, lijdt zij immers vermogensschade. Wanneer zij daarentegen eist dat de vogels in het algemeen beschermd worden en aantastingen moeten worden hersteld, argumenteert men volgens de heersende opvattingen dat zij niet kan optreden omdat dit noch haar vermogen, noch haar morele waarden raakt. Maar waarom zou een vereniging van vogelbeschermers geen schadevordering kunnen instellen omdat illegale vogelvangsten of geluidsverstorende activiteiten het observeren door de leden van zeldzame vogelsoorten verhindert(292)? Wat geldt voor

(290) Voor een recent overzicht, zie G. VAN HOORICK, „Vergoeding van ecologische schade”, *l.c.*, 150.

(291) Zie het uitgebreid rechtspraakoverzicht bij G. VAN HOORICK, „Vergoeding van ecologische schade”, *l.c.*, 149-150 (voetnoot 28); zie ook A. CARETTE, *Herstel*, 123.

(292) Zie Corr. Turnhout 6 juni 2000, *T.M.R.* 1999-2000, 521 (V.Z.W. Natuureservaten bekam een schadevergoeding van 1 BEF (0,02 EUR) nu een stedenbouwkundig misdrijf in een natuurgebied schade had toegebracht aan de doelstellingen van de vereniging); Corr. Leuven 20 november 2000, P.Nr. 63.99.194-98, *onuitg.* (voor het doden van een aantal beschermde vogels, zoals een havik, sperwer en buizerd, bekomt de V.Z.W. Koninklijk Verbond voor de Bescherming van de Vogels 20.000 BEF (495,79 EUR) schadevergoeding nu de leden van de vereniging niet langer kunnen genieten van deze vogels door deze te observeren, zodat ook de belangen van de V.Z.W. geschonden worden); Vgl. H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 96; A. CARETTE, *Herstel*, 120; G. VAN HOORICK, „Vergoeding van ecologische schade”, *l.c.*, 151.

milieuverenigingen, gaat *mutatis mutandis* ook op indien de overheid optreedt voor de schade toegebracht aan fauna en flora van haar domein. Er wordt tevens aanvaard dat een gemeente een eigen belang heeft, en zich dus niet op de *Eikendael*-rechtspraak vastloopt, als door een stedenbouwmisdrijf de economische of toeristische waarde van de betrokken gemeente wordt aangetast(293). Dit alles neemt niet weg dat de *Eikendael*-doctrine nog altijd voor veel rechtsonzekerheid zorgt indien men ter bescherming van het leefmilieu een aansprakelijkheidsvordering instelt.

83. Naast het feit dat er bij aantastingen van niet-toegeëigende milieu-bestanddelen volgens de klassieke opvatting geen eigen schade voorhanden is, zorgt ook de wijze waarop de schade aan die bestanddelen *begroot* wordt voor problemen. Omdat die goederen niet in het marktgebeuren zijn ingeschakeld en de vergoeding van schade in principe gebeurt aan de hand van de economische waarde, vormt de monetaire waardering van ecologische schade inderdaad een moeilijk vraagstuk. Dit probleem kwam in deze bijdrage reeds ter sprake naar aanleiding van de bespreking van zaakschade. Het volstaat dus niet om van aantastingen aan niet-toegeëigende milieubestanddelen langs wettelijke weg een eigen schade te maken om de problematiek van het herstellen van en vergoeden van de schade aan deze milieugoederen op te lossen(294).

2. Vergoeding van milieuverstoring: Weg uit *Eikendael*!

84. Om de hoger beschreven *Eikendael*-problemen te ontwijken, heeft de Wet Bescherming Mariene Milieu *milieuverstoring* uitdrukkelijk onder het bereik van de aansprakelijkheidsregeling gebracht. Tegelijk heeft de wetgever een wettelijk kader gecreëerd op grond waarvan kan worden ingegrepen op het probleem van de monetaire waardering van aantastingen aan milieugoederen. In dit opzicht is de Wet Bescherming Mariene Milieu ongetwijfeld baanbrekend voor het Belgische aansprakelijkheidsrecht, ook al zijn de ideeën die erin zijn vertolkt zeker niet nieuw(295). Beide ingrepen zijn ook vanuit be-

(293) Zie b.v. Antwerpen 8 juni 1990, *R.W.* 1991-92, 370, noot D. MERCKX; Luik 5 januari 1994, *Amén.* 1994, 70.

(294) Vgl. A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling voor milieuverstoring uit het voorontwerp decreet milieubeleid”, *l.c.*, 141.

(295) Zie de reeds geciteerde aansprakelijkheidsverdragen, meer bepaald art. I.6 CLC-verdrag; art. 1, 6 (c) HNS-verdrag; art. 2 § 7, (c) Verdrag van Lugano.

leidsmatig oogpunt toe te juichen. Het is immers onaanvaardbaar dat ecologische schade onvergoed blijft(296).

(a) Het begrip milieuverstoring

85. Onder milieuverstoring wordt de nadelige beïnvloeding van het mariene milieu begrepen, andere dan schade (art. 2, 7°). Deze definitie is ontleend aan de voorstellen van de *Commissie Bocken*(297). Niet-tegenstaande de Raad van State heeft gesuggereerd om dit onderscheid op te heffen, heeft de wetgever terecht het begrip „milieuverstoring” naast het begrip „schade” te behouden(298).

Vele bestanddelen van het mariene milieu spelen een belangrijke rol in het mariene ecosysteem, maar betreffen geen schade: zij genereren geen inkomen voor de mens en vallen niet onder zaakschade omdat ze niet toegeëigend zijn of kunnen worden(299). Volgens de memorie van toelichting betreft het niet-economisch uitdrukbaar verliezen in het mariene milieu of componenten ervan die niet verhandelbaar zijn, zoals bijvoorbeeld niet-commercieel exploiteerbare soorten(300).

86. Art. 2, 7° vereist „*een nadelige beïnvloeding*” van het mariene milieu. Dit is een relatief vage bepaling(301). Wanneer spreekt men immers van een nadelige beïnvloeding? Wat zijn daartoe de criteria? De wetgever heeft dit probleem ingezien, en stipuleert daarom dat de Koning criteria en regels „*kan*” bepalen volgens dewelke milieuverstoring moet worden vastgesteld (art. 40 § 1). Dat lijkt verre van een eenvoudige opdracht te zijn. Waar kan mogelijk inspiratie worden gevonden? In de geciteerde maritieme aansprakelijkheidsverdragen wellicht niet, vermits die verdragen niet aangegeven wanneer nu

(296) Zie in die zin ook P. WETTERSTEIN, „A proprietary or possessory interest: a *conditio sine qua non* for claiming damages for environmental impairment?”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 47.

(297) Art. 9.1.1., § 1, d) Voorontwerp Decreet Algemeen Milieubeleid.

(298) De Raad suggereerde meer bepaald om het onderscheid tussen milieuschade en milieuverstoring op te heffen en te vervangen door één generieke term, omdat het onderscheid in het geheel niet duidelijk is (Advies Raad van State, *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1695/1, 83, 96).

(299) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 363.

(300) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 8.

(301) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 363; Vgl. A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling voor milieuverstoring uit het voorontwerp decreet milieubeleid”, *l.c.*, 146-147.

precies sprake is van schade aan het milieu(302). Het CRAMRA(303) en vooral het Milieuprotocol van 1991 bij het Antartica-verdrag(304) lijken daarin wel een stap verder te gaan(305), doch zijn wel relatief complex. In het EU Witboek Milieuaansprakelijkheid wordt gesproken van „significante” schade, maar wat onder „significant” respectievelijk „insignificant” moet worden verstaan wordt niet uitgewerkt(306)(307). Om de nadelige beïnvloeding nauwkeuriger te omschrijven kan naar mijn aanvoelen wel goede inspiratie worden gevonden in de definitie die in de Verenigde Staten wordt aangewend om schade aan „*natural resources*” te bepalen: een meetbare, nadelige verandering in de chemische of fysische kwaliteit of de leefbaarheid van de natuurlijke rijkdom(308). De stand van de wetenschap laat inderdaad een nauwkeurige bepaling toe van dergelijke chemische en

(302) Zie ook A. CARETTE, *Herstel*, 455; P. KOTTENHAGEN-EDZES, „Milieuaantasting en milieuschade in enkele internationale verdragen”, *I.c.*, 210-214.

(303) *Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities*, Wellington 1988, *I.L.M.* 1989, 870.

(304) *Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty*, Madrid 1991, *I.L.M.* 1992, 1455.

(305) Art. 1, 15 CRAMRA definieert milieuaantasting als: „*any impact on the living or non-living components of that environment or those ecosystems, including Harm to atmospheric, marine or terrestrial life, beyond that which is negligible or which has been assessed and judged to be acceptable to this Convention*”. Er zijn in dit Verdrag evenwel geen criteria ontwikkeld om te bepalen wanneer er sprake is van een impact, van een „*negligible impact*” of een „*acceptable impact*” (zie ook A. CARETTE, *Herstel*, 313-314, 325). In het Milieuprotocol van 1991 is in art. 3 betreffende de „*Environmental principles*” bepaald dat in het gebied waarop het Antarctisch verdrag van 1959 van toepassing is, activiteiten die van invloed kunnen zijn op het Antarctisch milieu moeten worden beperkt. In art. 3, 2 (b) wordt vervolgens bepaald dat activiteiten in dit gebied op zodanige wijze moeten worden gepland en begeleid dat wordt vermeden: „(i) *adverse effect on climate or weather patterns; (ii) significant adverse effects on air or water quality, (iii) significant changes in the atmospheric, terrestrial (including aquatic), glacial or marine environments, (iv) detrimental changes in the distribution, abundance of productivity of species or populations of species of fauna and flora, (v) further jeopardy to endangered or threatened species or populations of such species, or (vi) degradation of, or substantial risk to, areas of biological, scientific, historic, aesthetic or wilderness significance*”. Aldus wordt in het Milieuprotocol aangegeven op welke milieubestanden moet worden gelet bij de beoordeling van de eventuele gevolgen van activiteiten in het verdragsgebied en wordt enige duidelijkheid verschaft over de vraag wanneer van aantasting van deze elementen sprake is. Verder is in het protocol ook bepaald hoe de beoordeling van de milieueffecten moet worden gedaan (art. 3, 2, (c), (d) en (e) *juncto* 8 en Annex I). Hiermee biedt het Milieuprotocol aanzienlijk meer houvast bij de beoordeling van de relevantie van een bepaalde vorm van milieuaantasting.

(306) EU Witboek, 19; zie hierover uitvoeriger S. POLI, „Shaping the EC Regime on liability for environmental damage: progress of disillusionment?”, *European Environmental Law Review* 1999, 306 (waar wordt verwezen naar enkele richtlijnen die de Commissie in dit verband zou hebben weerhouden: „*changes in growth or reproduction patterns of species; the time it would take for the damage to be repaired; any reduction in the level or quantity of services to humans provided by the natural resource*”).

(307) In het voorontwerp van de Commissie Bocken was aanvankelijk ook sprake van een „aanmerkelijke nadelige beïnvloeding”, omschrijving waarvan men evenwel afstapte omdat ook deze te vaag werd bevonden.

(308) Sec. 11.14 (v) van 43, *CFR*, 11, in uitvoering van art. 107 (f) CERCLA; zie hierover uitvoeriger A. CARETTE, *Herstel*, 345-346, 370.

fysische, en zelfs ecologische parameters (b.v. door vaststelling van milieuhygiënische en ecologische milieukwaliteitsnormen(309)). Dit komt ongetwijfeld ook de uniformiteit van de rechtspraak en de rechtszekerheid ten goede. Bovendien is deze werkwijze niet eenzijdig antropocentristisch geïnspireerd: de vooropgestelde criteria zijn immers afgestemd op de behoeften van het leefmilieu(310).

Zolang echter geen K.B. wordt uitgevaardigd, moet de rechter telkens *in concreto* oordelen over het al dan niet bestaan van een nadelige beïnvloeding van het mariene milieu. Vaak zal daartoe (en dit lijkt naar omstandigheden ook raadzaam) een deskundig onderzoek worden bevolen.

(b) Milieuverstoring herstellen of ook vergoeden?

87. In het gemene aansprakelijkheidsrecht worden *twee herstelwijzen* onderscheiden: herstel *in natura*, dat voorkeur geniet(311), en herstel *bij equivalent* door betaling van een geldsom. De omvang van deze schadevergoedende geldsom wordt bepaald door de werkelijk geleden schade(312). Volgens het gemene recht mag het slachtoffer de hem toegewezen schadevergoeding overigens vrij aanwenden(313).

88. In de geciteerde maritieme aansprakelijkheidsverdragen(314), en in het voorontwerp van de *Commissie Bocken*(315) wordt de schade-loosstelling voor aantastingen aan het milieu echter doelbewust beperkt tot daadwerkelijk herstel, waarmee herstel *in natura* wordt bedoeld. Dit brengt ook mee dat de omvang van de geldsommen

(309) Milieukwaliteitsnormen hebben betrekking op de maximaal toelaatbare hoeveelheden verontreinigingsfactoren in de atmosfeer, het water of de bodem en, eventueel, de natuurlijke of andere elementen die in het milieu aanwezig moeten zijn met het oog op de bescherming van ecosystemen en de bevordering van de biologische diversiteit (zie hierover uitgebreid L. LAVRYSEN, „Milieukwaliteitsnormen”, ICHM, 276-288; L. SPAANS en F. MICHIELS, *De waarde(n) van milieukwaliteitsnormen*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2000, 369 p.)

(310) Vgl. A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling voor milieuverstoring uit het voorontwerp decreet milieubeleid”, *l.c.*, 146.

(311) De rechter kan derhalve het slachtoffer niet verplichten genoeg te nemen met een geldelijke vergoeding voor het geleden verlies, behoudens indien het herstel *in natura* onmogelijk is, of indien de vordering tot herstel *in natura* rechtsmisbruik impliceert (zie H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 156-157; A. CARETTE, *Herstel*, 83-86, 163-166).

(312) Zie algemeen over deze gemeenrechtelijke principes L. SCHUERMANS, P. ERNST, A. VAN OEVELEN, J.L. SCHUERMANS, C. PERSYN, „Overzicht van rechtspraak. Onrechtmatige daad. Schade en schade-loosstelling (1983-1992)”, *T.P.R.* 1994, 857-858, 1393.

(313) Zie b.v. Cass. 5 mei 1992, *A.C.* 1991-92, 834.

(314) Zie P. BIERBOOMS en E. BRANS, „Milieuschade en civiele aansprakelijkheid voor olielozingen. Entering the Ecological Warzone?”, *N.J.B.* 1993, 89 (met verwijzing naar het verontreinigingsgeval met de *Gramsci*); A. CARETTE, *Herstel*, 456.

(315) Art. 9.1.8 Voorontwerp Decreet Algemeen Milieubeleid.

uitgekeerd in het kader van milieuverstoring wordt bepaald door de maatregelen die zijn vereist voor het herstel en dat de uitgekeerde geldsommen niet vrij mogen worden besteed. De berekening van schade op basis van een abstract model wordt in deze bijzondere aansprakelijkheidsregelingen afgewezen. De redenering die achter deze beperking schuilgaat, is dat herstel *in natura* het enige goede uitgangspunt is om verdere aftakeling van het milieu zoveel als mogelijk te beperken(316). In rechtsvergelijkend opzicht vormen b.v. CRAMRA, de Italiaanse wet nr. 349 van 8 juli 1986 (die een begroting naar billijkheid voorschrijft)(317) en de Amerikaanse OPA(318) en CERCLA uitzonderingen op deze tendens. In het EU Witboek Milieuaansprakelijkheid wordt het gebruik van abstracte schadeberekenningsmethoden evenmin uitgesloten(319).

89. Art. 37 § 5 Wet Bescherming Mariene Milieu verwoordt de basisgedachte dat de herstelactiviteit tot doel heeft het geschonden milieu terug in de oorspronkelijke toestand te brengen. Deze wetsbepaling moet ook in samenhang worden gelezen met het in art. 4 § 6 geformuleerde herstelbeginsel, waaruit zonder twijfel blijkt dat de wetgever het herstel *in natura* als uitgangspunt heeft vooropgesteld. De *voorkeur* voor herstel *in natura* sluit overigens aan bij de algemene doelstelling ex art. 3 Wet Bescherming Mariene Milieu, waarin het behoud van het ongeschonden karakter van het mariene milieu centraal staat. *Quid* echter indien herstel in de oorspronkelijke toestand onmogelijk (of onredelijk) wordt bevonden, zoals bij verlies van fytoplankton of massale sterfte van zeevogels(320)? Kan men dan *vergoeding bij wijze van equivalent* eisen? De voorbereidende werkzaamheden schenken op dit punt geen klare wijn. In de memorie van toelichting bij de wet wordt daarover het volgende gesteld: „In tegenstelling tot de Verenigde Staten of Italië waar een geldelijke schadevergoeding, gebaseerd op een theoretische waardering van de beschadigde natuur-

(316) H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 904-905.

(317) *G.U.* nr. 162, 15 juli 1986.

(318) *US Oil Pollution Act* van 1990; zie hierover meer A. CARETTE, *Herstel*, 269-280; Z. OYA ÖZÇAYIR, *o.c.*, 256-296.

(319) EU Witboek, 20; zie hierover ook A. ARCURI, „Controlling environmental risk in Europe: the complementary role of an EC environmental liability regime”, *l.c.*, 42; P. BIERBOOMS en E. BRANS, „Het EU Witboek Milieuaansprakelijkheid: de vage contouren van een toekomstig aansprakelijkheidsregime”, *l.c.*, 187; S. POLI, „Shaping the EC Regime on liability for environmental damage: progress of disillusionment”, *l.c.*, 306.

(320) De voorbeelden werden ontleend aan F. MAES en A. CLIQUET, „Nieuwe perspectieven voor een duurzaam beheer van de Noordzee door België”, *Leefmilieu* 1999, 216.

lijke rijkdommen wordt voorzien, opteert dit wetsontwerp voor herstel van de milieuverstoring”; maar een paar zinnen verder wordt precies het tegenovergestelde geponeerd: „het concept milieuverstoring in dit wetsontwerp sluit niet uit dat in de toekomst wordt geopteerd een vergoeding te vorderen voor in wezen niet-economisch uitdrukbare schade (bijvoorbeeld een arbitraire bepaling van „beschadiging” van het mariene milieu op basis van wetenschappelijke theoretische modellen)”(321). Om de eerder geformuleerde vraag te beantwoorden, moet dus uitsluitend worden teruggevallen op de wettekst zelf. Met A. Carette wordt in dit verband verdedigd dat aangezien de wet zelf het recht van herstel ingeval van milieuverstoring niet uitdrukkelijk beperkt tot herstel *in natura*, ook vergoeding via een vervangende geldsom mogelijk is voor milieuverstoring die niet of niet volledig kan geredimeerd worden(322). Aldus zou de federale overheid een geldsom kunnen vorderen ter compensatie van de overblijvende verstoring die niet kan hersteld worden via maatregelen *in natura* of door vervanging door gelijkwaardige milieucomponenten. Daartoe kunnen abstracte schadeberekeningsmodellen worden opgesteld(323). De juridische grondslag voor het uitwerken van dergelijke abstracte waarderingsmethoden kan mijns inziens trouwens worden gevonden in art. 40 § 1, op grond waarvan de Koning regels en criteria kan uitwerken volgens dewelke een milieuverstoring en de *kosten* van het herstel ervan worden vastgesteld(324). Dergelijk K.B. wordt evenwel niet verplicht gesteld (*De Koning „kan”*), zodat de schadeberekening desgevallend zal afhangen van een rechterlijke appreciatie. De magistraat aan wie de vraag wordt voorgelegd om de waarde van

(321) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 8-9.

(322) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, 371-372.

(323) Bekende methoden van dergelijke abstracte schadeberekening worden opgedeeld in enerzijds de *Use values*-methode (economische waardering, die ontstaat door direct algemeen gebruik van het getroffen milieubestanddeel of de voorzieningen die dat bestanddeel meebrengt), met de *travel cost method* (deze methode gaat uit van de premisse dat de waarde van een natuurlijke bron is terug te vinden in de uitgaven die bezoekers van een ecologisch waardevol gebied bereid zijn te doen) en de *hedonic pricing method* (een schoolvoorbeeld van hedonische waardering is de meting van de waarde van de kwaliteit van de lucht in relatie tot de fluctuering van koop- en huurprijzen op de woningmarkt), en anderzijds de *Non-use values*-methode (maatschappelijke waardering van natuurlijke bronnen, los van het economisch gebruik) met de *contingent valuation method* (waar de vraag wordt onderzocht hoeveel men zou willen betalen voor het behoud van de natuurlijke bron „willingness to pay”). Voor een bespreking van een aantal waarderingsmethodes, zie b.v. A. ARCURI, „Controlling environmental risk in Europe: the complementary role of an EC environmental liability regime”, *l.c.*, 42-43; E. BRANS, *o.c.*, 67-79; A. CARETTE, *Herstel*, 173-191).

(324) De Raad van State had overigens moeilijkheden met deze delegatie, die naar haar oordeel in te ruime bewoordingen werd opgesteld. Volgens de Raad dienden minstens de basisregels ter zake in de wet te worden vastgesteld (Advies van de afdeling wetgeving Raad van State, *Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1695/1, 96).

een tureluur of een koppel zwartkopmeeuwen te begroten, of dat van de bestanddelen van de bentische fauna zoals tapijtschelpen en rechtgestreepte platschelpen of het fytoplankton, is evenwel niet erg te benijden. Wellicht zal de rechter noodgedwongen teruggrijpen naar de *ex aequo et bono*-begroting(325). Of op basis van die begroting de aantastingen van commercieel niet exploiteerbare componenten van het mariene milieu op een meer dan symbolische wijze zullen worden vergoed, is, gelet op de hardnekkige rechtspraak ter zake, erg onzeker(326). Alleen al om die reden lijkt de tussenkomst van een K.B., met een op basis van wetenschappelijk-theoretische modellen bepaald waarderingssysteem, hoogst wenselijk(327).

Andermaal dient hier te worden beklemtoond dat de keuze voor een schadevergoedingssysteem waarin naast daadwerkelijk herstel van de milieuverstoring ook het betalen van een vergoeding voor onherstelbare verstoring wordt voorgestaan, vanuit beleidsmatig gezichtspunt een goede zaak is: men mag de aansprakelijke persoon die het mariene milieu op onherstelbare wijze schade toebrengt, niet belonen. Het systeem waarin milieuverstoring enkel via daadwerkelijk herstel kan worden opgelost, bevat bovendien een interne contradictie: het geeft de vervuilers precies een motief om bij een verontreinigingsgeval geen of zo weinig mogelijk preventieve of schadebeperkende maatregelen te nemen, om aldus een onherstelbare milieuverstoring te veroorzaken.

(c) Ook herstel door verbod?

90. Een bijzondere vorm van herstel *in natura*(328), die van groot belang is bij milieuverstoringen, is de bevoegdheid van de rechter om in het kader van een aansprakelijkheidsvordering aan de vervuiler een

(325) Zie hierover uitvoeriger L. SCHUERMANS, P. ERNST, A. VAN OEVELEN, J.L. SCHUERMANS, C. PERSYN, „Overzicht van rechtspraak. Onrechtmatige daad. Schade en schadeloosstelling (1983-1992)”, *T.P.R.* 1994, 1019-1026.

(326) Zie ook A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, 372.

(327) Of dergelijk K.B. voor alle problemen ter zake een oplossing zal bieden, is evenmin erg zeker. Ik kan mij moeilijk inbeelden dat men op basis van een wetenschappelijk model op behoorlijke wijze tot een aanvaardbare begroting van het fytoplankton kan komen.

(328) Deze formulering is juridisch-technisch niet volkomen juist. Wanneer de verbodactie erop gericht is om een blijvende nadelige toestand voor het slachtoffer weg te nemen, kan deze actie ongetwijfeld wel geassimileerd worden met een bijzondere vorm van schadeherstel *in natura*. Wanneer de actie gericht is op het voorkomen van een dreigende toekomstige fout, is er uiteraard nog geen schade en kan het tussen te komen verbod of bevel evenmin worden opgevat als een bijzondere vorm van herstel *in natura*. Daarom wordt de verbodsactie gestoeld op de uitvoering *in natura* van de verplichting geen schade te veroorzaken (H. BOCKEN, „Herstel *in natura* en rechterlijk bevel of verbod”, in *Liber Amicorum Jan Ronse*, Gent, Story Scientia, 1986, 509).

bevel of verbod op te leggen om een blijvende nadelige toestand weg te nemen of de bron van milieuaantasting aan beperkingen te onderwerpen, zelfs indien de milieuverstorende activiteiten van de schadeveroorzaker zijn gedekt door een wettige vergunning(329).

91. Kan ook in aansluiting op de objectieve aansprakelijkheid ex art. 37 § 1 Wet Bescherming Mariene Milieu een verbod of bevel worden gevorderd door het slachtoffer? We denken in dit verband b.v. aan een jetski-verhuur waardoor het recreatieve gebruik van de zee door sportvissers of sportduikers wordt gehinderd omdat vissen worden verjaagd. In bevestigend geval staat ook voor private schade-lijders, die geen beroep kunnen doen op de milieustakingsvordering, een krachtig instrument ter beschikking dat, minstens onrechtstreeks, de centrale doelstelling van de Wet Bescherming Mariene Milieu kan helpen realiseren.

Volgens Bocken(330), en in zijn voetspoor ook andere auteurs(331), moet deze vraag evenwel ontkennend worden beantwoord: wanneer er sprake is van aansprakelijkheid voor rechtmatige daad kan er, ook bij overmatige hinder, geen verbodsactie worden toegestaan; er is immers niet onrechtmatig (foutief) gehandeld. Deze stelling werd recent nog bevestigd door de rechtspraak van het Hof van Cassatie, naar aanleiding van een verbod opgelegd in het kader van de burenhinderleer ex art. 544 B.W.(332). Ik kan deze opvatting niet ongenueanceerd bijvallen. Met A. Carette dient immers aangenomen te worden dat de schadeverwekkende handeling die op grond van objectieve aansprakelijkheidsregels afgekeurd wordt — *in casu* het veroorzaken van schade of milieuverstoring door de aantasting van het mariene milieu — evenzeer een *onwettige situatie* veroorzaakt die herstel nodig maakt, of soms zelf het stopzetten van die schadeverwekkende handeling(333). Deze onwettige situatie bestaat erin, aldus voornoemde auteur, dat er schade wordt veroorzaakt op een wijze die volgens de

(329) Cass. 26 juni 1980, *R.W.* 1980-81, 1661; zie hierover uitvoerig H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 144-151, 157-164; H. BOCKEN, „Herstel in natura en rechterlijk bevel of verbod”, *o.c.*, 493-500; H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 866-867.

(330) H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 320-321; H. BOCKEN, „Herstel in natura en rechterlijk bevel of verbod”, *l.c.*, 510-511.

(331) L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Maklu, 1989, 694; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, 193.

(332) Cass. 23 november 2000, *T.B.B.R.* 2001, 380; Cass. 14 december 1995, *A.J.T.* 1995-96, 525, noot S. SNAET.

(333) A. CARETTE, *Herstel*, 93; zie ook S. STIJNS en H. VUYE, „Burenhinder, openbare werken, overheden, het 'beginsel van de gelijkheid voor de openbare lasten' en de verplichting tot compensatie: meanders in de rechtspraak van het Hof van Cassatie”, *T.B.B.R.* 2001, 329-383.

wetgever laakbaar is, ook al ligt er geen fout voor. Vanuit die gezichtshoek verzet niets zich ertegen om in aansluiting op de objectieve aansprakelijkheidsregeling van art. 37 § 1 een rechtstreekse sanctie te vorderen onder de vorm van een verbod of bevel om de (potentiële) vervuiliingsbron uit te schakelen.

Maar zelfs indien met de heersende opvattingen moet worden aanvaard dat men op het terrein van de objectieve aansprakelijkheid geen verbodsacties kan toepassen, moet vastgesteld worden dat dergelijke rechtstreekse sancties in het maritieme gebeuren vaak ook mogelijk blijven op grond van art. 1382 B.W., wegens overtreding van een norm die aan de gebruikers van de zee een welbepaald gebod of verbod oplegt *c.q.* van de algemene milieuzorgplicht, alsook via de milieustakingsvordering die later nog aan bod komt.

(d) Enkel herstel ter plaatse of ook compensatie?

92. Zoals reeds werd aangestipt, wordt de aansprakelijkheid bij milieuverstoring (in beginsel) bepaald door de kosten voor het herstel *in natura* van het geschonden milieu. Ook de kosten voor de vervanging van milieucomponenten (zoals de vervanging van zeehonden aangekocht in een zoo of afkomstig uit een kweekprogramma) worden beoogd(334).

93. Komen ook compensatiemaatregelen in aanmerking? In art. 37 § 5 Wet Bescherming Mariene Milieu worden maatregelen van herstel gedefinieerd als maatregelen die door anderen dan de aansprakelijke persoon worden getroffen om componenten van het mariene milieu *in natura* te herstellen of „om hen te vervangen door gelijkwaardige elementen”. Deze laatste zinsnede beoogt naar mijn aanvoelen niet enkel de reeds vermelde hypothese waarbij b.v. zeehonden uit een kweekprogramma opnieuw worden uitgezet op de plaats waar de verstoorde milieucomponenten zich oorspronkelijk bevonden, maar biedt ook de mogelijkheid om milieubestanddelen die gelijkwaardig zijn aan het onherstelbaar bestanddeel op een andere plaats in te brengen (en zo de natuurwaarden op die andere plaats te versterken) en zelfs te voorzien in de vervanging van volledige mariene reservaten. Hoewel dit niet als dusdanig tot uitdrukking wordt gebracht in de parlementaire voorbereidingswerken, kan dit mijns inziens worden afgeleid uit de memorie van toelichting bij art. 9.1.1. § 1, c) en art. 9.1.8 van het voorontwerp decreet algemene bepalingen milieu-

(334) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 8-9.

beleid, waaraan art. 37 § 5 Wet Bescherming Mariene Milieu schatplichtig is(335).

A. Carette — die deze herstellingswijze beschouwt als een vorm van herstel bij equivalent, zonder abstracte schadeberekening — is sceptisch ten aanzien van deze herstelvorm, gezien de juridische en technische obstakels(336). Indien dergelijke compensatiemaatregelen echter kunnen samengaan met en ingepast worden in een goed uitgewerkt beleid inzake mariene gebiedsbescherming(337), hoeven zij niet per definitie als onuitvoerbaar te worden afgedaan.

(e) Worden herstelmaatregelen onbeperkt vergoed of moet een redelijkheidstest plaatsvinden?

94. In tegenstelling tot art. 38 schrijft art. 37 § 5 Wet Bescherming Mariene Milieu uitdrukkelijk voor dat de kosten voor de maatregelen van herstel van milieuverstoring niet onredelijk mogen zijn in het licht van de resultaten die ermee kunnen worden bereikt op het vlak van de bescherming van het mariene milieu. Deze bepaling betreft een precisering van het voorschrift opgenomen in het herstelbeginsel ex art. 4 § 6 Wet Bescherming Mariene Milieu dat de gebruikers van zeegebieden herstel in de oorspronkelijke toestand oplegt „*in de mate van het mogelijke*”(338). Een vergelijkbare redelijkheidstest treft men ook aan in de geciteerde aansprakelijkheidsverdragen(339) en in het voorontwerp van de *Commissie Bocken*. Het vraagstuk komt ook uitvoerig aan bod in het EU Witboek Milieuaansprakelijkheid(340).

95. De maatstaf van de door te voeren redelijkheidstoets is de kostprijs voor het herstel. De aansprakelijke persoon moet betalen voor maatregelen van daadwerkelijk herstel van het mariene milieu in

(335) In die memorie wordt uitdrukkelijk gesteld dat maatregelen voor herstel van het milieu niet enkel maatregelen impliceren die erop zijn gericht om de verstoorde bestanddelen zoveel mogelijk in hun vroegere toestand te herstellen, doch ook de maatregelen die erop gericht zijn om gelijkwaardige bestanddelen in het milieu te brengen wat betekent dat de maatregelen tot herstel op een andere plaats kunnen worden genomen wanneer de oorspronkelijke plaats onherstelbaar werd verstoord (H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 879, 907).

(336) A. CARETTE, *Herstel*, 189-191.

(337) Zie art. 7-9 Wet Bescherming Mariene Milieu.

(338) Zie in deze zin A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, 367 (voetnoot 37).

(339) Zie art. 6 (a) CLC-verdrag; art. 6 (c) HNS-verdrag; zie ook art. 2.8 verdrag van Lugano; P. WETTERSTEIN, „A proprietary or possessory interest: a *conditio sine qua non* for claiming damages for environmental impairment?”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 47 (en voetnoot 94).

(340) EU Witboek, 19-20.

zoverre de kosten daarvoor redelijk zijn in het licht van de te bereiken resultaten inzake de bescherming van het milieu, en dus niet in zoverre ze de monetaire waarde van de aangetaste milieubestanddelen niet overschrijden(341).

(f) Wat is de bestemming van de herstelvergoeding?

96. In tegenstelling tot het gemene aansprakelijkheidsrecht kan de verkregen *vergoeding niet vrij worden besteed*: de vergoeding die op basis van art. 37 § 5 werd bekomen, moet daadwerkelijk worden aangewend voor het herstel van het geschonden mariene milieu(342). Dit volgt ook uit het in art. 4 § 6 geformuleerde herstelbeginsel, op grond waarvan bij schade of milieuverstoring het mariene milieu in de mate van het mogelijke *moet* worden hersteld in zijn oorspronkelijke toestand.

97. In dit verband dient eveneens melding te worden gemaakt van art. 40 § 3 op grond waarvan de kostprijs voor het herstel van de milieuverstoring door degene die de milieuverstoring heeft veroorzaakt, moet worden gestort in het *Fonds Leefmilieu*(343). Dit fonds is een (gecompartmenteerd) begrotingsfonds(344) waaruit de federale overheid put om uitgaven te financieren die worden gedaan tot voordeel van het milieu. Hoewel dit niet als dusdanig blijkt uit de wet, geldt die verplichting niet in de hypothese waar herstelmaatregelen werden genomen door particulieren of milieuverenigingen; deze zijn immers gerechtigd op vergoeding voor de door hen gemaakte kosten(345).

(341) Zie A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, 373.

(342) Vgl. ook EU Witboek, 22.

(343) Het feit dat de vervuiler voor hetzelfde milieuschadegeval desnoods tweemaal een som in dat Fonds moet storten (de ene keer gevolg van een civielrechtelijke veroordeling, en de andere keer als gevolg van een strafrechtelijke veroordeling) lijkt mijns inziens overigens geen juridische problemen op te leveren. Dit Fonds wordt inderdaad ook gespijsd door *strafrechtelijke geldboeten*. Art. 57 Wet Bescherming Mariene Milieu bepaalt b.v. dat 20% van de geldboeten door de veroordeelde in het Fonds Leefmilieu moeten worden gestort. Een vergelijkbare verplichting geldt indien een minnelijke schikking wordt aanvaard (art. 58). Men zou in dit verband de vraag kunnen stellen of dit systeem in verhouding tot art. 37 § 5, er niet toe leidt dat de „vervuiler dubbel betaalt”, en of daardoor geen schending van het gelijkheidsbeginsel moet worden weerhouden. Mijns inziens niet. Het enkele feit dat de wetgever bij haar strafpolitiek ervoor heeft geopteerd om de geldboeten aan te wenden voor het federale milieubeleid, kan die conclusie niet schragen.

(344) Organieke wet van 27 december 1990 tot oprichting van begrotingsfondsen, *B.S.* 12 januari 1991 (zoals nadien gewijzigd, o.a. door art. 80 Wet Bescherming Mariene Milieu).

(345) Art. 37 § 5 *juncto* art. 40 § 2.

Volgens Carette moet de achterliggende reden van de verplichting ex art. 40 § 3 worden gevonden in de bezorgdheid ervoor te zorgen dat het geld dat werd betaald omdat er een milieuverstoring werd veroorzaakt, ook daadwerkelijk het mariene milieu ten goede komt(346). De vraag rijst evenwel of de hoger bedoelde vergoeding ook in werkelijkheid zal worden aangewend om de geschonden bestanddelen van het mariene milieu te herstellen. Er dient aangenomen te worden dat, door de werking van het herstelbeginsel ex art. 4 § 6 op grond waarvan bij schade of milieuverstoring het mariene milieu in de mate van het mogelijke hersteld *moet* worden in zijn oorspronkelijke toestand, op de overheid een verplichting rust om de fondsen die door de aansprakelijke persoon in het Fonds Leefmilieu werden gestort daadwerkelijk te gebruiken voor herstel van het getroffen mariene milieu. Miskennis van die plicht (en dus van de uiteindelijke finaliteit van art. 40 § 3) zou naar omstandigheden een aansprakelijkheidsvordering openen ten overstaan van de federale overheid wegens nalatig stilstaan en machtsafwendings, terwijl ook moet aangenomen worden dat de (stilzwijgende) overheidsbeslissing om niet op te treden om de geschonden mariene milieuelementen daadwerkelijk te herstellen een beroep op art. 14 van de gecoördineerde wetten van de Raad van State kan verantwoorden.

(g) Wie kan herstel van milieuverstoring vorderen?

98. Op grond van art. 42 § 2 bestaat het recht op herstel van milieuverstoring in hoofde van *de Staat*. Daarmee sluit de wetgever aan bij het voorontwerp van de *Commissie Bocken*, dat echter een subsidiaire vorderingsbevoegdheid in hoofde van de gemeenten voorziet(347). Aan milieuverenigingen werd bewust geen vorderingsbevoegdheid toegekend. De achterliggende verantwoording van deze beperking is wellicht dat de bescherming van het mariene milieu een zaak van openbaar belang betreft en de overheid ter zake over een grotere politieke legitimiteit beschikt(348). Mogelijk heeft ook meegespeeld dat de zeegebieden niet het meest vertrouwde actieterrein vormen van natuurverenigingen, nu zij er b.v. geen reservaten beheren.

(346) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 371.

(347) Art. 9.1.8 Voorontwerp Decreet Algemeen Milieubeleid; zie verder ook: H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 909-910.

(348) Vgl. H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 909.

99. Met A. Carette wordt erg betreurd dat *milieuverenigingen* niet over een vorderingsbevoegdheid inzake milieuverstoring beschikken(349). Het uitgangspunt van de wetgever is nochtans allesbehalve vanzelfsprekend in rechtsvergelijkend opzicht(350). Ook in het EU Witboek Milieuaansprakelijkheid wordt terecht veel aandacht besteed inzake de toegang van milieuverenigingen tot de rechter(351). In het Witboek geldt weliswaar als principe dat de overheid de eerst aangewezene is om maatregelen tot herstel van schade aan de biodiversiteit te vorderen, maar tegelijk wordt voorgesteld om bepaalde belangengroepen onder bepaalde voorwaarden en *op subsidiaire basis* de bevoegdheid te verlenen een zaak aanhangig te maken indien blijkt dat de overheid niet of niet afdoende optreedt tegen de vervuiler.

De benadering van het EU Witboek geniet mijn voorkeur. Er kan inderdaad worden aanvaard dat de overheid in beginsel de meest aangewezen partij is om het publieke belang veilig te stellen. Het is evenwel ook bekend dat het met de overheidshandhaving van de milieureglementering dikwijls misloopt. De alertheid en motivatie van milieuorganisaties om herstel te vorderen is anderzijds vaak groter dan die van de overheid(352). Bepaalde milieuorganisaties zoals *Greenpeace* of de fusievereniging *Natuurpunt*(353), hebben een indrukwekkende staat van dienst ter zake de bescherming van het mariene milieu en de natuurwaarden in de Vlaamse kustzone. Aangezien de aansprakelijke persoon op grond van art. 40 § 3 Wet Bescherming Mariene Milieu de vergoeding in het Fonds Leefmilieu moet storten, is de publieke bestemming van de gelden evenzeer gewaarborgd. Er zijn dus weinig argumenten om natuurverenigingen

(349) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 370-371.

(350) Zie H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 908-909; K. LOONTJENS, *l.c.*, 315 en 317-325; P. WETTERSTEIN, „A proprietary or possessory interest: a conditio sine qua non for claiming damages for environmental impairment?”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 50-54.

(351) EU Witboek, 22-24; zie ook A. ARCURI, „Controlling environmental risk in Europe: the complementary role of an EC environmental liability regime”, *l.c.*, 45; P. BIERBOOMS en E. BRANS, „Het EU Witboek Milieuaansprakelijkheid: de vage contouren van een toekomstig aansprakelijkheidsregime”, *l.c.*, 188; S. POLI, „Shaping the EC Regime on liability for environmental damage: progress of disillusionment”, *l.c.*, 307-308.

(352) Zie ook in deze zin P. WETTERSTEIN, „A proprietary or possessory interest: a conditio sine qua non for claiming damages for environmental impairment?”, in *Harm to the environment*, P. WETTERSTEIN (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1997, 52.

(353) Zie www.greenpeace.be; www.natuurpunt.be

(onder bepaalde voorwaarden(354)) geen vorderingsbevoegdheid te verlenen ter vrijwaring van het publieke milieubelang in de zeegebieden. De wetgever had dan ook minstens moeten voorzien in een subsidiaire vorderingsbevoegdheid voor milieuverenigingen, voor het geval de Staat zou nalaten op te treden(355).

100. Het ontbreken van een brede vorderingsbevoegdheid voor milieuverenigingen voor het herstel van milieuverstoringen impliceert echter niet dat zij volledig aan de kant worden gezet.

Milieuverenigingen kunnen zich ook bedienen van bepaalde gemeenschappelijke procedures. Zo kan een milieuvereniging, onder bepaalde voorwaarden, net zoals de overheid zelf(356), door een *milieustakingsvordering*, ingevoerd door de wet van 12 januari 1993(357), de stopzetting eisen van de inbreuk die een milieuverstoring veroorzaakt en in voorkomend geval zelfs vorderen dat de verontreiniging of inbreuk die er reeds is, weggenomen wordt. Aldus kan een milieuvereniging in het kader van een milieustakingsvordering de afbraak

(354) Vgl. b.v. art. 2 Wet van januari 1993 inzake de milieustakingsvordering (V.Z.W.'s die de wet van 27 juni 1921 naleven, die sinds drie jaar rechtspersoonlijkheid hebben, het beschermen van het leefmilieu tot doel hebben en in de statuten een omschrijving geven van het grondgebied van hun activiteiten en bovendien kunnen bewijzen dat ze daadwerkelijk activiteiten ontplooiën conform de doelstelling).

(355) *Voorstel de lege ferenda*. Art. 40 § 2 kan in het licht van bovenstaande overwegingen als volgt geherformuleerd worden: „Onverminderd het recht van de andere personen bedoeld in art. 37 § 5 om vergoeding te vorderen van de door hen gemaakte kosten, wordt het herstel van milieuverstoring gevorderd door de Staat.

Indien de Staat niet optreedt dan kan zij door een rechtspersoon die voldoet aan de voorschriften van art. 2 van de Wet van 12 januari 1993 betreffende een vorderingsrecht inzake de bescherming van het leefmilieu worden aangemaand om ter zake een beslissing te nemen. Wordt de beslissing van de Staat niet binnen de [acht] dagen volgend op die aanmaning betekend aan de betrokken rechtspersoon, dan kan deze zelf optreden,

De Koning kan nadere regels bepalen betreffende de wijze waarop de in het vorig lid bedoelde aanmaning en betekening van de beslissing dient te gebeuren.”

Er zou, naar analogie van de voorstellen in het EU Witboek, bovendien kunnen worden overwogen om in de tekst van de wet een *bijzondere machtigingsprocedure* te voorzien waarbij de milieuverenigingen *in geval van hoogdringendheid*, zich door de rechter (bv. de Voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brugge, zetelend zoals in kort geding) kunnen laten machtigen om een voorlopige maatregel te treffen teneinde een onmiddellijk dreigende aantasting van het mariene milieu te voorkomen of te beperken.

(356) Zie J. ASTAES, M. BAETSLE, B. BEELEN, A. COOLSAET, P. DE SMEDT, J. DUJARDIN, B. ROELANDTS en G. VAN HAEGENBORGH, „Gemeenteraad bevoegdheden”, in *Recht in de gemeente*, Brugge, Die Keure, 2001, 95-97.

(357) *B.S.* 19 februari 1993; zie in het algemeen o.a. A. CARETTE, *Herstel*, 138-153; A. CARETTE, „Wet betreffende een vorderingsrecht inzake bescherming van het leefmilieu”, *R.W.* 1992-93, 1392-1400; J. VANDENBERGHE, „De wet van 12 januari 1993 betreffende een vorderingsrecht inzake bescherming van het leefmilieu”, *T.M.R.* 1993, 134-143; S. VANHECKE, „Drie jaar vorderingsrecht inzake bescherming van het leefmilieu: analyse van de eerste rechtspraak”, *T.M.R.* 1996, 2-18; zie ook (in een ruimer verband): P. KOTTENHAGEN-EDZES, „Privaatrechtelijke handhaving door milieuoorganisaties van een bepaalde milieukwaliteit, enkele recente ontwikkelingen”, in *Ius Commune en Milieurecht*, M. FAURE en K. DEKETELAERE (ed.), Antwerpen, Intersentia, 1997, 383-397.

vorderen van bouwwerken die in de zeegebieden werden geplaatst in overtreding met de Wet Bescherming Mariene Milieu(358) of de verwijdering eisen van illegaal achtergelaten afval(359). Deze stakingsvordering heeft trouwens een grotere slagkracht dan de herstellvordering die is opgenomen in art. 59 Wet Bescherming Mariene Milieu, die immers de autonomie van de benadeelde partij sterk beknot(360). Er werd ook reeds aangestipt dat een kennelijke inbreuk op de zorgplicht ex art. 5 Wet Bescherming Mariene Milieu, of een ernstige dreiging daartoe, naar omstandigheden een milieustakingsvordering kan schragen. Als zodanig komen een ruim aantal milieuverstorende handelingen binnen het actiebereik van milieuorganisaties. Ook andere gemeenrechtelijke acties blijven uiteraard mogelijk, zoals b.v. een vordering bij de Raad van State tot schorsing en vernietiging van de overheidsbeslissing om niet op te treden(361).

Maar ook *binnen de Wet Bescherming Mariene Milieu* beschikken milieuverenigingen over een aantal vorderingsmogelijkheden in verband met het herstel van milieuverstoringen. Ook hier vond de wetgever inspiratie in de maritieme aansprakelijkheidsverdragen(362). Twee hypothesen kunnen worden onderscheiden.

Primo. Zo kunnen milieuverenigingen op basis van art. 37 § 5 gelezen in samenhang met 40 § 2 op *eigen initiatief* en zonder voorafgaande toestemming van de schadeveroorzaker of de overheid(363) maatregelen nemen om componenten van het mariene milieu *in natura* te herstellen of om hen te vervangen door gelijkwaardige bestanddelen,

(358) Vgl. Hof van Cassatie van 8 november 1996, *T.M.R.* 1997, 30, noot J. VANDENBERGHE.

(359) Vgl. Gent 3 november 1995, *T.M.R.* 1996, 1206.

(360) Op basis van art. 59 Wet Bescherming Mariene Milieu moet de rechtbank op vordering van de minister de verwijdering van voorwerpen, inrichtingen of bouwwerken die in de zeegebieden werden geplaatst in overtreding met de Wet Bescherming Mariene Milieu, en het herstel in de oorspronkelijke Staat bevelen. De rechten van de burgerlijke partij worden echter beperkt tot het door de minister gekozen herstel, onverminderd zijn recht op schadevergoeding (art. 59 § 1, *in fine*). Deze bepaling is geïnspireerd op het, intussen gewijzigde, art. 65 van de Stedenbouwwet van 29 maart 1962, zoals gecoördineerd in 1996 (Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 42). Ingevolge art. 4 van de Wet van 12 januari 1993 (die het beginsel „*le criminel tient le civil en état*” omkeert) heeft de milieustakingsvordering die de afbraak van illegale bouwwerken tot voorwerp heeft evenwel voorrang op de herstellvordering ex art. 59 Wet Bescherming Mariene Milieu, die immers deel uitmaakt van de strafvordering (vgl. Cass. 26 april 1989, *A.C.* 1989, 994). Zodoende kan met de milieustakingsvordering de voorrangregel van art. 59 Wet Bescherming Mariene Milieu, die een strakke beperking oplegt aan de vorderingsmogelijkheden van de burgerlijke partij, worden doorbroken.

(361) Vgl. H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 910.

(362) Zie A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 371.

(363) Zie Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 35.

en de kosten daarvan verhalen op de aansprakelijke persoon. Deze wetsbepaling biedt dus een juridische grondslag voor de terugvordering door milieuorganisaties van door hen gemaakte kosten voor b.v. de opvang en verzorging van getroffen dieren, althans voor zover die kosten de redelijkheidstoets doorstaan(364). Zoals reeds werd aangestipt, moet de verkregen vergoeding in dat geval niet in het Fonds Leefmilieu worden gestort vermits zij alsdan opkomen voor eigen schade. F. Maes, daarin gevolgd door L. Lavrysen, houden er evenwel een andere zienswijze op na(365). Deze auteurs merken meerbepaald op dat, hoewel dit niet uitdrukkelijk in de wet is ingeschreven, het niet de bedoeling zou zijn dat derden op eigen initiatief, zonder toestemming van de veroorzaker van de schade of van de overheid, overgaan tot herstelmaatregelen. De tekst van de wet noch de parlementaire voorbereidingswerken formuleren deze beperking, zodat hun opvatting niet kan worden gedeeld. Had de wetgever deze beperking gewild dan had hij dit ongetwijfeld ook tot uiting gebracht in de tekst, zoals dat gebeurde in art. 38 („*de personen die op haar verzoek tussenkwamen*”). Eerstgenoemde auteur, daarin opnieuw geruggensteund door L. Lavrysen, stelt bovendien dat kosten die voor dit herstel werden gemaakt door een milieubeweging, slechts terugvorderbaar zijn van de veroorzaker via een vordering ingesteld door de Staat. Deze opvatting is naar mijn oordeel onverenigbaar met de uitdrukkelijke tekst van art. 40 § 2(366).

Secundo. Te onderscheiden van bovenstaande is de hypothese waarbij milieuverenigingen optreden *op verzoek van de overheid*. In dat geval vallen die kosten onder het toepassingsgebied van art. 38, kosten waarvan de verhaalsactie aan hen toekomt op basis van art. 37 § 3.

(364) Of b.v. de kosten van de reinigingsoperatie van o.a. het Koninklijk Belgisch Verbond voor Bescherming van de Vogels V.Z.W. n.a.v. de ramp met de *Erika* die redelijkheidstoets zouden doorstaan, is niet erg zeker. Nog voor de vogels in België aankwamen werd ter zake reeds kritiek geleverd door Natuurreservaten V.Z.W. (zie ook X, „Water naar de zee dragen of is het stookolie?”, *Mens en Vogel* 2000, nr. 1, 38).

(365) Zie F. MAES, „De wet van 20 januari 1999 ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België: op weg naar een duurzaam gebruik van de zee”, *l.c.*, 284; P. STRYCKERS, E. DE PUE en L. LAVRYSEN, *Milieuzakboekje* (ed. 2000), Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 2000, 403.

(366) Aanvankelijk zou dit inderdaad de bedoeling zijn geweest, zoals mag blijken uit het advies van de Raad van State (*Parl. St. Kamer* 1997-98, nr. 1695/1, 97). Door een latere ingreep in de wettekst, precies n.a.v. de bemerkingen van de Raad van State, geldt mijns inziens een eigen vorderingsbevoegdheid in hoofde van degene die herstelmaatregelen hebben genomen (zie in deze zin ook A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 371).

(f) De basislijn als demarcatielijn?

101. Zoals reeds herhaaldelijk werd aangemerkt, geldt de bijzondere aansprakelijkheidsregeling inzake milieuverstoring slechts voor de bestanddelen van het mariene milieu van de zeegebieden. Daardoor ontstaat een incoherent aansprakelijkheidsregime voor milieugoederen die nochtans vaak deel uitmaken van een zelfde ecosysteem of sterk aan elkaar verbonden ecosystemen.

VII. Causaliteit, bewijslast en hoofdelijkheid: variaties op eenzelfde thema?

A. CAUSALE COMPLICATIES

102. Zoals bekend, is er volgens het klassieke aansprakelijkheidsrecht slechts aansprakelijkheid indien de schade het gevolg is van de weerhouden fout(367). De Belgische rechtspraak en rechtsleer staat in dit verband de *equivalentieleer* voor. Op grond van die causaliteitsleer wordt een gebeurtenis geacht oorzaak te zijn van een schadegeval indien dit laatste, zoals het zich *in concreto* voordeed, niet zou hebben plaatsgevonden zonder de gebeurtenis(368). Niettegenstaande wij met de Belgische equivalentieleer een van de breedste causaliteits-theorieën ter wereld gebruiken, levert het vaststellen van het causale verband grote problemen op bij een vordering tot vergoeding van milieuschade.

103. Een eerste probleem is van juridisch-technische aard en betreft de tot voor kort door het Hof van Cassatie gehuldigde leer van het *doorbreken van het causaal verband* tussen de fout van de schadeveroorzaker en de opruimingskosten die een derde, vaak de overheid, op zich nam. Dit vraagstuk werd reeds aangesneden in deze bijdrage. Er werd toen vastgesteld dat de Wet Bescherming Mariene Milieu de

(367) Zie hiervoor H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht*, 112-126; H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 853-861; A. CARETTE, *Herstel*, 73-78; zie verder ook (Nederlandse situatie in rechtsvergelijkend perspectief) M. HAAN, *Oorzaak onbekend. Het aantonen van het feitelijk verband bij meervoudig veroorzaakte schade*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1996; P. KOTTENHAGEN-EDZES, *Onrechtmatige daad en milieu, o.c.*, 207-276.

(368) Zie hierover in het algemeen H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en L. WYNANT, „Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)”, *T.P.R.* 1995, 1451-1514.

Walter Kay-rechtspraak heeft geneutraliseerd door interventiekosten expliciet verhaalbaar te maken en dat de bepalingen ter zake ook in het licht van de recentere cassatierechtspraak hun belang houden.

104. Een tweede probleem betreft het *bewijs van de feitelijke causaliteit*. Het aantonen wie de veroorzaker is van milieuverontreiniging en welke schade met deze verontreiniging in verband staat, levert inderdaad doorgaans de nodige problemen op. Schadelijke nevenwerkingen van een verontreiniging komen vaak pas na vele jaren aan het licht (*long tail damages*). Zo zullen in het geval van de *Levoli Sun* de kankerverwekkende eigenschappen van styreen pas na vele jaren (via verspreiding in de voedselketen) bij de mens waarneembaar zijn. Dit bemoeilijkt de identificatie van de schadebron en de schadeveroorzaker. Milieuschade of milieuverstoring zijn dikwijls ook het gevolg van een cumulatie of synergie van meerdere pollutanten, al dan niet afkomstig van verschillende vervuilingbronnen. Daarnaast zijn schade of milieuaantastingen vaak ook het resultaat van een proces van voortdurende verontreinigingen dat jaren is voortgeschreden, waarbij op een bepaald ogenblik een kritische drempel wordt overschreden (*creeping damages*).

De bewijslast van het causale verband en het bewijsrisico rust op de eiser (art. 870 Ger.W.)(369). In de rechtspraak wordt van deze hoofdregel nogal eens afgeweken. Dit is mogelijk omdat de geadieerde rechter de aangevoerde bewijzen soeverein waardeert. Soms komt ook de wetgever tussen om de bewijsnood te lenigen. Voor de aansprakelijkheid voor milieuschade zijn deze afwijkingen van groot belang. Hierna zal uitgebreider worden ingegaan op de vraag of en in welke mate de Wet Bescherming Mariene Milieu bepaalde oplossingen biedt voor dit tweede causaliteitsprobleem.

B. MOGELIJKE OPLOSSINGEN VOOR PROBLEMEN DIE BESTAAN BIJ (HET BEWIJZEN VAN) HET *CONDITIO SINE QUA NON*-VERBAND

1. Verlichting van de op eiser rustende bewijslast?

105. Om de bewijslast in verband met het causaal verband te verlichten, werden in sommige buitenlandse rechtsstelsels de bewijsregelen aangepast of werd voorzien in een vermindering van de be-

(369) Zie b.v. Cass. 16 september 1988, *R.W.* 1989-90, 466.

wijslast(370). Zo wordt in de Zweedse *Environmental Damage Act* van 1986 vermoed dat schade aan vervuiling is te wijten wanneer dit met een redelijke waarschijnlijkheid is aangetoond(371). In de Duitse *Umwelthaftungsgesetz* wordt een weerlegbaar vermoeden van oorzakelijk verband gehanteerd ten laste van de inrichtingen die van aard zijn bepaalde emissies te veroorzaken(372). Een zelfde bezorgdheid komt ook tot uiting in bepaalde aansprakelijkheidsverdragen. Zo wordt in het verdrag van *Lugano* een (zij het wat krachteloze) bepaling opgenomen die aan de rechter een richtlijn meegeeft over de wijze waarop hij de causaliteitsvraag dient te benaderen: bij het bezien van het bewijs van het causaal verband tussen gebeurtenis en schade moet de rechter rekening houden met het specifieke risico dat bepaalde gevaarlijke activiteiten een bepaalde schade veroorzaken(373).

106. Bij de totstandkoming van de Wet Bescherming Mariene Milieu werd aan de hier besproken problematiek weinig aandacht geschonken. Wel heeft de wetgever, in uitvoering van internationale afspraken(374), ook bepaalde versoepelingen aangebracht aan de bewijsverplichtingen van de openbare aanklager, die in eerste instantie zijn bedoeld om de strafrechtelijke vervolging van de reder of de kapitein te vergemakkelijken. Zo wordt in de wet van 6 april 1965 betreffende de voorkoming van verontreiniging door schepen een nieuwe bepaling ingevoegd(375) die niet enkel de bewijsmiddelen in verband met olielozingen specificceert, maar ook een bewijsregel bevat op basis waarvan „elk zichtbaar spoor door een schip achtergelaten, op of onder het wateroppervlak, in zijn kielzog of zijn onmiddellijke nabijheid, op zich een duidelijke reden (uitmaakt) om aan te nemen dat een lozing heeft plaatsgevonden”. Het betreft een omkering van de bewijslast(376). Die nieuwe bewijsregel impliceert ongetwijfeld ook een

(370) Zie hierover uitvoeriger H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 933-934.

(371) Art. 3 Zweedse *Environmental damage Act* van 1986.

(372) §§ 6 en 7 *UmweltHG*.

(373) Art. 10 Verdrag van Lugano: „*When considering evidence of causal link between the incident and the damage or, in the context of a dangerous activity as defined in article 2, paragraph 1, sub-paragraph d, between the activity and the damage, the court shall take due account of the increased danger of causing such damage inherent in the dangerous activity*”.

(374) Memorie van toelichting bij de Wet Bescherming Mariene Milieu, 43.

(375) Zie art. 63 § 2 Wet Bescherming Mariene Milieu.

(376) G. GONSAELES, Mariene verontreiniging veroorzaakt door vissersschepen”, *De Lloyd* 19 december 2001, 4.

bewijslastverlichting bij een civielrechtelijk aansprakelijkheidsge-
ding(377). De versoepeling van het bewijs dat een strafrechtelijk
beschermd norm is overtreden, vergemakkelijkt immers een burger-
rechtelijke aansprakelijkstelling(378).

107. In het kader van de hier besproken bewijslast kan het ook van
belang zijn dat men kan beschikken over bepaalde *informatie* van
(mogelijke) vervuilers. Een methode hierbij is dat men de wederpartij
van de met het bewijs belaste partij verplicht om medewerking te
verlenen aan deze bewijsopdracht, door hem te verplichten aan de
andere partij informatie ter beschikking te stellen waarover zij be-
schikt. Zo bevat de reeds geciteerde *Umwelthaftungsgesetz* een in-
formatieverplichting op grond waarvan degene die schade heeft ge-
leden door een gevaarlijke activiteit van de exploitant tegen wie hij
een vordering wil instellen, kan eisen dat hem de benodigde informa-
tie ter hand wordt gesteld(379). De informatieverplichtingen opge-
nomen in het verdrag van *Lugano* zijn trouwens schatplichtig aan deze
Duitse regeling(380). Ook Nederland kent ter zake enkele interessante
jurisprudentiële precedentes, zoals de ophefmakende zaak van de
Stichting Reinwater tegen het Belgische Cockerill(381).

In dit verband kan ook melding worden gemaakt van art. 871 en 877
Ger.W., op grond waarvan de eiser de overlegging kan vorderen van
het bewijsmateriaal dat in het bezit is van de verweerder(382). In de
maritieme sfeer kan ter zake worden gedacht aan b.v. de olie- en
ladingsjournalen(383). De Wet Bescherming Mariene Milieu legt

(377) Zie in deze zin E. BRANS, „Bewijsrecht in het privaatrecht en de rol van het strafrechtelijk verkregen bewijs voor de civielrechtelijke aansprakelijkstelling van de vervuiler”, in *Bestrijding van illegale olielozingen Noordzee. Rapportage inzake onderzoek optimalisering sanctie-instrumentarium ter bestrijding van illegale olielozingen Noordzee in het kader van het Milieubeleidsplan voor de scheepvaart 1989-1994, Deel I privaatrechtelijk onderzoek illegale olielozingen*, Instituut voor Milieuschade, Erasmus Universiteit Amsterdam, 1994, 110.

(378) Dit geldt zowel in het kader van een aansprakelijkstelling op basis van het gemene aansprakelijkheidsrecht (de overtreding van een wettelijke norm die een lozingsverbod oplegt, maakt een fout uit in de zin van art. 1382 B.W.), als die op basis van de bijzondere aansprakelijkheidsstelling ex art. 37 § 1 (cf. degene die door een „wetsinbreuk” schade of milieuverstoring veroorzaakt, is objectief aansprakelijk).

(379) §§ 8 en 10 *UmweltHG*.

(380) Artt. 13-16 Verdrag van Lugano.

(381) Pres. Rb. Maastricht 3 februari 1993, *T.M.A.* 1993, 135 (de president besliste dat de belangen van de Stichting Reinwater in haar bezorgdheid om een behoorlijk leefmilieu zo zwaar wegen, dat zij van Cockerill kan verlangen dat deze inzicht geeft in de mate van vervuiling die zij veroorzaakt).

(382) H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 861.

(383) Zie hierover F. MAES en A. CLIQUET, *o.c.*, 336-338.

trouwens een brede informatieverplichting op aan de kapitein van een in een ongeval betrokken schip om alle in verband met dit ongeval gevraagde gegevens onmiddellijk te verstrekken en desgevraagd alle informatie te verschaffen over de maatregelen die reeds zijn genomen (art. 21 § 2). Hoewel deze wetsbepaling niet specifiek is opgenomen om tegemoet te komen aan de eventuele bewijsnood van de eiser in een aansprakelijkheidsvordering, kan ze wel bijdragen tot een bewijslastverlichting.

2. Hoofdelijke aansprakelijkheid als remedie van de causaliteitsvraag?

108. Ook aandacht verdient de hypothese waar er meerdere gekende veroorzakers zijn (*multiple defendants*). Dit vraagstuk raakt niet enkel de hier besproken bewijsvraag, maar ook het risico van insolventie.

109. Er werd reeds aangestipt dat milieuverontreiniging vaak het gevolg is van een samenloop van verschillende schadeoorzaken of van opeenvolgende feiten die zich al dan niet gedurende langere tijd hebben voorgedaan. Dit maakt het in vele gevallen onmogelijk om alle vervuilers te identificeren en ieders aandeel in de verontreiniging vast te stellen. Het gemeen recht komt het slachtoffer hier te hulp door de praetoriaanse constructie van de *in solidum*-aansprakelijkheid(384). Wanneer door de respectieve fouten of handelingen van verscheidene personen(385) schade is veroorzaakt, is ieder van hen ten aanzien van de benadeelde tot volledige schadevergoeding gehouden(386). Rechtspraak bevestigt dat de *in solidum*-aansprakelijkheid evenzeer geldt wanneer de fout of de handeling van de ene persoon de door de fout of handeling van een andere persoon veroor-

(384) H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en L. WYNANT, „Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)”, *T.P.R.* 1995, 1495–1497.

(385) De gehoudenheid *in solidum* is ook van toepassing bij samenloop van een aquiliaanse fout en een handeling die het voorwerp uitmaakt van een objectieve aansprakelijkheid of een samenloop van handelingen die voorwerp uitmaken van eenzelfde of een verschillende objectieve aansprakelijkheidsregeling (Vgl. H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en L. WYNANT, „Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)”, *T.P.R.* 1995, 1496).

(386) Cass. 3 november 1987, *A.C.* 1987-88, 185.

zaakte schade heeft verergerd(387). Op die manier kan men aan de bewijsnood van het slachtoffer tegemoetkomen(388). Deze rechtspraak is van groot belang bij de aansprakelijkstelling van de veroorzakers van schade of milieuverstoring die is ontstaan door cumulatieve of synergetische effecten(389).

110. De hoofdelijkheidsbepaling uit de Wet Bescherming Mariene Milieu sluit aan bij het gemeen recht (art. 41). Op basis van die wetsbepaling zijn de personen die op grond van art. 37 § 1 objectief aansprakelijk zijn voor een zelfde milieuschade of milieuverstoring, voor het geheel aanspreekbaar. Art. 41 geldt evenwel slechts bij pluraliteit van degenen die objectief aansprakelijk zijn op basis van art. 37 § 1 van de wet; bij samenloop van degene die aansprakelijk is volgens art. 37 § 1 met personen die op een andere grondslag aansprakelijk zijn, geldt de gemeenrechtelijke *in solidum*-aansprakelijkheid.

In de memorie van toelichting bij het voorontwerp van de *Commissie Bocken* werd de opname van een soortgelijke bepaling vooral nuttig geacht om het regres onder de verschillende aansprakelijken te regelen(390). Hoofdelijkheidsbepalingen als die in de Wet Bescherming Mariene Milieu kunnen nochtans ook voor het slachtoffer goede diensten bewijzen. Zij zorgen ervoor (net zoals de gemeenrechtelijke *in solidum*-aansprakelijkheid) dat het probleem van het bewijs van ieders aandeel in de verontreiniging wordt verschoven naar de kring van schadeveroorzakers(391). Bovendien komt bij deze kring ook het

(387) Zie b.v. Bergen 14 november 1990, *Verkeersrecht* 1992, 77 (twee automobilisten worden *in solidum* veroordeeld voor de gehele schade die werd veroorzaakt doordat de ene chauffeur de wagen waarin het slachtoffer had plaatsgenomen aanrijdt, terwijl de tweede, onmiddellijk daarna, dit voertuig nog eens aanrijdt en aldus de schade verergert).

(388) Expliciet in deze zin H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en L. WYNANT, „Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)”, *T.P.R.* 1995, 1496. In het hierboven vermelde voorbeeld van de dubbele aanrijding, maakt het b.v. niet uit dat het slachtoffer niet kan aantonen welke schade de eerste automobilist heeft veroorzaakt en welke de tweede.

(389) In zijn doctoraal proefschrift maakt H. Bocken ook melding van rechtspraak die de aansprakelijkheid en de schade uitsplitst over verschillende vervuilers. Het betrof o.a. een geval van watervervuiling, waarbij diverse gemeenten hun rioolwater in een beek loosden (Rb. Antwerpen 26 maart 1937, *R.W.* 1937-38, 205). Terecht merkt de auteur hierbij op dat bepaalde van die uitspraken, in het licht van de equivalentie-leer, betwistbaar zijn, en eerder tot een veroordeling *in solidum* hadden moeten leiden.

(390) Vgl. H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 911. Zij wijzen erop dat volgens de klassieke rechtspraak bij de beoordeling van dit regres de zwaarte van de respectieve fouten als criterium wordt gebruikt, iets wat moeilijk hanteerbaar is bij een objectieve aansprakelijkheid.

(391) Zie in deze zin A. VAN OEVELEN, „Objectieve aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door milieuverontreiniging volgens het Belgische recht”, *l.c.*, 119-120.

risico te liggen van insolventie van een van hen. In dit verband dient overigens te worden onderstreept dat de Wet Bescherming Mariene Milieu nog een aanvullende garantie voorziet. Art. 56 bepaalt immers dat de rechtspersonen, en in het bijzonder de scheepseigenaar, burgerlijk aansprakelijk zijn voor de verplichtingen van hun organen die voortvloeien uit de toepassing van art. 37. Voormelde rechtspersonen zijn op grond van zelfde bepaling trouwens burgerlijk aansprakelijk voor de schadevergoedingen waartoe hun organen of aangestelden werden veroordeeld wegens inbreuken op de bepalingen van de wet en de uitvoeringsbesluiten ervan.

VIII. De werking van de Wet Bescherming Mariene Milieu in de tijd

111. Bij gebrek aan andersluidende bepaling trad de Wet Bescherming Mariene Milieu in werking op 22 maart 1999(392). Aan deze scharnierdatum is de vraag naar de gelding in de tijd van de nieuwe wet gekoppeld. Deze vraagstelling is niet louter theoretisch. In een ander verband werd reeds aangestipt dat de schadelijke nevenwerkingen van een verontreiniging vaak pas na vele jaren aan het licht komen en dat milieuverstoring dikwijls ook een proces van sluipende aantastingen uitmaakt die over verschillende jaren liggen uitgespreid. In deze gevallen rijst natuurlijk ook de vraag welk aansprakelijkheidsregime moet worden toegepast.

112. De vraag rijst of alle schade en milieuverstoringen die zich na de datum van inwerkingtreding van de Wet Bescherming Mariene Milieu manifesteren onmiddellijk volgens de aansprakelijkheidsbepalingen van de Wet Bescherming Mariene Milieu moeten worden beoordeeld, dan wel enkel de schadeverwekkende gebeurtenissen die na de datum van inwerkingtreding plaatsvonden onder het bereik van de nieuwe wet vallen. In het eerste geval geeft men aan de wet in feite een retroactieve werking; in het tweede geval wordt de wet toepasselijk verklaard op toekomstige schadegebeurtenissen(393). In de Wet Be-

(392) Dit is 10 dagen na zijn publicatie in het B.S. (art. 4, lid 2 Wet 31 mei 1961 betreffende het gebruik der talen in wetgevingszaken, het opmaken, bekendmaken en inwerkingtreden van wetten en verordeningen, *B.S.* 21 juni 1961).

(393) Zie ook H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 915.

scherming Mariene Milieu is ter zake geen expliciete bepaling voorzien, zodat op dit punt de gemeenrechtelijke beginselen gelden. Op basis van het principe dat de wet slechts voor de toekomst beschikt (art. 2 B.W.) moet worden aangenomen dat de aansprakelijkheidsregeling opgenomen in de Wet Bescherming Mariene Milieu van toepassing is op schade en milieuverstoring die het gevolg zijn van een schadeverwekkend gebeuren dat plaatsvond na datum van inwerkingtreding van de nieuwe wet. Louter historische schade of louter historische milieuverstoring kan dus niet op basis van deze aansprakelijkheidsregeling worden opgelost. Voor deze schadevormen moet beroep worden gedaan op de aansprakelijkheidsregels die golden op het ogenblik van het schadeverwekkende gebeuren. *Quid* echter indien de schade of milieuverstoring gevolg is van verschillende schadegebeurtenissen die plaatsvonden vóór en ná de inwerkingtreding van de nieuwe wet? Naar omstandigheden is de door art. 37 aangegeven aansprakelijke persoon alsdan overeenkomstig het gemeen recht *in solidum* aanspreekbaar samen met andere schadeveroorzakers wiens schadeverwekkende handeling plaatsvond vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet en die op andere rechtsgronden aansprakelijkheid dragen voor de vervuiling.

113. De oplossing die zich naar gemeen recht opdringt bij toepassing van de Wet Bescherming Mariene Milieu wijkt, op een zeldzame uitzondering na(394), niet af van wat wordt beoogd door bijzondere aansprakelijkheidsregelingen die ter zake wel een expliciete bepaling bevatten. Zo wordt in het verdrag van *Lugano* bepaald dat de aansprakelijkheidsregeling slechts van toepassing is op de schadeverwekkende gebeurtenissen die zich hebben voorgedaan na de inwerkingtreding van het verdrag. Bovendien wordt in dit verdrag gesteld dat bij opeenvolgende gebeurtenissen enkel deze in aanmerking kunnen worden genomen die zich na de inwerkingtreding van het verdrag hebben voorgedaan(395). In het EU Witboek Milieuaansprakelijkheid geldt eveneens het uitgangspunt dat de EG-regeling slechts voor de toekomst kan gelden(396). Voor historische vervuiling moeten de lidstaten een aangepaste regeling voorzien, buiten de aansprakelijk-

(394) § 107 CLERCLA is b.v. wel van toepassing op de opkuiskosten, ongeacht het ogenblik waarop de emissie van de verontreinigende stoffen zich heeft voorgedaan en heeft in dit opzicht retroactieve werking.

(395) Art. 5.1 Verdrag van Lugano.

(396) EU Witboek, 14.

heidsregeling om (b.v. financieringsmechanismen om verontreinigde terreinen te saneren of schade aan de biodiversiteit te herstellen). Ook in het voorontwerp van de *Commissie Bocken* werd ter zake de gelding in de tijd van de wet een specifieke bepaling opgenomen, met een genuanceerde benadering voor de gemengde verontreinigingsgevallen: de bepalingen betreffende de objectieve aansprakelijkheid zijn slechts van toepassing op schade of milieuverstoring die is veroorzaakt door emissies die plaatsvonden na de inwerkingtreding van het decreet; betreft het een gemengd vervuilingsgeval dat is veroorzaakt door emissies die gedeeltelijk vóór en gedeeltelijk na de inwerkingtreding van dit decreet plaatsvonden, waarbij niet kan worden onderscheiden welk deel van de schade of milieuverstoring veroorzaakt is door welke emissies, dan wordt toepassing gemaakt van de nieuwe objectieve aansprakelijkheidsregeling(397). Deze laatste oplossing verdient navolging, minstens uit oogpunt van de rechtszekerheid. *De lege ferenda* zou een soortgelijke bepaling niet misstaan in de Wet Bescherming Mariene Milieu.

IX. Enkele kanttekeningen bij de verjaringsproblematiek

114. Men kan de verjaringsproblematiek vanuit twee gezichtspunten beschouwen: de bescherming (vaak ook verzekeraarbaarheid) van de aansprakelijke persoon en de bescherming van het slachtoffer. Hun gemeenschappelijk probleem is dat bij verontreinigingsongevallen schade of milieuverstoring zich pas vele jaren na de emissie manifesteert(398). Vooral de lobby van de industrie (en diens verzekeraars) blijkt een belangrijke hefboom te zijn bij het instellen van relatief korte verjaringstermijnen(399).

(397) Art. 9.1.12 Voorontwerp Decreet Milieubeleid; vgl. art. 34, tweede lid Vlaams bodemsaneringdecreet.

(398) Vgl. H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, ICHM, 912-915; I. BOONE, „De verjaring van de vordering tot schadeherstel op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid en van de burgerlijke vordering uit een misdrijf”, in H. BOCKEN, I. BOONE, B. CLAESSENS, D. COUNYE, E. DE KEZEL, P. DE SMEDT, *De herziening van de bevrijdende verjaring door de Wet van 10 juni 1998. De gelijkheid hersteld?*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1999, 103, 120-121.

(399) Vgl. P. DE SMEDT, „De antecedenten van de wet van 10 juni 1998”, in H. BOCKEN, I. BOONE, B. CLAESSENS, D. COUNYE, E. DE KEZEL, P. DE SMEDT, *De herziening van de bevrijdende verjaring door de Wet van 10 juni 1998. De gelijkheid hersteld?*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1999, 40; zie ook M.E. STORME, „Perspectieven voor de bevrijdende verjaring in het vermogensrecht met ontwerpbevestigingen voor een hervorming”, *T.P.R.* 1994, 1979.

115. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat in rechtsvergelijkend opzicht vastgesteld wordt dat vaak bijzondere (relatief korte) verjarrings- of vervaltermijnen(400) worden opgenomen in bijzondere milieuaansprakelijkheidsregelingen(401). Zo bepaalt art. VIII van het CLC-verdrag dat „*in no case shall an action be brought after six years from the date of the incident which caused the damage*”. Het HNS-verdrag voorziet eveneens in een relatief korte verjaringstermijn van tien jaar(402). In beide verdragen wordt deze absolute termijn gekoppeld aan een kortere berustingstermijn van drie jaar, die ingaat vanaf het ontstaan van de schade. In het verdrag van *Lugano* daarentegen geldt een dertigjarige verjaringstermijn, in combinatie met een berustingstermijn van drie jaar die begint te lopen zodra het slachtoffer bekend was of behoorde te zijn („*ought reasonably to have known*”) met de schade én de identiteit van de exploitant(403). Het is duidelijk dat in deze laatste regeling ook de slachtoffers van zogenaamde *long tail*-schade (beter) worden beschermd. Ook in de voorstellen van de *Commissie Bocken* werd een bijzondere verjarringsregeling opgenomen, waarbij aansluiting werd gezocht bij dit laatste verdrag(404).

116. De Wet Bescherming Mariene Milieu voorziet daarentegen niet in een bijzondere verjaringstermijn waarbinnen een aansprakelijkheidsvordering dient ingesteld te worden. Op dit punt geldt bijgevolg de *gemeenrechtelijke verjarringsregeling van art. 2262bis §1 B.W.*(405). Dit houdt meer specifiek in dat de aansprakelijkheidsvorderingen op basis van art. 37 e.v. Wet Bescherming Mariene Milieu in principe moeten ingesteld worden binnen de twintig jaar

(400) Over het onderscheid tussen verjaringstermijnen en vervaltermijnen, zie A. VAN OEVELLEN, „Algemeen overzicht van de bevrijdende verjaringstermijnen en vervaltermijnen in het Belgisch privaatrecht”, *T.P.R.* 1987, 1755-1836.

(401) Zie hierover H. BOCKEN, „Achievements”, *l.c.*, 56-57.

(402) Art. 32 HNS-VERDRAG.

(403) Art. 17 Verdrag van Lugano.

(404) H. BOCKEN, D. RYCKBOST en S. DELODDERE, „Aansprakelijkheid en financiële zekerheden. Vergoeding van schade in het Vlaamse Gewest”, *ICHM*, 914-915.

(405) Art. 2262bis §1 B.W., ingevoerd door de Wet van 10 juni 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring (*B.S.* 17 juli 1998), bepaalt meer specifiek:

„Alle persoonlijke rechtsvorderingen verjaren door verloop van 10 jaar.

In afwijking van het eerste lid verjaren alle rechtsvorderingen tot vergoeding van schade op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid door verloop van vijf jaar vanaf de dag volgend op die waarop de benadeelde kennis heeft gekregen van de schade of van de verzwaren ervan en van de identiteit van de daarvoor aansprakelijke persoon.

De in het tweede lid vermelde vorderingen verjaren in ieder geval door verloop van twintig jaar vanaf de dag volgend op die waarop het feit waardoor schade is veroorzaakt, zich heeft voorgedaan.”

na het schadeverwekkend feit(406). Hoewel de absolute termijn van twintig jaar voor sommige verontreinigingsrisico's nog te kort is, is de rechtspositie van de slachtoffers van mariene milieuschade en degene die optreden om herstel van milieuverstoring te bekomen in ieder geval gunstiger dan bij tankerongevallen waarbij de verjaringsregeling opgenomen in het CLC-verdrag moet worden toegepast. Bovendien voorziet art. 2262bis B.W. in een berustingstermijn van vijf jaar, die begint te lopen vanaf het ogenblik dat het slachtoffer bekend is met de schade én de identiteit van de schadeveroorzaker. Zodoende sluit de nieuwe gemeenrechtelijk verjaringsregeling nauw aan bij het hoger besproken verjaringsregime van het verdrag van *Lugano* of het voorontwerp van de *Commissie Bocken*.

De nieuwe verjaringswet van 1998 voorziet ook in een relatief complexe overgangsregeling(407). Aangezien de aansprakelijkheidsregeling opgenomen in de Wet Bescherming Mariene Milieu dateert van na de inwerkingtreding van de nieuwe verjaringswet, is die overgangsregeling voor dit aansprakelijkheidsregime echter zonder belang.

117. De toepassing van de gemeenrechtelijke verjaringsregeling op de bijzondere aansprakelijkheidsregeling opgenomen in art. 37 e.v. geeft aanleiding tot mogelijke *interpretatieproblemen*. Aldus rijst de vraag of het feit dat er in art. 2262bis B.W. slechts sprake is van rechtsvorderingen tot vergoeding van „schade” en niet van „milieuverstoring”, meteen ook impliceert dat de rechtsvorderingen in verband met deze laatste categorie *onverjaarbaar* zijn. Naar mijn oordeel moet het begrip schade in deze wetsbepaling in de ruimste betekenis worden begrepen, met inbegrip dus van ecologische schade, en niet in de zin van art. 2,6° Wet Bescherming Mariene Milieu. Deze zienswijze beantwoordt aan de bedoeling van de wetgever van 1998, die in verband met de absolute verjaringstermijn overigens expliciet milieuschadegevallen ter sprake heeft gebracht(408). De *ratio legis* van de

(406) Het vroegere art. 2262 B.W. voorziet in een dertigjarige verjaringstermijn vanaf het ogenblik waarop de vordering *opeisbaar* werd (zie Cass. 10 april 1981, *A.C.* 1981-82, 928; A. VAN OEVELEN, „Algemeen overzicht van de bevrijdende verjaringstermijnen en vervaltermijnen in het Belgisch privaatrecht”, *l.c.*, 1781).

(407) Zie hiervoor P. DE SMEDT, „Toepassing in de tijd van de gewijzigde verjaringstermijnen”, in H. BOCKEN, I. BOONE, B. CLAESSENS, D. COUNYE, E. DE KEZEL, P. DE SMEDT, *De herziening van de bevrijdende verjaring door de Wet van 10 juni 1998. De gelijkheid hersteld?*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1999, 143-151.

(408) Zie I. BOONE, *l.c.*, 120-121.

verjaringswet van 1998 bestaat er namelijk in komaf te maken met de als archaïsch ervaren dertigjarige verjaringstermijn(409). Als dusdanig kan men er vanuit gaan dat de wetgever *a fortiori* geen ruimte heeft willen creëren voor rechtsvorderingen die niet verjaren(410).

X. Algemeen besluit en slotbeschouwingen

118. Tot voor kort moesten slachtoffers van mariene schadegevallen veelal terugvallen op het gemeenrechtelijk aansprakelijkheidsrecht. Het uitgangspunt van deze bijdrage was de vaststelling dat slachtoffers van milieuschade die het gemene aansprakelijkheidsrecht willen toepassen om herstel of vergoeding van geleden schade te verkrijgen, vaak worden geconfronteerd met fundamentele problemen (nr. 3). Vervolgens werd nagegaan of en in welke mate de Wet Bescherming Mariene Milieu tegemoet komt aan deze problemen.

119. In het algemeen kan men stellen dat de nieuwe wet een belangwekkende ommekeer betekent voor het Belgische aansprakelijkheidsrecht en in belangrijke mate de problemen opvangt wanneer men het klassieke aansprakelijkheidsrecht wil toepassen op mariene vervuilingincidenten. Voor deze kentering vond de wetgever onder meer inspiratie in de voorstellen van de *Commissie Bocken*. Bevoorrechte getuigen hebben bij dit enthousiasme van het eerste uur nochtans terechte kanttekeningen geplaatst. Aldus besluit F. Maes: „De wet is verre van volmaakt en vormt zoals eerder gezegd een compromis tussen de standpunten van de verschillende administraties en ministers die betrokken waren bij de totstandkoming van de wet”(411).

120. Een eerste aanmerking die in deze bijdrage werd gemaakt, betreft het *territoriaal toepassingsgebied* van de aansprakelijkheidsregeling (nrs. 13-15). Er werd vastgesteld dat de wetgever voor bepaalde schadesoorten, met name de kosten van preventie- en sane-

(409) Tenzij voor zakelijke rechtsvorderingen, daar blijft de termijn immers 30 jaar (art. 2262 B.W.).

(410) Vgl. B. CLAESSENS en D. COUNYE, „De repercusies van de Wet van 10 juni 1998 op de structuur van het gemeenrechtelijke verjaringsregime”, in H. BOCKEN, I. BOONE, B. CLAESSENS, D. COUNYE, E. DE KEZEL, P. DE SMEDT, *De herziening van de bevrijdende verjaring door de Wet van 10 juni 1998. De gelijkheid hersteld?*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1999, 69.

(411) F. MAES, „De wet van 20 januari 1999 ter bescherming van het mariene milieu in de zeegebieden onder de rechtsbevoegdheid van België: op weg naar een duurzaam gebruik van de zee”, *l.c.*, 285.

ringswerken en milieuverstoring, de basislijn als demarcatielijn heeft gebruikt bij de afbakening van het territoriaal toepassingsgebied van de nieuwe aansprakelijkheidsbepalingen. Dit is vooral precair voor de civielrechtelijke bescherming van niet-toegeëigende bestanddelen van de Vlaamse kustzone, waarvan de aantasting onder een sterk verschillende aansprakelijkheidsregeling valt naargelang ze al dan niet componenten zijn van het mariene milieu. Men kan de bevoegdheidsverdeling tussen de federale overheid en het Vlaamse Gewest hiervoor niet als argumentatie aanvoeren, nu het aansprakelijkheidsrecht (als onderdeel van het burgerlijk recht) nog steeds tot de materiële bevoegdheid van de federale overheid behoort. Naar mijn oordeel heeft de wetgever ter zake een kans laten liggen om voor de hele kustzone een coherente aansprakelijkheidsregeling tot stand te brengen.

121. De instelling van een *objectieve aansprakelijkheid* in de nieuwe wet sluit aan bij een algemene tendens in het internationale recht en andere buitenlandse nationale rechtsstelsels (nrs. 39-40). Het materiële toepassingsgebied van de aansprakelijkheidsregel in de Wet Bescherming Mariene Milieu is evenwel bijzonder breed geformuleerd (nrs. 41-43). Men kan dan ook de vraag stellen of een dergelijke brede aansprakelijkheidsregel wel voldoende bescherming biedt aan de slachtoffers. Grootste struikelblok daarbij zal ongetwijfeld het bewijzen van de oorzaak van de schade of milieuaantasting zijn(412). Bocken(413) en Carette(414) hadden daarvoor reeds gewaarschuwd. Vooral in complexere mariene schadegevallen zullen slachtoffers daardoor vaak genoopt zijn om opnieuw beroep te doen op bestaande regels van risico-aansprakelijkheid, omdat zij in die regels wél een duidelijker aanknopingspunt vinden. Die gevallen dreigen evenwel verstoken te blijven van de meerwaarde van de nieuwe wet (inzonderheid voor wat betreft de erkenning van het recht op herstel of vergoeding voor milieuaantastingen). Indien men een algemene milieu-aansprakelijkheidsregeling beoogt voor mariene schadegevallen, die niet is beperkt tot welbepaalde stoffen of een limitatief aantal gedragingen, is een alternatief evenwel moeilijk denkbaar. Een *goed toezicht* op alle activiteiten die in de betrokken zeegebieden plaatsvinden,

(412) Zie ook in die zin A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling uit de wet ter bescherming van het mariene milieu”, *l.c.*, 374.

(413) Opmerking van H. Bocken tijdens de gezamenlijke studiedag van de Belgische en Nederlandse Vereniging voor Milieurecht van 13 september 1991, in X, *Risicoaansprakelijkheid voor milieuschade*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1992, 203.

(414) A. CARETTE, „De aansprakelijkheidsregeling voor milieuverstoring uit het voorontwerp decreet milieubeleid”, *l.c.*, 143.

is dan ook een cruciale randvoorwaarde voor de goede werking van het nieuwe aansprakelijkheidsstelsel.

Anderzijds is niet duidelijk waarom de wetgever de aansprakelijkheidsbepaling heeft geconcentreerd rond de begrippen „ongeval” en „wetsinbreuk”(nr. 42). Daardoor lijkt het materieel toepassingsgebied van de nieuwe aansprakelijkheidsregeling opnieuw te worden ingeperkt. Een dergelijke beperking beantwoordt niet aan de bedoeling van de wetgever die alle schadeverwekkende activiteiten onder het bereik van het nieuwe aansprakelijkheidsregime wilde brengen. Dit blijkt uit de algemene formulering van de bijzondere zorgplicht in de nieuwe wet. Er werd in deze bijdrage dan ook gepleit voor de weglating van deze begrippen, minstens uit legistiek oogpunt.

De aansprakelijke kan zich ook op drie uitsluitingsgronden beroepen (nrs. 44-47). Bovendien krijgt de veroorzaker van schade of milieuversterking de mogelijkheid om zijn aansprakelijkheid te beperken op basis van maritieme aansprakelijkheidsverdragen. Merkwaardig is evenwel dat de wetgever die mogelijkheid heeft beperkt tot verontreinigingsgevallen, met uitsluiting van onttrekking van componenten van het mariene milieu; daardoor bevat die bepaling een mogelijk probleem met het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel (nrs. 48-49). Verder voert de nieuwe wet ook een beperking in, waardoor de aansprakelijke wordt beschermd tegen onredelijke schadevorderingen in verband met kosten gemaakt voor het herstel van het mariene milieu (nr. 50). Het betreft een speciale herformulering van het gemeenrechtelijk verbod van rechtsmisbruik.

123. Het begrip *milieuschade* van de nieuwe wet sluit nauw aan bij wat men in het algemeen verstaat onder traditionele schadesoorten, zij het dat hier het mariene milieu als intermediair fungeert (nrs. 51-57). Zo komen gezondheidsschade, zaakschade, hinder en inkomstenverlies (met inbegrip van zuivere economische schade) in aanmerking (nrs. 58-64). Van belang hierbij is de vaststelling dat de aansprakelijkheidsbepalingen ter zake in principe ook van toepassing zijn voor schade die „op het land” wordt geleden ingevolge de aantasting van het mariene milieu.

De wetgever is hierbij evenwel voorbijgegaan aan het probleem van de ecologische aspecten bij onroerende zaakschade, zoals bij aantasting van duinen of natuureservaten in de kustzone (nr. 64). Naar gemeen recht komen deze ecologische aspecten niet tot uiting in de schadeberekening. In de bijdrage werd verdedigd dat, mits enkele aanpassingen, de regeling die ter zake werd uitgewerkt in art. 9.1.7,

§ 2 van het voorontwerp van de *Commissie Bocken* in dit verband dienst zou kunnen doen.

124. Om te vermijden dat de overheid of de particulieren die op haar verzoek optreden, uiteindelijk zelf voor de kosten moeten instaan wanneer zij tussenkomen om *schade of milieuverstoring te voorkomen, te beperken of te vermijden*, wordt de vergoedbaarheid ervan uitdrukkelijk bevestigd in art. 38 van de wet, althans voor de maatregelen genomen in de zeegebieden (nrs. 65-79). Hier komt de Wet Bescherming Mariene Milieu tegemoet aan de onzekerheid die in het gemene aansprakelijkheidsrecht is ontstaan in verband met de terugvorderbaarheid van kosten die men maakt op basis van een wettelijke interventieplicht ingevolge de *Walter Kay*-rechtspraak, en die ook onder de meest recente cassatierechtspraak blijft bestaan (nrs. 67-68).

De tarifiering van dergelijke kosten vereist evenwel dat een koninklijk besluit wordt uitgevaardigd, waarin naast de variabele kosten ook vaste kosten voor vergoeding in rekening worden gebracht. Door ook vaste kosten als schade vergoedbaar te maken, heeft de wetgever zich ver van het gemene aansprakelijkheidsregeling verwijderd wat de vraag doet rijzen naar de grondwettelijkheid van deze schadeberekenningsregeling in het licht van het gelijkheidsbeginsel en discriminatieverbod (nr. 74).

In de wettekst lijkt bovendien een onvolkomenheid te zijn binnengeslopen vermits art. 38 niet bepaalt dat de preventie- of opkuismaatregelen die men neemt niet onredelijk mogen zijn in het licht van de te bereiken resultaten op vlak van de bescherming van het mariene milieu, terwijl in de parlementaire voorbereidingswerken dit toetsingscriterium wel expliciet werd vermeld. Hoewel op basis van het verbod van rechtsmisbruik of de beginselen van behoorlijk bestuur wellicht een vergelijkbaar resultaat wordt bekomen, werd in deze bijdrage de uitdrukkelijke opname van het toetsingscriterium in de wettekst bepleit (nr. 77).

125. De *aansprakelijkheidsbepalingen in verband met milieuverstoring* vormen ongetwijfeld het meest opmerkelijke onderdeel van de nieuwe aansprakelijkheidsregeling. Daarmee wordt de fel gecontesteerde *Eikendael*-rechtspraak geneutraliseerd (nrs. 80-101). Om exorbitante schadeclaims te weren, heeft de wetgever echter expliciet bepaald dat enkel de kosten die aanvaardbaar zijn in het licht van de te bereiken resultaten op het vlak van de bescherming van het mariene milieu, vergoedbaar zijn (nrs. 94-95).

Wat nu precies milieuverstoring uitmaakt, is echter vaag nu in de wet geen criteria worden vermeld om te bepalen wanneer er nu al dan niet een nadelige beïnvloeding van het mariene milieu bestaat. Zeer terecht heeft de wetgever dit probleem ingezien, en daarom de mogelijkheid voorzien om criteria uit te werken bij uitvoeringsbesluit. Naar mijn oordeel zou de Koning ter zake best inspiratie putten uit de definitie die in de Verenigde Staten wordt aangewend om schade aan „*natural resources*” te bepalen (nr. 86).

Hoewel herstel *in natura* van milieuverstoring ook in de Wet Bescherming Mariene Milieu voorkeur geniet, sluit de toepassing van de wet geenszins uit dat onherstelbare milieuverstoring *bij equivalent* wordt vergoed op basis van wetenschappelijke modellen. De juridische grondslag daarvan ligt in art. 40 § 1, op basis waarvan de Koning regels en criteria kan uitwerken voor de kosten van herstel van milieuverstoring. Vanuit beleidsmatig oogpunt valt die keuze ongetwijfeld te verdedigen, ofschoon moet erkend worden dat de concrete uitwerking van die modellen wellicht geen sinecure is. Zolang echter geen K.B. bestaat met abstracte berekeningsmodellen, zal de rechter zelf moeten instaan voor de begroting van die schade. Het is zeer de vraag of de aldus toegekende schadevergoeding verder zal gaan dan een symbolische vergoeding, of in verhouding zal staan met de kostprijs van de aangestelde deskundigen. In dit opzicht zou de komst van een K.B. niet echt lang meer op zich mogen laten wachten (nrs. 87-89).

In deze bijdrage werd voorts verdedigd dat de herstelmaatregelen *in natura* ook de vorm kunnen aannemen van een rechtstreeks bevel of verbod (nrs. 90-91) of van compensatiemaatregelen (nr. 93). De concrete verwezenlijking van dergelijke compensatiemaatregelen, die *in extremis* ook de vervanging van mariene reservaten kunnen impliceren, vereist evenwel een goed uitgewerkt beleid inzake beschermde mariene gebieden. Wellicht mede door de maatschappelijke beroering die de wet en een ontwerpbesluit ter zake hebben veroorzaakt(415), ontbreekt dergelijk beleid tot op heden.

Omwille van het openbaar belang van het herstel van mariene milieuverstoring heeft de wetgever ervoor gekozen dat de vergoedingen waartoe de schadeveroorzaker wordt veroordeeld (in principe) in het Fonds voor Leefmilieu moeten worden gestort. De consequentie

(415) Zie b.v. X., „Zeilen verboden, schieten mag wel”, *Het Nieuwsblad* 6 februari 1999; X., „Surfverbod in Heist. Drie kustgebieden krijgen statuut van maritiem reservaat”, *Het Laatste Nieuws* 10 maart 1999; X., „Peeters gooit lijntje uit”, *Het Nieuwsblad* 19 maart 1999.

hiervan is dat de overheid ook verplicht is om met die fondsen het herstel daadwerkelijk te verwezenlijken (nrs. 96-97).

In navolging van het voorontwerp van de *Commissie Bocken*, heeft de wetgever ervoor gekozen om aan de Staat een monopolie te verlenen inzake de vorderingsbevoegdheid bij milieuverstoring. Men kan betreuren dat enkel de Staat over dergelijke bevoegdheid beschikt. Ook in rechtsvergelijkend opzicht wordt meer en meer de centrale rol erkend van milieuorganisaties bij de (privaatrechtelijke) handhaving van het leefmilieurecht. Een subsidiaire vorderingsbevoegdheid voor (bepaalde) milieuverenigingen had hier dan ook niet misstaan, ook al kunnen deze verenigingen reeds door middel van een milieustakingsvordering maatregelen vorderen ten einde verdere milieuverstoring te voorkomen. Overeenkomstig een in deze bijdrage verdedigde interpretatie van art. 37 § 5 van de Wet Bescherming Mariene Milieu kunnen deze verenigingen overigens de kosten die ze op eigen initiatief hebben gemaakt voor de opvang en verzorging van getroffen dieren terugvorderen van de veroorzaker van de milieuverstoring (nrs. 98-100).

126. In tegenstelling tot bepaalde internationale aansprakelijkheidsverdragen en het voorontwerp van de *Commissie Bocken* heeft de wetgever relatief weinig aandacht besteed aan de causale complicaties van mariene milieuschadegevallen. Wel voert de nieuwe wet een hoofdelijkheidsbepaling in. Dergelijke bepalingen kunnen goede diensten bewijzen voor de slachtoffers: zij zorgen ervoor dat het bewijsprobleem van ieders aandeel in de verontreiniging wordt verschoven naar de kring van de schadeveroorzakers, wat van belang kan zijn bij schadegevallen veroorzaakt door een synergie van verschillende emissies, en impliceren ook dat het risico van insolventie bij die kring komt te liggen. Bovendien hebben sommige andere ingrepen van de wetgever, zoals de invoering van een nieuwe bewijsregel in verband met de toerekening van olielozingen van een schip, eveneens een gunstige invloed op de bewijslast van de schadelijders bij een civielrechtelijke aansprakelijkstelling (nrs. 105-110).

127. De wetgever heeft evenmin belangstelling gehad voor de werking van de wet in de tijd. Het betreft nochtans een gevoelig thema, zoals mag blijken uit de aandacht die eraan wordt besteed in internationale aansprakelijkheidsverdragen. Op basis van de algemene beginselen mag in dit verband worden aangenomen dat de nieuwe aansprakelijkheidsregeling slechts van toepassing is op schadever-

wekkende feiten die plaatsvonden na 22 maart 1999, zijnde de datum van inwerkingtreding van de nieuwe wet. *De lege ferenda* lijkt het wel raadzaam om dit wettelijk vast te leggen, en in dat verband ook te bepalen welke aansprakelijkheidsregels van toepassing zijn op schadegevallen die gedeeltelijk zijn veroorzaakt vóór en gedeeltelijk na de inwerkingtreding van de wet. Ter zake kan andermaal inspiratie worden gevonden in art. 9.1.12 van het voorontwerp van de *Commissie Bocken* (nrs. 111-113).

128. Bij gebrek aan afwijkende regeling wordt de verjaring van de aansprakelijkheidsvordering van de nieuwe wet beheerst door art. 2262*bis* § 1 B.W. In dit verband rijst de vraag of vorderingen in verband met „milieuverstoringen” al dan niet onder deze bepaling vallen, nu art. 2262*bis* § 1 B.W. enkel spreekt over „schade”. In deze bijdrage werd, onder verwijzing naar de *ratio legis* van de wet van 10 juni 1998, verdedigd dat deze gemeenrechtelijke verjaringsregel ook geldt voor aansprakelijkheidsvorderingen in verband met milieuverstoringen (nrs. 114-115).

129. Ondanks het feit dat er op enkele uitgangspunten en bepalingen van de milieuaansprakelijkheidsregeling van de Wet Bescherming Mariene Milieu kritiek kan worden uitgeoefend, betekent de wet toch een hele stap vooruit in de civielrechtelijke milieubescherming van de zeegebieden van België. Ook voor het Belgische aansprakelijkheidsrecht als dusdanig is de nieuwe wet erg betekenisvol. De wetgever heeft uiteindelijk toch de politieke en juridische moed gehad om ook aantastingen aan het milieu die geen eigen schade uitmaken zoals dat begrepen wordt in het gemene recht, uitdrukkelijk onder het bereik van het aansprakelijkheidsrecht te brengen. Dit verdient alle lof. Jammer genoeg is dit progressief wetgevend werk blijkbaar stilgeval- len. Enkele cruciale uitvoeringsbesluiten blijven achterwege, zowel in het kader van de nieuwe aansprakelijkheidsregeling als op vlak van de bescherming van mariene gebieden(416). Wie het behoud van de eigen aard, de biodiversiteit en het ongeschonden karakter van het mariene milieu voorstaat, kan zich deze vertragingen nochtans niet veroorloven.

(416) De instelling van mariene reservaten vormt, zoals gezegd, nochtans een niet onbelangrijke randvoorwaarde voor een goed werkend milieuaansprakelijkheidsstelsel.